

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

ALİ PÜSKÜLLÜOĞLU

ÖZ DİLİMİZ

TÜRK DİL KURUMU YAYINLARI

yurdun her yerinde

620

ŞUBE VE AJANS

En büyük
para ikramiyesi
En fazla
şans

HER VERDE HER ZAMAN

T. C. ZİRAAT BANKASI

ÖZ DİLİMİZ

Hazırlayan :
ALİ PÜSKÜLLÜOĞLU

ANKARA ÜNİVERSİTESİ BASIMEVİ . 1966

T. D. K. TANITMA YAYINLARI
RADYO KONUŞMALARI DİZİŐİ:6

Bu konuşmalar kasım 1963 ile kasım 1964 günleri arasında
Ankara Radyosu'ndaki **Öz Dilimiz** saatinde yayımlanmıştır.

TÜRK DİL KURUMU YAYINLARI : 241

ÜÇLÜ SÖYLEŞİLER

1.

DİL UZMANI (*Erkek*) — Sayın Dinleyiciler, şimdiye değin “Arı Dile Doğru” adıyla yayımlanan programımız, bundan sonra “Öz Dilimiz” adı ile yine on beş günde bir olmak üzere yayımlanacak. Programımızın yalnız adı değışmekle kalmadı, günü, saati de değışti. Bu programdan başlayarak bundan sonra on beş günde bir cumartesi günü saat 16.20’de karşınızda olacağız. On beş dakikalık sürede, şimdiye değin yayımlanan 34 programımızdaki tutumla, öz dilimizin, güzel Türkçemizin sorunlarını tartışacağız. Aramıza bir arkadaşımız daha katıldı, Özdilci arkadaşımız. Beni ve Dilsever dostumuzu tanıyorsunuz, Özdilci arkadaşımızı da bu programımızdan başlayarak tanımış olacaksınız. Ha, unutmadan şunu da söyleyeyim, benim adım eskiden Dilci’ydi, şimdi Dil Uzmanı oldu. Şu anda Dilsever dostumuz ve Özdilci arkadaşımızla aynı masada oturmaktayım. Onlar, benim bu size anlat-

tıklarını gülümseyerek dinliyorlar. Onlarla konuşmanın sırası artık. Nasılsınız Dilsever dostumuz?

DİLSEVER (*kadın*) — Teşekkür ederim, iyiyim.

DİL UZMANI — Ya siz, Özdilci arkadaşımız.

ÖZDİLCİ (*erkek*) — Teşekkür ederim, iyiyim, ama heyecanlıyım.

DİLSEVER — Tabii heyecanlanacaksınız... İlk kez yapılan her şey heyecandırır kişiyi. Ben de Dil Uzmanı dostumuzla ilk konuşmamızı hatırlıyorum, böyle, sizin gibi heyecanlıydım, değil mi, Dil Uzmanı dostum?

DİL UZMANI — Yoo, hiç de heyecanlı değildiniz. Özdilci arkadaşımız da pek heyecanlı görünmüyor.

ÖZDİLCİ — Görünüş kişiyi her zaman yanıltabilir. Siz gelin de benim yüreğime sorun, heyecanlı mıyım, değil miyim? osöyler size. Heyecanım yalnızca radyoda ilk kez konuşmakta oluşumdan gelmiyor ki. Sevgili öz dilimin sorunlarını tartışacağım sizinle . . . düşüncelerimi, öz dilimize içten saygımı geniş topluluklara duyurabileceğim . . . bunun için de heyecanlanıyorum. Az şey değil sevdiğim bir konuyu savunmak benim için.

DİL UZMANI — Haklısınız. Gerçeği söylemek gerekirse, üçümüz de öz dilimizin, öz Türkçenin daha bir yayılması çabasındayız. Öz dil sevgisini, öz dil saygısını ne denli çok kişiye yayabilirsek o denli mutlu olacağız.

DİLSEVER — Özdilci arkadaşımız, “sevdiği bir konuyu savunmaktan” mutluluk duyacağını söyledi. Ben daha onun dil tutumunu bilmiyorum. Sorabilir miyim . . . (*Dil Uzmanınca sözü kesilir*)

DİL UZMANI — Özür dileyerek sözünüzü keseceğim Dilsever dostum. Özdilci arkadaşımızın dil tutumu, söylediklerimiz ilerledikçe kendiliğinden çıkacak ortaya . . .

öyle değil mi?

DİLSEVER — Evet, öyle ama, kısaca söylemesini isterdim

Özdilci arkadaşımızın . . .

ÖZDİLCİ — Dil Uzmanı dostumuz izin verirse, söyleyeyim dil tutumumu.

DİL UZMANI — (*Güler*) Peki, söyleyin bakalım . . . Ama unutmayın, tutumunuzu daha baştan öğrenirsek, size saldıracak yönleri kolay buluruz.

ÖZDİLCİ — Öz dil konusunda her saldırıya göğüs germeye hazırım, üzülmeyin siz. Öz dil yoluna başını koyduğunu söyleyen bir ozan tanıyorum . . ben de başımı koydum bu yola. Yüzde yüz özleştirmeciyim, öz Türkçeciyim.

DİLSEVER — Gördünüz mü Dil Uzmanı dostum? Arkadaşımız sizden aşırı dil konusunda.

DİL UZMANI — Evet, öyle görünüyor. Ama, yeryüzünde yüzde yüz öz bir dilin bulunmadığını biliyoruz. Bence, dilimizi olanakların elverdiğince özleştirme çabasında birleşmeliyiz. Gönül, bunun yüzde yüz oranına varıncaya dek öz olmasını ister elbette. Ne var ki bu kolay kolay olacak bir istek değil. Dil, öteden beri söylediğimiz gibi, topluma bağlı bir varlıktır. Her alanda ileri olan toplumun dili de ilerler, özleşir. Yalnız, bu özleşmede toplumun bireylerine düşen görev büyüktür.

DİLSEVER — Bizim toplumumuzda bunun bilincine varan bireyler çoğunluktadır sanırım.

DİL UZMANI — Ben de o kanıdayım. Ülkemizde öz dilimizin gelişimine yürekten katılan, özleşmeyi destekleyenler çoğunluktadır.

ÖZDİLCİ — Cumhuriyet kuşakları Atatürk'ün bütün devrimlerini olduğu gibi Dil Devrimi'ni de içten benimsemiştir. Ulusal varlığımız, dilimizle gerçekleş-

bilmiştir bence. Ölümsüz Atatürk, daha 1930 yılında “Ulusal duygu ile dil arasındaki bağ çok güçlüdür. Dilin ulusal ve zengin olması ulusal duyguların gelişmesinde başlıca etkidir.” demişti.

DİLSEVER — Cumhuriyet kuşaklarının Dil Devrimi’ni içten benimsediğine inanmakta haklısınız. Cumhuriyetle birlikte doğanlar kırk yaşında. Onlar devrimlerle beslendiler, büyüdüler, şimdi yönetici, aydın, bilim adamı, öğretmen, asker, sanatçı, ne bileyim, yazar olarak toplumun oluşumuna yön veriyorlar. Ben genç kuşaktan sayılırım, bunun için kendi kuşağımın dil tutumunu iyi bilirim.

DİL UZMANI — Tabii, genç kuşağın dil tutumunun daha olumlu, daha devrimci olduğunu söylemek istiyorsunuz?

DİLSEVER — Evet, ama söylemek istediğim yalnızca bu değil. Kendi kuşağımın geçirdiği bir sıkıntıyı da söylemek istiyorum. Kuşağımın ve bundan sonraki kuşakların ... Okullarımızda, özellikle edebiyat derslerindeki dil, bizi boğuyordu ... Sokakta, evde konuştuğumuz, duyduğumuz bir dil değildi o. Bu yüzden çok çektik. Metinler Arapça, Farsça sözcüklerle dolu. Öğrensek bile işimize yaramayacak sözcüklerle ... Şimdi de öyle ... Liseye yeni başlayan bir kardeşim var, onun edebiyat kitabına bir göz atayım dedim geçende ... boğuluyordum.

ÖZDİLCİ — Bence bunun tek çıkar ve olumlu yolu, o metinleri Türkçeleştirip öğrencilere onu okutmaktır. Onlara bugünün Türkçesini, giderek, öz Türkçeyi sunmaktır.

DİL UZMANI — Bugünün Türkçesini veren metinler de vardır o kitaplarda sanırım. Sadece dil yüzünden eski

edebiyat örneklerinin okutulmaması diye bir şey düşünülmemeli. Dediğiniz gibi, onları sadeleştirmek yoluna gđdilebilir belki. Ama, bildiğiniz gibi, dil, yalnızca sözcükler demek değildir. Sözcükler yapı taşıdır, onlardan kurulan yapı önemlidir.

ÖZDİLCİ — Yapı sağlamsa, taşlar oynatılamaz mı demek istiyorsunuz?

DİL UZMANI — Hayır, o değil demek istediğim. Eski metinleri Türkçeleştirirken onların biçimlerini de bozmamalı, bence.

ÖZDİLCİ — Sizin yapı dediğiniz sözdizimidir sanıyorum. Eski metinleri Türkçeleştirirken Türkçenin sözdizimi göz önüne alınır. Sözdizimi, Türkçenin sözdizimi olmadıktan sonra o metinlerin bütün sözcükleri Türkçe olsa, Türkçeleştirilmiş sayılmaz, kanısındayım.

DİLSEVER — Ben de Özdilci arkadaşımızın kanısına katılıyorum.

DİL UZMANI (*Güler*) — Tabîî katılırsınız, söyledikleri olumlu şeyler. Ama onun görüşlerine katılmadığınız da olacak, göreceksiniz.

DİLSEVER — Şimdiden bir şey söyleyemem. Biliyorsunuz, ben her zaman bir şeyler sormak, sizlerden bir şeyler öğrenmek durumundayım. Bir buçuk yıldır çok şeyler öğrendim dilimiz konusunda sizden.

ÖZDİLCİ — Dil Uzmanı dostumuzdan yani. Bir buçuk yıldır bu programda onunla buluşup konuştunuz, değil mi?

DİLSEVER — Evet, 1962 yılı mayısından bu yana.

DİL UZMANI — Dün gibi geliyor bana, ne çabuk geçiyor günler! Dilsever dostumuz başlangıçta beni terletiyordu. Nedense şimdilerde hep aynı kanıda olduğunu söyleyip duruyor.

DİLSEVER — Sizin etkiniz çok üzerimde.. sanırım bu yüzden birçok kanlarınıza katılıyordum. Ama katılmadığımı görüşleriniz de vardır ve olacaktır.

DİL UZMANI — Elbette, Dilsever dostum.

DİLSEVER — Örneğin, ben, dilimizin tezelden değişip, özleşip oturmuş bir dil olmasını istiyorum. Siz...
(*Dil Uzmanı sözünü keser*)

DİL UZMANI — Ben de istiyorum ama, bunun tezelden olamayacağını da ekliyorum, değil mi?

DİLSEVER — Evet, siz bunun zamana bağlı olduğunu ileri sürüyorsunuz. Başkaları da öyle düşünüyor. Dil birdenbire değişmez diyorlar.

ÖZDİLCİ — Dilde devrimci olanlar öyle düşünmez. Evrimcilerin görüşü o.

DİL UZMANI — Dilde devrim, dilin birdenbire değişmesini istemek değildir bence. Dilin, kendi benliğine kavuşmasını, özleşmesini, er ya da geç, çağdaş gereksemelerimize yeterli bir duruma gelmesini istemek ve bu yolda çaba göstermektir. Dildeki yabancı sözcükleri atmak, onları kendi dil kaynaklarımızdan ve Türkçenin olanaklarından yararlanıp karşılıklar bulmak, bu karşılıkların toplumca benimsenip kullanılmasına çalışmaktır. Bu da bir çırpıda olmaz.

ÖZDİLCİ — Sizin evrimcilerden ayrıldığınız nokta, dile karışılmasından yana olmanız. Evrimciler, dili kendi doğal gidişine bırakmadan yanadırlar, karışılmamalı dile diyorlar.

DİL UZMANI — Dile karışılmaz olur mu? Dil de bakım ister, bir bahçe gibi. Bahçedeki yabancı otları ayıklamazsak, gün gelir bahçedeki bitkilerimiz onlarla kuşatılır, bahçenin özbitkilerinin yozlaşmasına yol açarlar. Bahçemizi onlardan temizlediğimiz gibi, dilimizi

de yabancı sözcüklerden temizlememiz gerektir. Çabamız bu yoldadır. Ama bunun zamana bağlı olduğunu da hiç unutmam ben.

DİLSEVER — Ölümsüz Ata'mızın, dilimize karışma işaretini verdiğinden bu yana otuz bir yıl geçti. Dilimiz özleşme yolunda çok büyük gelişimde. Dil Uzmanımızın söylediği gibi, dil işinde zamana da pay bırakmalı . . . Öyle anlaşılıyor.

ÖZDİLCİ — Bana kalırsa, bu otuz bir yılda Türkçe, özleşip oturmuş bir dil durumuna getirilebilirdi. Çok uzun bir süre otuz bir yıl. Atatürk'ten sonra dilimizin alinyazısıyla ilgilenen pek olmadı. Bir zaman geldi, Dil Devrimi baltalandı, geriye dönüldü. Dilimizin özleşmesi geciktirildi. Türk Dil Kurumu'nun yanibaşında olmak şöyle dursun, onun yaptıklarını yıkmaya çalıştılar. Ulusal varlığına, diline saygısız kişiler, siyasacılar yüzünden, dilimiz, en az otuz yıl geriye gitti. Ağdalı Osmanlıca gelecekti yerine nerdeyse . . . Anayasa'yı "Teşkilât-ı esasiye kanunu" yapanlar, bu toplumun ulusal varlığına, öz diline çok büyük dokuncalar vermiştir. Bu toplum onları hiçbir zaman bağışlamayacaktır.

DİLSEVER — Özdilci arkadaşımız çok ateşli.

DİL UZMANI (*güler*) — Ateşlilik gençliğin özelliklerinden, belli başlı belirtilerindendir. Bizim yaşımıza gelince durulmasalar, kimbilir neler olur toplumda . . . Gençlerin bu yanını severim ben. Ben gençlerin . . .

DİLSEVER — (*Dil Uzmanı'nın sözünü keser*) Bağışlayın beni, sözünüzü keseceğim. Gençler konusunda, biliyorum, çok şeyler söylersiniz. Oysa, bize ayrılan süre dolmak üzere. Sormak istediklerim var size, onları soramadım daha.

DİL UZMANI — Buyurun, sorun soracaklarınızı.

DİLSEVER — Yarın, 10 Kasım 1963. Ölümsüz Atatürk'ün aramızdan ayrılışının 25. yıldönümü. Yarından başlayarak bir hafta boyunca, Atamızı, onun ölümsüz varlığını yanibaşımızda duyarak, anacağız. Ondan güç alıp, gücümüzü tazeliyeceğiz. Bu konuşmamızda, onun diltiliği konusunda kısaca da olsa ana çizgileriyle konuşmamızı isterdim.

ÖZDİLCİ — Dilsever arkadaşına katılıyorum. Ata'nın diltiliği üzerinde benim de soracaklarım var size. Örneğin, Atatürk'ün Türk diliyle ilgilenişinin nedeni nedir?

DİL UZMANI — Atatürk, çağdaş bir devlet kurabilmek için siyasal bir devrimin yeter olmadığını, bunun yanı sıra birçok toplumsal ve kültürel devrimler de yapmak gerektiğini çok iyi biliyor, bu devrimleri birer birer gerçekleştiriyordu. Bütün devrimlerinde ulusal egemenlik ilkesi ve ulusu çağdaş uygarlığa, giderek, çağdaş uygarlığın da üstüne yükseltme amacı bulunan Atatürk, dilde de bu ilkeyi, bu amacı yürütmek kararındaydı. Daha 1930'da, "Ülkesini, yüksek bağımsızlığını korumasını bilen Türk ulusu, dilini de yabancı diller boyunduruğundan kurtarmalıdır" demişti. Görülüyor ki, Atatürk, bağımsızlığı bir bütün olarak düşünmekte, dil bağımsızlığını siyasal bağımsızlığın bir parçası saymaktadır.

DİLSEVER — Atatürk'ten önce, Türkçenin özleşmesi yolunda çalışmalar olmuş muydu?

DİL UZMANI — Dilimizde özleşme isteyenler vardı, ama dağınık, kişisel birtakım çabalardı bunlar. Birbirini tutmayan Türkçeleştirme anlayışları verimsiz kalmaktaydı. Atatürk'ün işe el koymasıyla, bir ilke, bir yön-

tem çevresinde, Dil Devrimi, toplumca benimsenen bir akım durumunda belli bir amaca doğru yol almaya başlamıştır. Dil özleşmesi akımını başlattığı günlerde, “Kesin olarak bilinmelidir ki, Türk ulusunun ulusal dili ve ulusal benliği bütün hayatında baş ilke kalacaktır.” demişti Atatürk.

ÖZDİLCİ — Atatürk, başlattığı özleşme akımına yeni sözcükler bularak da katılmış mıydı?

DİL UZMANI — Geçmiş söyleşilerimizden birinde Dil-sever dostumuz da sormuştu bunu.

DİLSEVER — Evet, hatırlıyorum. Ata’nın ürettiği matematik terimlerinden örnekler vermiştiniz, “Geometri” adlı küçük bir kitap yazarak bu terimleri orada kullandığını, örneğin “terim” sözcüğünü, “açı”, “üçgen”, “kesit”, “eşit”, “artı”, “eksi”, “pay”, “payda” gibi terimleri ürettiğini söylemiştiniz.

DİL UZMANI — Atatürk, Türk dili için yalnızca destek olmamış, onu doğrudan doğruya ele de almış, üzerinde çalışmıştır. Harf Devrimini, Dil Devrimine temel yapmış, dilimizin ulusal benliğine kavuşmasını, ileri bir uygarlık dili olarak gelişmesini yalnız bir inanç olarak görmemiş, uygulamıştır da. Onun bu konuda yaptıklarını ve tutumunu şu çizgilerle özetliyebiliriz :

1. Dilimizin yetersizliğini, karma bir dil olduğunu görmüş, yurdu bağımsızlığa kavuşturduğu gibi dilimizi de bağımsızlığa kavuşturma gereğini duymuştur. 2. Buna temel olarak Harf Devrimini yapmıştır. 3. Uygulama alanına geçmiş, Türk Dil Kurumu’nu kurmuş ve dil çalışmalarına bir yön vermiştir. 4. Bütün devlet örgütünün öz dilimize destek olması yönergesini vermiştir. 5. Bu akımı bilimle de desteklemek üzere

Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesini kurmuştur. 6. Doğrudan doğruya bir dilci gibi dil çalışmaları yaparak özleşme akımını güçlendirmiştir. 7. Sağlığında dil çalışmaları giderlerinin devletçe karşılanmasını sağlamış, ölümünden sonra da Türk dilinin özleşmesinin durmaması için kendi eliyle kurduğu Türk Dil Kurumu'na para bırakmıştır. Türk Dil Kurumu, bugün, onun çizdiği yolda Türk dilinin özleşmesi için çaba harcamaktadır.

DİLSEVER — Çok teşekkür ederiz. Bize ayrılan süre doldu sanıyorum.

DİL UZMANI — On beş gün sonra, yani 23 Kasım 1963 cumartesi günü yine aynı saatte burada bekliyeceğim ikinizi de.

DİLSEVER — Tabî geleceğiz. Hoşça kalın şimdilik.

ÖZDİLCİ — Hoşça kalın Dil Uzmanı dostumuz.

DİL UZMANI — Güle güle. İyi günler dilerim.

2.

DİL UZMANI (*erkek*) — İkiniz de hoş geldiniz, Özdilci ve Dilsever dostlarım.

DİLSEVER (*kadın*) — Hoş bulduk.

ÖZDİLCİ (*erkek*) — Hoş bulduk, Dil Uzmanı dostumuz.

Biliyor musunuz, sizinle buluşacağımız günü iple çektim. Şu son günlerde gazetelerde, radyo konuşmalarında sık sık rastladığım bir dil yanlısını size açayım diye ... O denli rasladım ki bu yanlışa, yoksa doğrusu mu yanlışı diye kuşkuya düştüm.

DİL UZMANI — Söyleyin de bilelim, nedir sizi bu denli ilgilendiren dil yanlışı?

DİLSEVER — Gerçekten, ben de merak ettim.

ÖZDİLCİ — Bakın, şu “merak etmek”e de bir öz Türkçe karşılık bulmak gerekli. Ama geçelim bunu şimdi de, size sözünü açtığım dil yanlısını söyleyeyim. Bu yanlısizin de gözünüze çarpmamış olamaz ya ... Gazetelerin birinci sayfalarında en büyük başlıklarda geçti...

görmüşsünüzdür. “Yirmi beşinci ölüm yıldönümü”. Yalnız gazetelerde okusam iyi, radyolarda da duydum. Ünlü bir romancımızın ünlü bir gazetedeki yazısında da görünce, doğrusunun yanlış olduğu sanısına kapıldım.

DİLSEVER — Aa, bunun yanlış olduğu besbelli. “Yirmi beşinci ölüm yıldönümü” sözünden “yirmi beş kez ölmek” anlamı çıkıyor, ki bu da olacak şey değil.

DİL UZMANI (*hafifçe güler*) — Bu konuda hem haklısınız, hem haksızsınız.

ÖZDİLCİ — Anlayamadım. Kişi hem haklı, hem haksız nasıl olur?

DİLSEVER — Yani bu, bizim yanlış dediğimiz söz, hem doğru, hem de yanlış mı demek?

DİL UZMANI — Evet, öyle. Yalnız ölüm yıldönümleri için değil, bir kurumun kuruluş yıldönümleri için de, birinin doğum yıldönümleri için de bu biçim bir deyme raslanır çok kez. Örneğin, “Üniversitenin 100. kuruluş yıldönümü”, “Yahya Kemal’in 80. doğum yıldönümü” gibi...

DİLSEVER — E, ama bunlar... bunlar yanlış bence.

DİL UZMANI — Bakın, bu verdiğimiz örneklerde üniversite yüz kez kurulmuş, Yahya Kemal seksen kez doğmuş... ve Özdilci arkadaşımızın verdiği örnekte, biri yirmi beş kez ölmüş, şimdi bunların yeni yıldönümü söz konusu oluyormuş gibi bir anlam da çıkıyor, Dilsever arkadaşımızın söylediği gibi.

ÖZDİLCİ — Anlam da çıkıyor değil, bence bundan başka bir anlam çıkmıyor.

DİL UZMANI — Bu durumu, birinci örneği, şu üniversitenin yüzüncü kuruluş yıldönümü örneğini ele alarak açıklayayım. Burada “kuruluş yıldönümü” sözü, bütü-

- nüyle “yüzüncü” sıfatının belirtildiği sayılabilir. O zaman “yüzüncü-kuruluş yıldönümü” biçiminde bir sıfat tamlaması söz konusu olacağından anlatımda bir sakatlık var, denilemez. Ama “yüzüncü” sıfatının belirtildiği sadece “kuruluş” sözcüğü olarak da düşünülebilir. Buna göre, ortada “yüzüncü kuruluş-yıldönümü” biçiminde bir isim tamlaması var demektir ki bu sakat bir anlatımdır. Bu karışıklığı önlemek için, kuruluş sözcüğünü başa alıp “Üniversitenin kuruluşunun yüzüncü yıldönümü” demek, daha uygundur.
- ÖZDİLCİ** — Bu açıklamanızı yeterli bulmadım, doğrusu. Bir kurum, kurulur, birkaç yıl sonra dağılır ve yeniden kurulur, diyelim. Bu kurumun birinci ve ikinci kuruluş yıldönümleri ayrı ayrı söz konusu olabilir. Ama, doğum ve ölüm için, böyle bir şey düşünülemez, kişi bir kez doğar, bir kez ölür.
- DİLSEVER** — Dil Uzmanı dostumuzun söylediklerini ancak us yordamımızı yardıma çağırarak anlıyabiliriz. Nitekim, gazetelerde bu biçim bir söz gördüğümüz, okuduğumuz zaman da us yordamımızla, bundan, yirmi beş kez ölmeyi değil, ölümün üzerinden yirmi beş yıl geçtiğini anlıyoruz. Öyle değil mi? İsim tamlaması, ya da sıfat tamlaması biçimlerini hangimiz düşünür?
- DİL UZMANI** — Unutmayın ki yaygın olan yanlış doğrudur, derler. Bu, dil konusunda daha çok geçerlidir. Kimi zaman, yapıca, anlamca yanlış olan sözcükler de tutunabilir. Örneğin “müdafaa” yerine herkesin seve seve kullandığı “savunma” sözcüğü... “Övünme”, kendini övme; “dövünme” kendini dövme; “korunma” kendini koruma demek olduğunu göre, “savunma” da kendini savma olmalıdır. Oysa biz onu

“başkasını savma”, yani “kendini koruma” anlamına kullanıyoruz. Sözcük bu yanlış anlamla tutunmuştur, artık yanlışlığı söz konusu değildir. Kaldı ki üzerinde durduğumuz sözlerde bu durum yoktur. Çoğunluk öyle diyorsa, ki siz buna çok rastladığınızı belirttiniz, artık öyle söylemekte bir sakınca olmamalıdır.

ÖZDİLCİ — Yanlış olmasa bile, “yirmi beşinci ölüm yıldönümü” demek, iyi bir Türkçe kullanmak değildir bence. Üstelik, dilbilimci değilim ama, bunun sizin açıklamanızdaki gibi olduğu kanısında da değilim.

DİLSEVER — Durum anlaşıldı bence; Dil Uzmanımızı daha çok sıkıştırmayalım. İş gelip yanlış Türkçe, doğru Türkçe sorununa dayanıyor anlaşılan.

ÖZDİLCİ — İş yalnızca yanlış Türkçe, doğru Türkçe sorunu da değil, güzel Türkçe sorundur, bana kalırsa.

DİLSEVER — Güzel Türkçe, sanat yapıtlarındaki Türkçedir. Bir gazete haberinde de güzel Türkçe kullanmak istenecek şeyse de, olanaksızdır.

ÖZDİLCİ — Niçin olanaksız olsun? Haberlerde de güzel Türkçe kullanılabilir. Hangi gazetede böyle bir çaba var? Hangi gazetede haberler ilk yazıldığı biçimiyle yayımlanmaz? Hangi gazete, haber dili için olsun, yazılarındaki dil için olsun, bir gözden geçirici kurul kurmuştur? Bunlar olmadığı için her gün yüzlerce yabancı sözcük, gazeteler aracılığı ile dilimize dolmaktadır.

DİLSEVER — Gazeteleri savunacak değilim ama bu konuda aşırı olduğunuzu görüyorum. Gazetenin olanaklarını düşünmüyorsunuz gibi geliyor bana. Bir haberin alınması, yazılması, basılması süreye, az bir süreye bağlıdır. Gazeteci az sürede işini görmek zorundadır, ikinci kez nasıl yazabilir bir haberi?

ÖZDİLCİ — Haberi alıp yazandan ayrı, yazılmış haberi dil yönünden, Türkçe yönünden ele alacak bir kurul, bir tutum benim istediğim.

DİL UZMANI — İzin verirseniz tartışmanızı burada keseceğim. Alanımızdan taşık gibi geliyor bana da ondan.

ÖZDİLCİ — Ama, sözü gazetelerdeki bir söz üzerine açtığımıza göre, bu söylediklerimizi de tartışabiliriz sanıyorum.

DİL UZMANI — Tabii tartışabiliriz, nitekim öyle de oldu, Dilsever dostumuzla tartıştınız bunu.

DİLSEVER — Gazeteciler bize kızacak şimdi.

DİL UZMANI — Sanmıyorum. Gazeteler de öz dilimizi iyi kullanmak ister... Onların da çabaları bu yöndedir. Ama, Dilsever arkadaşımızın da çok güzel belirttiği gibi, onlar süreye tutsaktırlar. Gazete basıma geçmek üzeredir, bir haber gelmiştir, o haber elbette ilk yazıldığı biçimiyle girecektir gazeteye. Basınımızın dil konusunda tutumu olumludur, ben buna inanıyorum. Bu konudaki sözümüzü şimdilik burada bağlayalım da bir başka konuya geçelim isterseniz.

ÖZDİLCİ — Nasıl dilerseniz.

DİLSEVER — Türk Dil Kurumu'nda ne var, ne yok? bize onlardan söz etsenize biraz.

DİL UZMANI — İlginize çok teşekkürler. Kurum, geçmiş programlarımızdan birinde anlattığım gibi, önümüzdeki üç yıl içinde yapacağı çalışmalarına başlamış, onları sürdürmektedir. Bunlar uzun süreli işler olduğu için, şimdilik onlardan söz etmeyi bir yana bırakalım da ben size Kurum'un son yayınlarından söz edeyim. Türk Dil Kurumu, kurucusu Ölümsüz Atatürk'ün ölümünün yirmi beşinci yıldönümü dola-

yısıyla, 10 kısımda üç kitap yayımladı. Bunlardan biri, Atatürk'ün büyük eseri “Nutuk” un birinci cildir. Genç kuşakların anlayabilmesi için öz Türkçeyle verilen bu cilt “Söylev” adını taşımaktadır; çok özenilmiş bir baskı düzeniyle sunulmuştur. Ata'nın “Söylev” inin ikinci cildi de gelecek yıla yetiştirilecek. “Atatürk Şiirleri” adını taşıyan bir başka yayınıımız, sağlığında, ölümünde ve ölümünden sonra yazılmış şiirlerin hemen hemen hepsini bir arada vermektedir. “Atatürk ve Türk Dili” adlı kitapta ise, Atatürk'ün dilimizle ilgilenişi, çeşitli yazarlarca işlenmiştir. Türk Dil Kurumu, her üç yayınıını da kurucusu Ölümsüz Atatürk'ün anısına sunmuştur.

ÖZDİLCİ — Kurum, tanıtıcı nitelikte yayınlar da yapıyordu, şimdilerde o yayınlar durmuş görünüyor...

DİL UZMANI — Yo, durmuş değil o yayınlar. Örneğin Türk diline emek verenler dizisinden “Ömer Seyfettin” e ayrılmış bir kitap basılmaktadır, yakında çıkacaktır. “Dil Üzerine” ve “Dil ve Kültür” adlarını taşıyan iki kitabın da ikinci baskıları yapılacaktır. Kurum, tanıtıcı nitelikteki yayınlarını sürdürmek istegindedir.

DİLSEVER — Bir arkadaşım, geçen konuşmalarımızın birinde değindiğiniz yasa dili konusunda, Türk Dil Kurumu neden ilgilileri uyarmıyor? diyor. Onun bu sorusunu size ulaştırmak isterim.

DİL UZMANI — Bildiğiniz gibi, yasa dili, yasama organının tutumuna bağlıdır. Yasa koyucu, Türk Dil Kurumunca zaman zaman uyarılmaktadır. Örneğin, üzerinde çalışılmakta olduğu söylenen “Personel Kanunu” adının “Görevli Kanunu” olması konusunu, Türk Dil Kurumu Genel Yazmanı Ömer Asım Aksoy,

“Cumhuriyet” gazetesinde “Personel Kanunu Değil Görevli Kanunu” başlıklı bir yazısında ele almıştır. “Görevli” sözcüğünün, “personel” den çok daha anlaşılır ve yerinde bir sözcük olduğu bir gerçektir.

ÖZDİLCİ — Evet, öyle. Ben, “kanun” sözcüğünün de atılıp “yasa” sözcüğünün konmasını ve böylece “Görevli Yasası” denmesini dilerdim. Çıkacak bütün yasalarda “kanun” yerine “yasa” denmesi ne güzel olur.

DİLSEVER — Ama, “kanun” Anayasa’da bile... (*Dil Uzmanı sözünü keser*)

DİL UZMANI — Anayasa’da “kanunlaşmak”, “kanun-sözcüsü” gibi sözcükler olmakla birlikte, çıkacak kanunlarda “yasa” sözcüğü kullanılabilir, gönül bunu ister elbette. Yasa dili gerçekten önemli bir sorundur. Görevliler, yasalardaki sözcüklere bağlı kalmakta, yazışmalarda olsun, konuşmalarda olsun, o sözcükleri kullanmakta, yasada geçiyor diye bir sözcüğün Türkçesini kullanmaktan kaçınmakta, kimi zaman yurttaşları da buna itelemektedir. Bir örnek üzerinde konuşalım isterseniz. Türk Dil Kurumu, bu konuda geçenlerde Başbakanlığa bir yazı gönderdi. Dilsever dostumuzdan bu yazıyı okumasını rica edeyim. İşte yazı, buyurun, okuyun lütfen.

DİLSEVER — Hay hay. Okuyorum :

Başbakanlığa,

Yüksek katınıza üç yazışma sureti sunuyoruz. Buna göre bir yurttaş Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü’ne başvurarak tabelalarındaki “mıntuka” sözcüğü yerine “bölge” yazmalarını rica etmiş, Genel Müdürlük ise “mıntuka” sözcüğünün Medenî Kanun’da yer aldığını ileri sürerek böyle bir değiştirmeye gereklik görülmediği anlamına gelen nazik bir cevap vermiştir.

ÖZ DİLİMİZ

Başbakanlığın resmî dili Türkçeleştirme yolunda zaman zaman genelge çıkardığını bilen Yürütme Kurulumuz bu konudaki düşüncesinin, ilgililere duyurulmasını rica etmektedir. Şöyle ki: Eski kanunlarda birçok Arapça sözcük bulunmaktadır. Bunların kimisi meslek terimi olduğundan yenileri bulununcaya kadar eskilerinin kullanılması zorunludur. Ancak kimisi terim niteliğini taşımadığı için “kanunda geçen sözcüktür” diye mutlaka kullanılmaları gerekmez. Yerlerine Türkçelerinin kullanılmaları daha uygundur. “Mıntıkâ” sözcüğünün Medenî Kanun’da geçmiş olması onun yerine “bölge” kullanılmasına engel olamaz. Üstelik Anayasamızın 37, 76, 124 üncü maddelerinde “mıntıkâ” değil, “bölge” kullanılmıştır. Şimdi bu sözcük birçok devlet dairelerinde kullanılmaktadır. Karayollarınca “I. bölge”, “V. bölge” diye yol boylarındaki levhalara da yazılmıştır.

Bu gibi hallerde Türkçelerini kullanmanın, sakıncalı olmak şöyle dursun, yeğrek olduğuna Yargıtay’ın ve Anayasa Mahkemesinin kararları da tanık olarak gösterilebilir. Bu mahkemeler kanun metinlerinde Arapçaları bulunduğu halde “vesika” yerine “belge”, “mucibince” yerine “uyarınca”, “ihtilâf” yerine “uymazlık”, “kanun” yerine “yasa” sözcüklerini kullanmaktadırlar. Medenî Kanun’un birinci maddesinde “lâfziyle ve ruhiyle” sözcüklerinin bulunması, Anayasa Mahkemesi’ni “söziyle ve öziyle” demekten alakoymamıştır.

Bundan dolayı, kanun metinlerinde geçen ve terim niteliğini taşımayan sözcüklerin Türkçelerini kullanmakta bir sakınca bulunmadığını, hattâ öyle bir tutumun gerekli ve yararlı olduğunun, uygun görülürse, devlet dairelerine özel bir genelge ile bildirilmesini Türk Dil Kurumu olarak saygılarımızla diliyoruz.

Başkan

Agâh Sırrı Levend

DİL UZMANI — Teşekkür ederim.

ÖZDİLCİ — Bu yazının sonucu n’oldu peki?

DİL UZMANI — Başbakanlık, bu yazıdaki dileği uygun görmüş, kanun metinlerinde geçen ve terim niteliğini taşımayan eski sözcüklerin yerlerine Türkçelerinin kullanılması ve ayrıca resmî yazışmalarda elden geldiğince Türkçe sözcüklerin kullanılmasını bütün devlet

ÖZ DİLİMİZ

örgütüne genelgelemiştir. Başbakanlığın, yazışmalarda Türkçe sözcükler kullanılması ve Türkçe yanlışlarından kaçınılması konusunda daha önce yaptığı genelge üzerinde birkaç program önce bilgi vermiştim, Dilsever dostumuz ve dinleyicilerimiz hatırlayacaktır.

DİLSEVER — Evet hatırlıyorum.

ÖZDİLCİ — Bize ayrılan süre doldu sanıyorum.

DİL UZMANI — Evet, yazık ki süremiz doldu. On beş gün sonra yine aynı saatte buluşacağımızı unutmayın, olur mu?

DİLSEVER — Unutur muyuz hiç? Şimdilik hoşça kalın.

ÖZDİLCİ — Hoşça kalın Dil Uzmanı dostumuz.

DİL UZMANI — Güle Güle. İyi günler dilerim.

3.

DİL UZMANI — Özdilci ve Dilsever dostlarım, ikiniz de hoş geldiniz.

DİLSEVER — Hoş bulduk.

ÖZDİLCİ — Hoş bulduk, Dil Uzmanı dostumuz.

DİL UZMANI — Ee, görüşmeyeli neler yaptınız bakalım?
Bu sorumu daha çok Özdilci arkadaşıma yöneltiyorum.

DİLSEVER — Benim neler yapacağımı bilirsiniz de ondan, değil mi? Birtakım sorularım olacak size yine. Sizi kızdıracak üstelik.

DİL UZMANI — Sizin sorularınıza kızmayacağımı bildiğiniz halde böyle dersiniz hep.

ÖZDİLCİ — Demek Dilsever arkadaşımızın soruları öyle oluyor kimi zaman? Ama sanırım onu geçeceğim ben bu yolda.

DİL UZMANI — Boşuna çaba harcarsınız. Sizinkilere de kızacak değilim.

DİLSEVER (*Güler*) — Bu kadarcık şakalaşma yeter, sanırım. Öz dilimizin sorunlarına yönelsek? Ben ilk sorumu ... (*Özdilci tarafından sözü kesilir*)

ÖZDİLCİ — İzin vererseniz ben konuşmak istiyorum. Dil Uzmanı dostumuz, görüşmeyeli neler yaptığımı sordu çünkü. Karşılık vermem gerekmez mi?

DİLSEVER — A, tabii; buyurun.

ÖZDİLCİ — Teşekkür ederim. Efendim, sizi biraz yadır-gatacak ama söyleyeyim, görüşmeyeli ne yaptığımı ... Sözlük okudum.

DİLSEVER — (*Şaşkın*) Nasıl?

ÖZDİLCİ — Evet, Türk Dil Kurumu'nun "Türkçe Sözlük"ünü okudum. Bir arkadaşım öğütlemişti sözlük okumamı, bir zamanlar ... Ama ben savsaklamıştım boyuna. Arkadaşım, "aç, roman okur gibi oku sözlüğü" diyordu. Alay etmiştim onunla.

DİLSEVER — Ve şimdi, onun sözünü tutup, roman okur gibi sözlük okudunuz demek? Ömür şey doğrusu...

ÖZDİLCİ — Dedim ya, baştan ben de sizin gibi düşün-müşüm. Ama şimdi caydım bu düşünceden.

DİLSEVER — Bize de salık vermeğe kalkacak değilsiniz her halde.

ÖZDİLCİ — Yanıldınız ... herkese sözlük okumasını salık vereceğim. Çok, pek çok ilgi çekici bir şey ... İnsan sözcüklerin dünyasına başka türlü giremez.

DİL UZMANI — Bu dediğinizi özellikle yazarlara salık vermeli bence. Yazar olmayan kişi, anlamadığı sözcük için sözlüğe bakar. Oysa, yazar, daha iyi bir sözcük kullanayım diye ... Öyle sözcükler vardır ki, güzeldir, yerli yerindedir, dilin malıdır, dilbilime uyularak yapılmıştır, ama bir köşede unutulup kalmıştır. Yazar, sözlük okurken böylelerine raslar, onları kullanır ve

yaşama olanağı sağlar.

ÖZDİLCİ — Ben de sözü buraya getirecektim. Örneğin Türkçe Sözlük'te bir sözcüğe rasladım... şimdiye değin hiçbir yerde kullanıldığını görmedim. Oysa, onun yerine kullanılan sözcüklerin hepsinden güzel bir sözcük... "Güvence" sözcüğünü hiç duymuşluğunuz var mı?

DİLSEVER — İlk kez duyuyorum ben.

DİL UZMANI — Ben de duyduğumu hatırlamıyorum.

ÖZDİLCİ — "Garanti", "teminat" sözcüklerini çok iyi biliyorsunuzdur oysa... Bunlara aynı anlama gelen "inanca" sözcüğünü de katabilirim... onu da duymuşsunuz, okumuşsunuzdur.

DİLSEVER — Türk Dil Kurumu'nun yeni yayımladığı Atatürk'ün "Söylev"inde rasladım bu sözcüğe ben.

ÖZDİLCİ — Evet, Türkçe Sözlük'te, "teminat" sözcüğü, "inanca, güvence" diye iki yeni yapım sözcükle karşılanmış. "Garanti" sözcüğüne baktım, onun karşısında "inanca, teminat" sözcükleri yazılı. Şimdi, bu durumda ortaya şu çıkıyor : biri doğudan, biri batıdan giren bu iki sözcük, yani "teminat" ve "garanti" sözcükleri, -ki öyle sanırım ikisi de aynı anlamdadır- iki öz Türkçe sözcükle karşılanmış, "inanca" ve "güvence". Bunun gereğini anlayamadım.

DİL UZMANI — Bu söylediğiniz sözcüklerden "inanca" Kurum'un ilk çalışma yıllarında yayımladığı "Cep Kılavuzu"ndan Türkçe Sözlük'e alınmıştır. Yani, oldukça eski bir geçmişi vardır. "Güvence" sözcüğü de, "garanti" yi, "teminat" ı karşılayabilir elbette. Bu iki sözcüğün Türkçe Sözlük'e alınmasında, onların hangisinin tutulup yayılacağıının bilinmemesinin etkisi olmuştur sanırım. Bu sözcüklerin ikisi de önerilmiştir,

kullanılması yazarlara bırakılmıştır. Türkçe Sözlük'te önerilmiş yeni yapım başka sözcükler de bulunmaktadır. Yazarlar hangisini çok kullanır, yayarsa, o sözcük sözlükteki yerini sağlamlaştırmış olacaktır. Dilimiz oluşum yolundadır; onun için, sözlüklerimizde bu gibi durumların olağan karşılanması gerekir.

DİLSEVER — Sözlüklerin yeni basımlarında bu gibi sözcükler, yani bizlere karışıklık yaratıyormuş gibi gelen sözcükler, ayıklanır mı? ya da bunu başka türlü söyleyeyim : Sözlük'ün her gözden geçirilişinde bu durumlar önlenmeye çalışılır mı?

DİL UZMANI — Elbette. Sözlüklerin bir çırpıda noksan-
sız bir duruma getirilebilmesi olanaksızdır. Bakın, şu
satırları *Nouveau Petit Larousse*'un on altıncı baskısının
Türkçeye çevrilmiş önsüzünden okuyorum: “Bugün
Larousse denilince eksiksiz, güvenilir, söz götürmez bir
sözlük hatıra geliyorsa, bunun nedeni, bu eserin yüz
yıl süren bir çalışmanın, yüz yıllık araştırma ve ayar-
lamanın ürünü olmasıdır.” Gerçekten, sözlükler için,
üzerinde ancak bu kadar çalışıldıktan sonradır ki
yetkinlik ileri sürülebilir. İşin içinde olmayanlar bu
görüşü yadırgar belki, ama gerçek budur. Çünkü
gerek sözcük ve deyimlerin kendileri, gerek taşıdıkları
çeşitli anlamlar kafada da, metinlerde de kısa zamanda
araştırılmakla tam olarak ele geçirilemiyor. Yazılı
kaynaklara girmemiş, ama dilde yaşayan binlerce
sözcük olduğu gibi, yazılı kaynaklara girenler de bütün
anlamlarıyla kullanılmamış olabilir. Türk Dil Kuru-
mu'nun Türkçe Sözlük'ü, her baskıda, yetkinleşme
yolundadır. Bunu, Türkçe Sözlük'ün önsözünün bir
bölümünü okuyarak da pekiştirelim. Bu önsöz, 1955'te
yapılan ikinci baskıya yazılmış bir önsözdür. Dilsever

dostumuzdan işaretlediğim bölümü okumasını rica edeyim.

DİLSEVER — Hay hay. Okuyorum : “Türk Dil Kurumu memlekette duyulan büyük bir ihtiyacı karşılamak için 1945’te Türkçe Sözlük adı altında bir eser yayımlamıştı. Bu eserin on yıl içinde 65.000 nüshası geçen yıldan beri tükenmiştir. Şimdi elimizde bulunan bu eser bu eski sözlüğün ikinci baskısıdır. Ancak dilimizin kelime bakımından durmadan önemli gelişmeler gösterdiğini göz önünde tutan Kurum, sözlüğü yeni baştan ele alarak, bir yandan bu yeni varlıklarla zenginleştirmek, öbür yandan da ilk baskıdaki eksikleri tamamlamak, fazlaları ayıklamak, yanlışları düzeltmek ve böylece eseri çeşitli yollardan değerlendirmek için yıllarca çalışmıştır. Eski yeni birçok kitap, sözlük, dergi ve gazete taranmış, ayrıca konuşmalara da dikkat edilmiş, böylece sözlük kelime, anlam ve deyim bakımından zenginleştirilmiştir.

Böylelikle Dil Kurumu şartların elverdiği kadar iyi bir sözlük meydana getirmekle kalmamış, bunu sürekli olarak tamamlayıp genişletmek, üç beş yıllık arayla birbirinden daha gelişkin baskılar hazırlamak gibi bir gelenek de kurmuştur.

Kaldı ki dil durmadan değişen, varlıklarından nicesini yitirip nice yeni varlıklar edinen evrimli bir kuruluş olduğu için meydana getirilecek en yetkin eser bile kısa zamanda eskimekten ve yetersiz bir duruma düşmekten kendini kurtaramaz.

Sözlükler için kaçınılmaz olan bu durum göz önünde tutularak bu eserde de birtakım eksiklere raslanması tabii görülmelidir.”

DİL UZMANI — Teşekkür ederim, dostum.

ÖZDİLCİ — Bütün bunları anlıyorum. Ama, benim “inanca” ve “güvence” sözcükleri konusunda istediğim karşılık yalnızca bu değildi. “Güvence” sözcüğünün niçin kullanım alanına girmemiş olduğunu da sormak istemiştim.

DİL UZMANI — Bu sorunuza karşılık nasıl bulunur? Yazarlara sormalı. Onlar kullanmazlarsa elbette kullanım alanına girmez.

ÖZDİLCİ — Doğru bu dediğiniz. Sözcükleri kullanan, onların tutunmasını sağlayan yazarlardır. Bu böyle olmasına böyle ya, onlar kullanmıyor diye bir sözcüğün yitip gitmesine, yani öz Türkçe bir sözcüğün demek istiyorum, yitip gitmesine gönlüm evet demiyor. Şu “güvence” sözcüğüne tutuldum nedense . . . “Teminat vesikası” yerine “güvence belgesi” demek ne güzel, ne aydınlık bir şey olur oysa, değil mi?

DİL UZMANI — Tutkunuzu anlıyor, ona saygı gösteriyorum. Yalnız her sözcüğü, her yerde kullanabilmelisiniz. Bu da, baştan beri söylediğim gibi, zamanla olacaktır. Gün gelecek, “güvence” sözcüğü, sizin istediğiniz duruma gelecektir. Sözcükler yiter, yerlerine yeni sözcükler gelir, bugün bir anlama kullandığımız sözcük, gün gelir o anlamından kayar, büsbütün başka bir anlama gelebilir. Bütün bunlar dilin içoluşumu ile ilgilidir. Sözlükler bu yüzden eskir.

DİLSEVER — Benim sözlük konusunda bir sorum var size, izin verirseniz sorayım.

DİL UZMANI — Tabii, buyurun.

DİLSEVER — İlk Türkçe sözlüğü kim yazmıştır?

DİL UZMANI — Öyle ya, hep sözlükten söz edince bunu da soracaktınız.

DİLSEVER — Sormayayım mı?

DİL UZMANI — Yoo, öyle demek istemedim. Söz doğallıkla buraya gelecekti demek istedim. Türk lehçelerinin sözcükleriyle kurallarını belirtmek için yazılmış olan *Divânü Lûgati't-Türk, Terceman, Tuhfetü'z-Zekiyye fi lûgati't-Türkiyye* ve bunlara benzer birkaç eseri bir yana bırakacak olursak, bu yolda ortaya konan eserler hep Arapça ve Farsça sözcüklerin Türkçe karşılığını gösteren manzum ve mensur sözlüklerdir. *Tuhfe*'ler ve basılmamış olan başka sözlüklerle birlikte bunların hiçbirisi Türk dilinin sözlüğü değildir. İlk Türkçe Sözlük diyebileceğimiz sözlüğü, 1732'de Esad Mehmed Efendi yazmıştır. Esad Mehmed Efendi'nin *Lehçetü'l-lûgaat* adındaki bu sözlüğünde Türkçe sözcükler esas tutulmuştur. Kendisinden sonra gelenler, örneğin Ahmet Vefik Paşa, "İsan-ı Osmanî" yani "Osmanlı dili" der, oysa Esad Mehmed Efendi, sözlüğüne yazdığı önsözde "İsan-ı Türkî" yani Türk dili deyimini kullanmıştır.

ÖZDİLCİ — Esad Mehmed Efendi'nin özdilci olduğu anlaşılıyor.

DİL UZMANI — Bizim anladığımız anlamda bir öz-dilci denemez, ama yaşadığı günlerde Türk Dili için sözlük yapan bir kişi oluşu, onu bugün saygıyla anmamıza yeter.

DİLSEVER — Esad Mehmed Efendi'nin hayatıyla ilgili bir şeyler de öğrenmek isterdim.

DİL UZMANI — Esad Mehmed Efendi, çağının büyük bir bilim ve sanat kişisiydi. 1685'de doğmuş, 1753'de ölmüştür. Kültürlü bir ailedendi. Şiirle ve müzikle de uğraşrdı. Şeyhülislâmlığa kadar yükselmiştir. Divanı basılmamışsa da Sadettin Nüzhet'in "Türk Şairleri" adlı eserinde otuz beş kadar şiiri yayımlanmıştır.

Şarkılarının bir bölümü de basılmıştır.

ÖZDİLCİ — İlk Türkçe Sözlük sayılan bu *Lehcetü'l-lû-gaat*'ın özellikleri nelerdir? Bu konuda biraz da bilgi rica edeceğim sizden.

DİL UZMANI — Esad Mehmed Efendi'nin *Lehcetü'l-lû-gaat*'ının özelliklerinden söz etmeyi ben de düşünüyordum. Sorunuz için size teşekkür ederim. *Lehcetü'l-lû-gaat*'ta madde başı yapılan sözcükler, ya Türkçedir ya da halk arasında yaşayan Türkçeleşmiş sözcüklerdir. Yabancı dillerden gelen sözcükler de halk ağzındaki gibi alınmış ve madde başı yapılmış. Örneğin, “faide” yerine “fayda” diyor. Bugün unutulmuş sayılan pek çok sözü madde başı olarak bulduğumuz gibi, ayrıca başka bir sözcüğü açıklarken de buluyoruz. Yabancı dillerden gelmiş birtakım sözcüklerin halk arasında Türkçe eklerle kullanıldığı zaman aldığı yeni anlamlar da veriliyor. İmlâda halkın söyleyişi göz önüne alınmış. Örneğin, “tüfenk” yerine “tüfek”, “kılınç” yerine “kılıç” . . . Kendi çağı için eski sayılan sözcüklere de yer verilmiş ki bu, dil tarihi yönünden ilginçtir.

ÖZDİLCİ — Sözlüğün amacının, Türkçe sözcükleri, daha doğrusu yaşayan dili açıklamak olduğu anlaşılıyor.

DİL UZMANI — Evet, amacı bu.

ÖZDİLCİ — Saygıyla anılmağa değer bir anlayış.

DİL UZMANI — Ne yazık ki bugüne değin bu eser üzerine bir inceleme yapılmamıştır. Yazarı için daha geniş bilgi Millî Eğitim Bakanlığınca yayımlanan “İslâm Ansiklopedisi” nin dördüncü cildinin 359. sayfasında bulunmaktadır.

DİLSEVER — Teşekkür ederim.

ÖZDİLCİ — *Lehcetü'l-lû-gaat*'ın anlattığınız özellikleri, ya pıt üzerinde oldukça aydınlattı beni. Sizden, bu ya-

pıtta madde başı yapılmış birkaç sözcük ve açıklama örneği de rica etsem sizi çok mu yormuş olurum?

DİL UZMANI — Yo, dilimiz üzerine söyleşiyoruz, yorgunluğun sözü mü olur?

DİLSEVER — Ben de rica edeceğim bunu.

DİL UZMANI — *Lehçetü'l-lûgaat*'tan istediğiniz örnekleri vermeden, şunu hemen belirtmek isterim : Bu sözlük, bugün bizim anladığımız anlamda yetkin bir sözlük sayılmamalı, aklınıza bu gelmemelidir. O, çağının içinde düşünülmelidir. Bir sözlükte bulunması gereken bütün nitelikleri taşımaz çünkü. Bu yönü belirttikten sonra örneklere geçeyim. “Bilmezlik : cahale”, “Bilmezlenmek : tecahül”, “Bilekçek : mücrimlerin ellelerine korlar”.

ÖZDİLCİ — Bugün “kelepçe” denilen şey yani. “Bilek” sözcüğünden yapılmış güzel bir sözcük bu verdiğiniz örnek. “Kelepçe” yerine “Bilekçek” demeli.

DİL UZMANI — Diyebilirsiniz tabîî. Bu sözlükten birkaç örnek daha veriyorum : “Fayda : Türkî’de *ası* tâbir olunur.”, “Bütün olmak : tekemmül”, “Yansılama : taklit”, “Tutarık : sara illeti”, “Yanaz : yaramaz huylu, çekişken”... Görüldüğü gibi, sözcüklerin açıklanması oldukça ilkel kalmaktadır. Bugün için bu sözlükten ancak dil gereci olarak yararlanılabilir.

DİLSEVER — Daha soracaklarım vardı sözlükler konusunda ama bize ayrılan süre doldu sanıyorum, onları da başka bir konuşmamızda sorarım size. Şimdilik on beş gün sonra buluşmak üzere hoşça kalın.

ÖZDİLCİ — Teşekkür ederiz, sizi çok yorduk bugün Dil Uzmanı dostumuz. Hoşça kalın.

DİL UZMANI — Güle güle, benim Dilsever ve Özdicli dostlarım.

4.

DİL UZMANI — İkiniz de hoş geldiniz, Özdlci ve Dil-sever dostlarım.

ÖZDİLCİ — Hoş bulduk.

DİLSEVER — Hoş bulduk, Dil Uzmanı dostumuz. Bugün size ilk soruyu ben sormak istiyorum. Geçen söyleşimizde hep sizler konuştunuz, bana evet, ya da olabilir gibi sudan sözler etmek düştü.

DİL UZMANI — Alınmış görünüyorsunuz. Bunda bizim bir suçumuz yok ki . . . Siz konuşsaydınız, biz ne yapabılırdık!

DİLSEVER — Yoo, öyle demeyin. Hep uzmanlık isteyen konuları açtınız, bunun için de bana söz düşmedi. Ben, öteden beri, hep öğrenci durumundayım, bunu biliyorum. Ama üç kişilik söyleşide, bana da sık sık söz düşün isterim.

ÖZDİLCİ — Bu kez hep sizi dinleyelim, olmaz mı? Bonyuna siz konuşun.

DİLSEVER — Yoo, ona da gelemem. Nerden bulurum on beş dakika süreyle konuşabilecek sözleri? Konuşma da bir ustalık işi . . . Kişi, önce söyleyecek bir düşünce bulacak, onu da açık seçik karşısındakine ulaştıracak . . . İş gelip dile dayanıyor . . . Dil ile düşüncenin ayrılmazlığına . . . Dil ne denli arı duru ise, anlatılan da o denli açık seçik anlatılma olanağı bulur bence. Konuşma üstüne söylev çekecek gücüm yok benim; sorularına döneyim daha iyi. Öğrenmenin tek ilkesi sormaktır, derler.

DİL UZMANI — O halde sorun soracaklarınızı . . . Ama karşılık veremeyeceğimiz türden olmasın sorularınız . . .

DİLSEVER — Dil konusunda karşılık veremeyeceğiniz soru mu olur sizin? Hem olsa bile öylesini sormamış olurum.

DİL UZMANI — Teşekkür ederim, çok anlayışlısınız. Artık sorularınıza karşı kendimi daha bir güçlü duyuyorum.

ÖZDİLCİ — Anlaşılan bu kez de bana söz düşmeyecek.

DİL UZMANI — Umudunuz kırılmasın, Dilsever arkadaşımızın çıkışı biraz umut kırıcı gözüксе bile . . .

DİLSEVER — (*Güler*) Neyse . . . bu girişten şunu anladım: Bu söyleşimizde olur olmaz yerde de olsa söze karışabilirim. İkinizin de söylediklerinden bu çıkıyor.

DİL UZMANI — Doğal değil mi? Üçümüz de eşit durumdayız, bence. Bir yuvarlak masa toplantısında olduğu kadar değilse bile, düşüncelerimizi söylemede eşitiz.

DİLSEVER — Bakın, az önce bir sözcük kullandınız : *Doğal*. Bu sözcüğün kullanılışında ben birkaç kez güçlüğe uğradım. Biliyorum, öz Türkçe bir sözcük, kullanayım istiyorum, genç kuşak yazarları da sık kullanıyor bu sözcüğü . . . Ama kimi zaman, cümleye

oturmuyor, ne bileyim, tatsız tuzsuz bir duruma sokuyor cümleyi. Örnek vereyim size: “İsteyen okur, istemeyen okumaz doğal”. Bu cümleyi şimdi uydurmuş değilim, bir yazarın yazısından aktardım. Ben bu cümlenin Türkçe olduğu kanısında değilim.

ÖZDİLCİ — Bu söylediğiniz cümlenin tatsız tuzsuz olmasını söyleyin bakalım öyleyse de bir karşılaştırma yapalım.

DİLSEVER — “*İsteyen okur, istemeyen okumaz tabii*”. Gördünüz mü, cümle nasıl aydınlandı?

ÖZDİLCİ — Bana kalırsa, öteki cümle de aydınlık. Ama, yadırgatıcı, bunu yoksamıyorum. Bu durumda yapılacak iş, cümleyi başka türlü kurmaktır.

DİLSEVER — İyi ama, bu cümlenin başka türlü kurulması, bir ata sözünü başka türlü kurmaya benzer. Ata sözü gibi, bir kalıbı var bu cümlenin. “İster git, ister gitme”, “İster gel, ister gelme” benzeri bir cümle bu. “*İsteyen okur, istemeyen okumaz*” diyoruz, bunun doğal olduğunu ekliyoruz. Ama buraya *doğal* sözcüğünü koyduk mu, büyü bozuluyor gibime geliyor.

ÖZDİLCİ — “İsteyen okur, istemeyen okumaz” demek, bu eylemin doğal olduğunu söylemektir bence. Buna bir de “tabii” sözcüğünü eklemenin ne gereği var? Türkçenin gücü burdan geliyor, az ama öz, yani az sözcükle yeterli bir anlatıma ermek.

DİLSEVER — O sizin dediğiniz şürde geçerli. Düzsözde yeterli anlatıma ermek için yeter sayıda sözcük gerek bence.

DİL UZMANI — İkiniz de konunun bir yanına ışık tutuyorsunuz, söylediklerinizi birleştirtince, konu kendiliğinden aydınlanıyor.

DİLSEVER — Nasıl yani? Aynı şeyi mi söylüyoruz?

DİL UZMANI — Hayır, pek de aynı şeyi söylemiyor-sunuz, ama söylediklerinizle aynı sonucu hazırlıyor-sunuz. Sizce, örnek verdiğiniz cümle, yani ... (*Dilse-verce sözü kesilir*)

DİLSEVER — “İsteyen okur, istemeyen okumaz doğal” cümlesi yani ...

DİL UZMANI — Evet, bu cümle, sizce Türkçe değil, bütün sözcükleri Türkçe olmasına karşın, bu cümle Türkçe değil. Bence de Türkçe değil.

DİLSEVER — Ee, anlaştık öyleyse.

DİL UZMANI — Durun bakalım, daha anlaşılmış sayıl-mayız. Sizin aydınlık bulduğunuz cümle ... (*Dilse-verce sözü kesilir*)

DİLSEVER — “İsteyen okur, istemeyen okumaz tabii” cümlesini demek istiyorsunuz.

DİL UZMANI — Evet. Bu cümle de Özdilci arkadaşımıza göre Türkçe değil, bence de Türkçe değil.

ÖZDİLCİ — Anlaştık öyleyse!

DİL UZMANI — Yoo, ikinizle de yarı buçuk anlaştık sayılır. Bu iki cümlelerin, sözcükleri Türkçe olduğu halde nasıl Türkçe olmadığı konusunda anlaşabilirsek, o zaman tam anlaşılmış oluruz. Bu cümle, en güzel biçimde, Özdilci arkadaşımızın da dediği gibi, “İs-teyen okur, istemeyen okumaz” olarak düşünülmelidir. Aslında, bu cümleyi bir başına ele almamak, onun bağlı olduğu cümleleri göz önüne almak gereklidir. Bir başına kullanıldığı zaman hiçbir anlamı olmayan ya da tatsız tuzsuz dediğimiz biçimde sözler çıkar kimi zaman ortaya. Her sözcük, her cümle, kullanıl-dığı yere göre düşünülmelidir. Osmanlıca düşünüp, sonra onu Türkçeye çevirmekle Türkçe yazılmış olma-yacağı gibi, Türkçeyi kullanamamak da aynı sonuca

çıkarmak.

DİLSEVER — Bu örnek verdiğim cümle için bu söylediklerinizi düşünemem doğrusu. Olup olacağı, alışılmış, nerdeyse kalıplaşmış bir cümle bu. Onu olduğu gibi kullanmayıp da ne edeceğim?

ÖZDİLCİ — Bakın, bu cümlede kullanılan “tabii” sözcüğünü çıkarmanın yolları var; cümledeki sözcükleri çoğaltmakta bir sakınca görmezsek, ne *doğal* sözcüğüne ne de *tabii* sözcüğüne gerekseme duymayız böyle bir cümle için.

DİLSEVER — Bir sözcüğü kullanmayacağım diye sıkıntıya mı gireceğim? Kullanırım daha iyi.

ÖZDİLCİ — İşte ayrıldığımız nokta. Güzel yazmak, güzel konuşmak, öyle kendiliğinden oluverecek şey mi sanıyorsunuz?

DİLSEVER — Öyle sandığım yok ama, örneğin *kadar* sözcüğünü kullanmayacağım diye “bacak kadar çocuk” ya da “bacak kadar boy” deyimlerinden mi olacağım? “Bacak denli çocuk” diyebilir miyim?

ÖZDİLCİ — Anlaşıldı, bugün ters yanınızdan kalkmışsınız. Boyuna olumsuz konuşuyorsunuz.

DİLSEVER — Hayır, olumsuz olduğumu sanmıyorum. *Kadar* sözcüğü yerine kullanılan üç tane sözcük var Türkçede : *Dek*, *Denli*, *Değîn*. Bu üç sözcük, ayrı ayrı yerlerde anlam kazanıyor. Bunu bilmeyenler, birinin kullanılması gerekli olduğu yerde ötekini kullanıyorlar... Böylece ortaya kötü Türkçe örnekleri çıkıyor. Alın size Türkçe bir cümle : “Bu değîn önemli yurt sorunları...” Her sözcüğü Türkçe olduğu halde, soğuk, tatsız, yanlış bir cümle bence.

DİL UZMANI — Bu cümleye bu denli yüklenmeyin. Buradaki *değîn* sözcüğünü çıkarıp yerine *denli* sözcü-

ğünü koydunuz mu, cümle yanlışsız, Türkçe bir cümle olur. “*Bu denli önemli yurt sorunları . . .*”

ÖZDİLCİ — Dilsever arkadaşımız haklı. Sözcükleri yerli yerince kullanmak, dile saygının baş ilkesidir. Türkçe *kadar* sözcüğünü ayrı ayrı yerlerde karşılayan bu üç sözcük, belirttiğiniz gibi, yanlış kullanılıyor kimi zaman, ama, bu korkulacak kertede değil. Örneğin “Bugüne dek” ya da “Bugüne değin” diyebiliriz ama “Bugüne denli” diyemeyiz. “Bu değin”, “o değin” demek, elbette yanlıştır. “Bu denli”, “o denli” demek gerekir. Dile özen gösteren kişiler, bu yanlışları yapmaz. Sözcükler yerinde kullanılınca, yadırganmaz; kullanım alanına yeni sürülmüş bir sözcük bile, güçlü dil ustaları elinde, yadırganmaz. Neden? Çünkü, ustalıkla kullanılmıştır o sözcük.

DİLSEVER — Gördünüz mü haklı buldunuz beni? Bir de olumsuz olduğumu söylersiniz. Ben, dilimizin iyi kullanılmasını, en az onun öz bir dil olmasını istediğim kadar istiyorum. Tatsız, yanlış kullanılmış sözcükler Türkçe olmuş olmamış, ne değişir?

DİL UZMANI — Çok haklısınız, Dilsever dostum. İlke, yanlışsız bir öz dil, güzel kullanılan bir öz dildir. Yani hem kullandığımız sözcükler Türkçe olacak, öz dilimizden olacak, hem de onu güzel, yanlışsız kullanacağız, Bunun için, dile saygı ve özeni toplum olarak benimseyeceğiz. Dilimizi yanlış kullananları uyaracağız. Bilirmisiniz, başka ülkelerde, kendi dillerini yanlış kullanan yurttaşlara değil, yabancılara bile göz yummazlar. Örneğin o dilde bir sözcüğün yerine başka sözcük kullandınız, ya da fiil çekiminde yanlış zaman kullandınız; demek istediğinizi anladıkları halde, doğrusunu söy-

ÖZ DİLİMİZ

letinceye dek anlamaz görünürler. Dilde, çoğu kez, bir virgülün bile önemi vardır, onun yanlış kullanılması anlamı değiştirebilir. Demek istediğim şu: dilimizi özleştirme yanında, doğru kullanma çabasını da göstermeliyiz.

DİLSEVER — Anlaştık. Sanırım Özdilci arkadaşımız da bu kanıda.

ÖZDİLCİ — Evet, aynı kanıdayım: her sözcüğü yerli yerinde kullanılan öz bir Türkçe!

DİLSEVER — Şimdi de, sizlere, beni çok kızdıran bir şeyden söz edeyim, izin verirseniz?

DİL UZMANI — Hay hay, buyurun.

DİLSEVER — Bir tanıdığım, geçende, “öz Türkçeciler Arap ve Fars dillerinden dilimize giren sözcüklere ateş püskürürken, batı dillerinden birtakım sözcükleri öz Türkçe diye alıyorlar” dedi.

DİL UZMANI — O nasıl şey? Siz ne dediniz, peki?

DİLSEVER — Örnek vermesini istedim. Doğrusu, demek istediğini anlamamıştım. Nasıl olur diye düşünüyordum. O da örnekler verdi, ama bu büsbütün kızdırdı beni.

ÖZDİLCİ — Bakın hele! Oldukça ilginç bir sav bu. Verdiği örnekler ne, bakalım?

DİLSEVER — Batı dillerinden alınma diye şu üç Türkçe sözcüğü örnek verdi: “Genel”, “Evrensel”, “Okul”.

ÖZDİLCİ — (*Güler*) Ben de gerçekten batı dillerinden alınmış, Türkçe diye öne sürülmüş sözcükler varmış demek diye bayağı korkmuştum. Bunların neresi batı sözcüğü acaba?

DİLSEVER — Gereken karşılığı verdim ben ona, ama bilimsel yönden bir şey diyemedim. Ona göre, “Ge-

nel” *general*’den, “Evrensel” *üniversel*’den, “Okul” sözcüğü de *ecole*’den bozmaymış.

DİL UZMANI — O tanıdığınıza, bunların batı sözcükleriyle hiçbir ilişkileri bulunmadığını, bunların onları Türkçe’de karşılayan sözcükler olduğunu söyleyelim buradan, öyleyse. Bakın sizinle Sözlük’ü açıp, *genel* sözcüğünü inceleyelim. Orada *gen* kökünün Türkçe bir kök olduğu, bunun *geniş* gibi, *genişlemek* gibi sözcüklerimizde var olduğu görülecektir. *Gen* kökünden kurulmuş daha başka Türkçe sözcükler de var. *Güzel*, *yeşil* gibi sözcüklerde de *-el* ekini görüyoruz. Demek ki *genel* sözcüğü bunlar örneksenerek kurulmuştur ve Türkçedir. “Evrensel” sözcüğüne gelince. “Evren” Türkiye’de halk ağzında yaşayan bir sözcüktür ve oradan derlenerek yazı diline sokulmuştur. Türkçe’nin “-sel, -sal” eki, biliyorsunuz, oldukça işlek bir ek durumundadır. Bu eklerle çok yerinde Türkçe sözcükler yapılmıştır ve bugün konuşma dilimizde, yazı dilimizde onları çokça kullanır durumdayız. Öyle ki, bu eki, “siyasal” gibi, “hayatsal” gibi, Türkçe olmayan sözcüklere bile getirme eğilimi vardır. Demek ki “Evrensel” sözcüğü, öz türkçe bir sözcüktür. “Okul” sözcüğünün Türkçe okumak fiilinden yapılma bir ad olduğu ise açıklamayı gerektirmeyecek kadar ortada, açıktır, değil mi?

DİLSEVER — Ben de bunların Türkçe olduğunu, örnek verdiği batı sözcükleriyle ilintileri olmadığını söylemiştim ona ama sizin gibi açıklayamamıştım. Teşekkür ederim.

DİL UZMANI — Siz, o tanıdığınızı görürseniz, öz Türkçecilerin doğu sözcüklerine olduğu kadar batı sözcüklerine de karşı olduğunu söyleyin. Türkçe olmıyan

her sözcüğe bir karşılık bulmak gerektiğini anlamalıyız artık. Daha bu yakınlarda Türk Dil Kurumu Yürütme Kurulu, bir batı sözcüğüne, şu “Prospektüs” sözcüğüne bir karşılık bulmuş, *Tanıtmalık* demiştir. Bildiğiniz gibi, prospektüs, ticaretle, sanayide, tıpta sık geçen bir sözcüktür. Ve bunun Türkçesi, tanıtım-*malık*’tan başka bir şey değildir. Bu *prospektüs* sözcüğüne karşılık bulunması isteğini gösteren Türkiye Büyük Millet Meclisinin bir komisyonu da bulunan karşılığı çok beğenmiş, bir tasarıda kullanmıştır.

DİLSEVER — Ben de beğendim, artık ilâç kutularından çıkan *prospektüs* adlı kâğıtlara ben, *tanıtmalık* diyeceğim.

DİL UZMANI — Yalnız siz değil, tanıdıklarınız da kullanmalı onu.

DİLSEVER — Onlara da öğreteceğim tabii.

DİL UZMANI — O halde, süremiz dolmadan, programımızın *Türkçe Sözlük*’ten bölümüne geçelim. Çok az vaktimiz var. Yine, geçen söyleşimizde olduğu gibi, bu söyleşimizde kullandığımız öz Türkçe sözcükleri bir yana yazdım ben, Dilsever arkadaşımız onları ağır ağır okusun, dinleyicilerimiz arasında bir yana yazıp öğrenmek isteyenlere kolaylık olsun diye...

DİLSEVER — Hay hay, okuyayım :

Uzmanlık : Bir bilimde ya da bir bilimin bir kolunda bilgili olma işi. *Söyleşi* : Konuşma, sohbet., *Söylev* : Nutuk., *İlke* : Temel düşünce, temel kanı, prensip., *Tür* : Çeşit, cins., *Eşit* : Belli bir bakımdan birbirinden ne artık ne eksik olmayan (iki ya da daha çok sayıda şeyler)., *Kuşak* : Nesil., *Düzsöz* : nesir., *Karşın* : rağmen., *Sakınca* : mahzur., *Olumsuz* : olumlu olmayan, menfi.,

ÖZ DİLİMİZ

Yoksamak: inkâr etmek., *Uyarmak*: İkaz etmek.,
Örnek: misal., *İlginç*: ilgi çekici, enteresan., *Sav*:
iddia., *Yön*: cihet, taraf., *Bilimsel*: ilmî.,

DİL UZMANI — Teşekkür ederim, Dilsever dostum. On
beş gün sonra aynı saatte bekleyeceğim sizleri.

ÖZDİLCİ — Hoşça kalın.

DİLSEVER — Hoşça kalın, Dil Uzmanı dostumuz.

DİL UZMANI — Güle güle, dostlarım.

5.

DİL UZMANI — Hoş geldiniz Dilsever ve Özdilci dostlarım.

DİLSEVER — Hoş bulduk.

ÖZDİLCİ — Hoş bulduk, Dil Uzmanı dostumuz.

DİL UZMANI — Bugün sizleri beklerken burda, bu programlarımızda boyuna dil dil diyoruz da, niçin dilin kullanılışını, yani güzel, başarılı kullanılışını yansıtan örnekler üzerinde durmuyoruz, şiir, öykü, güzel bir roman parçası okumuyoruz, dinleyicilerimize onları dinletmiyoruz? diye düşündüm. Değil mi ya? Dilimiz özleşmeli, dilimizi iyi kullanmalıyız derken, dilimizi güzel kullanılış biçimiyle verebilecek örnekler üzerinde de durmamız gerekmez mi?

DİLSEVER — Bunun ne denli hoşumuza gideceğini bilemezsiniz, gerçekten, çok mutluluk duyarız bize arada bir, şiir, öykü ya da deneme okursanız.

ÖZDİLCİ — Hem, bize dinleteceğiniz parçaların ille dil

üzerine olması da gerekmez . . . Bu programın amacının öz dilimiz, güzel Türkçemiz üzerine geniş yığınların ilgisini çekmek, onları, Türkçeye özen gösterme duygusuna itelemek, Dil Devrimini benimsetmek, kısaca söyleyeyim, Türkçemizin çağdaş uygarlığın gereksemelerini karşılayacak zengin bir dil, öz bir dil olması yolunda çaba harcamak, diye tanımlamıştınız bize. Bizi dinleyenlere, güzel Türkçemizin yer aldığı, öz dille yazılmış yapıtlar dinletmek, bu programın amacına daha çok yaklaşmak olacaktır bence.

DİLSEVER — Bence de öyle. İlle, “mezbaha” Türkçe değildir, onun Türkçesi “kesme yeri” olmalıdır deyip duracak değiliz ya . . . Türkçeyi, özlediğimiz, herkesin kullanmasını istediğimiz Türkçeyi sanatçıların yapıtlarıyla örnekledirmemiz daha tutarlı.

DİL UZMANI — Önerime katılmanız, bunu yerinde görüşlerle desteklemeniz hoşuma gitti. Bu söyleşimizden başlayarak, arada bir, güzel dil örnekleri sunalım dinleyicilerimize. Özdilci arkadaşımız, bu örneklerin ille dil üzerine olmasının gerekli olmadığını söyledi. Bence de öyle. Ama, izin verirsiniz, vereceğimiz ilk örneğin, Türkçe üzerine olmasını isteyeceğim.

ÖZ DİLCİ — Ben, dille ilgili olmayabilir derken, şiiri, öyküyü, romanı düşünmüştüm. Yoksa, dil üzerine bir deneme neden olmasın?

DİL UZMANI — İşin ilginç yönü, bu sözlerinizden çıkıyor şimdi. Ben, “Türkçem, benim ses bayrağım.” diye biten, Türkçe üzerine yazılmış bir şiir biliyorum, Dağlarca’nın “Türkçe Katında Yaşamak” adlı şiiri, onu dinleteceğim sizlere ve dinleyicilerimize. Görüyorsunuz ki dil üzerine yazılmış şiirler de var.

DİLSEVER — A, tabii, olmaz olur mu? Ben de Ziya

Gökalp'ın dil üzerine yazılmış bir “manzume” sini biliyorum.

DİL UZMANI — Ziya Gökalp'ın “manzumesi” ile az sonra burdan okuyacağımız şiir arasında çok benzerlik yok, bence. Gökalp, düzyazı ile söyleyebileceği düşüncelerini “manzum” olarak söylemiş... “Türkçe Katında Yaşamak” şiirindeyse, amaç bu değil; onda, eskilerin “didaktik” dediği öğreticilik yok; Türkçeye duyulan sevgiyi, güveni dile getirmekte.

ÖZDİLCİ — Bilmiyordum sözünü ettiğiniz şiiri, şunu bir dinlesem diye tutuşmaya başladım doğrusu.

DİL UZMANI — O halde dinleteyim şiiri sizlere ve dinleyicilerimize.

TÜRKÇE KATINDA YAŞAMAK

*Seslenir seni bana “sonsuz”,
Der ki çoğal,
Der ki uzan mutluluğuna
Us'un iyiliğin doğruluğun,
Bir bilinmiyenden
Bir bilinene dek
Türkçe, varolduğumuz.*

*Türkçe, nice desem seni,
Onca güzelim
Görünmek, derinleşmek,
Dolmak;
Seni düşünürüm düşünürüm, yarı karanlıklarda, dal,
Anlarım onca.*

*Bir bölü beş, bir bölü dokuz
Bir bölü bin üç:*

.../..

*Ayrık anlamların öylesine azar azar dağılır,
Ta doğudaki balık,
Duyar kokusunu
Ta batıdaki yoncanın.*

*Seslenir seni bana yakın uzak,
Yeryüzü mavisinden gökyüzü yeşiline
Tutsak uluslar var ya geceler boyu
Onlar için
Yitik özgürlükler için,
Türkçe, haykırmak.*

*O süre yaradılış dar iken
Düz iken, yassı iken,
Daha'lar
Daha'lar
Daha'lar daha'lara karışmış,
Sınırsızlığın getirmiş yarınları
Konuşmaz iken, o yusuvarlakta,
Diyemez iken
Artısı eksisi almış götürmüş
Toprağın bitkilerden arta kalan sağlığını
Sıcak uzun,
Bir kişiler geleceğine.*

*Seslenir seni bana bir duru su
İçinde masallar uygarlıklar saklıyan,
Eski ozanlar kazımış ilk yazıları ilk anıtlara,
Yankılanır
Alandan alana, uçsuz bucaksız,
Evren akınlarının uğultusu.*

ÖZ DİLİMİZ

*Ama bağışla beni unutmşum,
Yıldızını güneşini ayını, utanmadan.
Öyle köksüz günlerim gelmiş bozkır çadırlarında cırlı-
çıplak,*

*Unutmşum ana demesini bile,
Öykünmüşüm türküsünü ellerin,
Ağzıma bir kara düşmüş bağışla beni.*

*İşte andıçıyorum,
Bütün ölümler adına,
Bütün gençler, bütün doğacak çocuklar adına,
Varacağım değişine gündüz gündüz,
Varacağım Tanrıya dek,
Soluğumda soluğun.*

*Seslenir seni bana “ova”m, “dağ”ım,
Nere gitsem bulur beni arınmış.
Bir çağ ki akar ötelere,
Bir ak... ki yüce atalar, bir al... ki ulu oğullar,
Türkçem, benim ses bayrağım.*

DİLSEVER — Çok teşekkür ederiz, Dil Uzmanı dostumuz. Gerçekten, dediğiniz gibi, Ziya Gökalp'ın “manzume” sinden ayrı nitelikte bir şiirmiştir...

DİL UZMANI — Bilindiği gibi, Gökalp o “manzume”-sinde, özlediği, kendi görüşüne göre bir Türkçe konusunda düşündüklerini söyler.

*Güzel dil Türkçe bize
Başka dil gece bize;
İstanbul konuşması
En saf, en ince bize.*

der. O, İstanbul konuşmasını doğru ve güzel Türkçeye örnek tutar. Ama, işin üzerinde durulması gerekli

yönünü savaklar bence, o da şu: İstanbul Türkçesi, öz bir Türkçe midir? Bu sorun üzerinde durmadan, onu enine boyuna incelemeden, örnek Türkçenin İstanbul Türkçesi olduğunu ileri sürmek, gerçeğe tam ulaşmak sayılmaz bence. Çünkü, Anadolu’da öz Türkçe konuşulurken, İstanbul’da saray dili, yani Osmanlıca konuşuluyordu. Gökalp’ın o manzumeyi yazdığı günlerde bile daha yazımız bugünkü yazı değildi, Arap yazısıydı; okullarda Arapça öğretimi yapılıyordu. Demek ki, Gökalp’ın dil konusunda gösterdiği yol bugün için gidilecek yol değildi. Tabii bunu söylerken o gün için gidilecek yolun hiç değilse Gökalp’ın gösterdiği yol olduğunu yoksamıyorum...

ÖZDİLCİ — Gökalp’ın o manzumesindeki görüşlerine yer yer katılıyorum, ama düşününce, onun, bugünkü dil anlayışından çok gerilerde olduğunu görüyorum. Ulusun tek dili olmalı, Arapça ve Farsça’ya gitmeyelim, halktan öğrendiklerimizi kullanalım demesine katılıyorum örneğin. Ama:

*Lisanda sayılır öz
Herkesin bildiği söz;
Manâsı anlaşılan
Lûgata atmadan göz.*

demesine katılmıyorum. Diyelim ki ben “Lûgat” sözcüğünü sözlüğe bakmadan anlıyorum, benim gibi hemen hemen herkes de anlıyor... Böyledir diye, bu sözcüğü herkes anlıyor diye, Türkçe mi sayacağız? Üstelik, örneğin, bilim terimlerini herkesin anlaması diye bir şey olamaz, diyelim ki, biyoloji terimi olan “dolaşım”ı kimse anlamasa Türkçe saymayacak mıyız? Onun için, herkesin sözlüğe bakmadan anladığı

sözcüğü, Türkçe değilse Türkçe saymak benim dil anlayışıma sığmıyor.

DİL UZMANI — Haklısınız. Ziya Gökalp, o manzume-sinde verdiği öğütleri, salık verdiği yolu tutmamıştır. “Eski köke tapmayız” dediği halde, “Uluslar yok, uruklar yok”, diyerek çelişmeye düşmekteydi. “Ulus”, “uruk” sözcüklerini kullanmak, eski köke gitmekten başka bir şey mi? O, “Türkçeleşmiş Türkçe” derken, bir yandan da “fıkr” kökünden “mefkûre” sözcüğünü yapıyordu... Demek ki, o sözcükleri karşılayan öteki sözcükler Türkçeleşmiş Türkçe olduğu halde, Gökalp, dediğini kendi de tutmuyordu; yaşadığı günlerde “fıkr” sözcüğünü Türkçeleşmiş Türkçe saydığı için “ideal” sözcüğüne o kökten bir karşılık aramaya kalkı-yordu. Yalnız, şunu da belirtmeliyim, Ziya Gökalp bir düşünüyü kişisiydi, bir bilimciydi; kökünün ne oldu-ğu bilinmeyen bilim sözcüklerini, öyle sanıyorum, doğru bulmazdı. Bugünlere erseydi, sizden de çok özdilci olacağı düşünülebilir...

ÖZDİLCİ — Ona bir diyeceğim yok, çünkü Gökalp’ın, yaşadığı günlere göre olumlu bir dil tutumu vardı; bugünlere erseydi, bu tutumundan dönecek değildi elbette. Ama biz, bu varsayımları bir yana koyma-lıyız... Kişi, yapacağı işle değil yaptığı işle değeren-dirilir... Gökalp’ı da yaptıkları ile değerlendirmek gerekir. Benim bildiğim, Gökalp, Arapçaya Farsçaya gitmeyelim demiştir ama Arapçanın büsbütün kaldı-rılmasını da öğütlemiş değildir. Şunu da diyebilirim: bir batı sözcüğüne karşılık yaparken onun usuna ilk gelen Arapça olmuştur. Siz az önce, “fıkr” sözcü-ğünden “mefkûre” sözcüğünü kurduğunu söylemiş-tiniz...

DİL UZMANI — Evet, öyle.

ÖZDİLCİ — Örneği de bu işte. Türkçe bir kökten karşılık arayacak yerde Arapça bir köke başvurmuştur. Biz bugün, onun gibi düşünemeyiz . . . Arapça, Farsça, Türkçe karışımı Osmanlıca artık dirilmemek üzere ölmüştür. Yazımız Arap yazısı değildir . . . Özellikle Latin yazısını almış, Arapça öğretimini kaldırmış bir toplumun kişilerinin Ziya Gökalp gibi düşünmesi olur şey değildir. Ağzımızı açıp, dil için Gökalp şöyle diyor, biz de onun bu dediğini tutmalıyız, dedik mi, gerçeği görmemiş, günümüzü yaşamamış oluruz gibime geliyor.

DİLSEVER — Ama, benim bildiğime göre, Ziya Gökalp, eş anlamlı sözcükler varsa, bunun Türkçesini almalı, der. Demek ki, yapılacak bir şey kalmazsa Arapçaya başvurmalı, demek ister . . . Bugün, onun bu öğüdünü bile tutmayanlar var . . . Örneğin, bir yerde “dil”, bir yerde “lisan”, aynı cümlelerin bir yerinde “oynanıyor,” başka bir yerinde “temsil ediliyor” diyenler var. Bu türlü yazan, konuşan, öyle, sandığımız kadar az da değil, ben çok raslıyorum da onun için söylüyorum bunu. Bence, Gökalp, eş anlamlı sözcüklerden Türkçe olanları kullanmayı öğütlemekle, bugünkü kişilerin çoğundan daha olumlu bir davranışın kişisi olmaktadır.

DİL UZMANI — Bu konu uzayacak bu gidişle . . . Süremiz de yaklaşmıştır, isterseniz bir başka söyleşimizde bu konuya yeniden dönelim.

DİLSEVER — Nasıl isterseniz.

ÖZDİLCİ — Ben de isterim bunu. Söyleyeceklerimin hepsini söyleyemedim çünkü.

DİL UZMANI — O halde anlaştık, bir başka söyleşimizde, bu şimdi söylediklerimizi yeniden söylemek yanlışını da göze alarak, bu konuya döneceğiz.

DİLSEVER — O halde artık söyleşimizin “Türkçe Sözlük’ten” bölümüne geçebiliriz.

DİL UZMANI — Ondan önce okullarda dil çalışmaları konusunda Erzincan Lisesi’nin yaptıklarını duyuralım dinleyicilerimize. Erzincan Lisesi Müdürü Sayın Hidayet Pasin’in bildirdiğine göre, orada dil çalışmaları olumlu yoldadır... “Dilde özleşmenin geçmişi”, “Eski ve yeni dil”, “Yazı dilimizin dünü ve bugünü” konularında yapılan konuşmalar, bu lisemizin dil çalışmalarının verimleri... Kendilerini kutlar, çalışmalarının sürekli olmasını dileriz.

DİLSEVER — Dinleyicilerimize gene bu söyleşide kullandığımız sözcükleri mi tanımlayacağız?

DİL UZMANI — Daha yararlı değil mi?

DİLSEVER — O denli çok öz Türkçe sözcük kullanıyoruz ki hepsini veremeyeceğiz sanırım.

DİL UZMANI — Ben, bu söyleşide kullandıklarımızdan bir bölümünü yazdım bir kâğıda. Şimdi onu okumanızı rica edeceğim. Ağır ağır okuyun ki dinleyicilerimiz duyacakları sözcükleri bir kâğıda yazabilsinler...

DİLSEVER — Peki, okuyorum. *Yansıtmak* : kendine çarpan bir şeyi geri atmak, aksettirmek., *Yapıt* : eser., *Öneri* : teklif., *Us* : akıl., *Bölü* : taksim., *Tutsak* : esir., *Özgürlük* : hürriyet., *Evren* : kâinat., *Öykünmek* : taklid etmek., *Savsaklamak* : ihmal etmek., *Yoksamak* : inkâr etmek., *Uruk* : aynı kökten çıkıp aynı ülkele yaşayan ve bir başın yetkisi altında bulunan aileler topluluğu, kabîle., *Varsayım* : faraziye., *Düşünü* : fikir.

DİL UZMANI — Teşekkür ederim Dilsever dostum. Süremiz doldu sanıyorum. On beş gün sonra beklerim sizleri gene.

DİLSEVER — O güne kadar hoşça kalın.

ÖZDİLCİ — Hoşça kalın Dil Uzmanı dostumuz.

DİL UZMANI — Güle güle, dostlarım.

6.

DİL UZMANI — Hoş geldiniz Dilsever ve Özdilci dostlarım.

DİLSEVER — Hoş bulduk.

ÖZDİLCİ — Hoş bulduk, Dil Uzmanı dostumuz.

DİLSEVER — Geçenlerde bir yazı okudum, daha doğrusu bir gazete fıkrası . . . O fıkroda, “İlgi” sözcüğünün anlamları üzerinde duruluyor, bu sözcüğe böyle bir sürü anlam vererek sonunda anlaşılamaz duruma düşeceğiz bu gidişle, deniyordu. Bir sözcüğün birkaç anlamı olması, o sözcüğü kullananları birbirini anlamaz duruma mı sokar? diye düşünüyor insan . . . Bugün bu konuda konuşturayım sizi diye tasarladım.

DİL UZMANI — Hay hay, konuşalım bu konuyu.

ÖZ DİLCİ — Konuşalım ama, Dilsever arkadaşımız biraz açsın konuyu . . . Ne demiş o yazar “ilgi” sözcüğü üzerine, yani hangi örnekleri vermiş, nasıl varmış o kaniya? bilelim bunları ki üzerinde söz söyleyelim.

DİL UZMANI — Evet, Dilsever arkadaşımızdan rica edelim bunu.

DİLSEVER — Böyle diyeceğinizi biliyordum, onun için de gazeteden kesip yanıma aldım o fıkrayı. Onu size aktarmaya çalışacağıma, izin verirsiniz, fıkrayı olduğu gibi okuyayım sizlere ve dinleyicilerimize.

DİL UZMANI — Evet, daha iyi olur.

DİLSEVER — Yeni Türkçe, öz Türkçe, halis Türkçe derken, dilimizde epidir, bir küçülme, bir daralma, bir ufalma başladı. Birçok kelimelerin ayrı ayrı mânalarını, derleyip toparlayıp, tek bir kelime ile anlatır olduk. Misal çok ama, akla geliverdiği için, şöyle bir tanesini ele alalım: İlgi.

Ne demek ilgi? Çocuğuna ilgi göstermiyor. (Burada “alâkadar olmuyor” demek.)

Amerika, Panama ile ilgisini kesti. (Burada “siyasî münasebet” demek.) Filânların falanlarla ilgisi yok. (Burada “aile rabıtası” demek.) Yandaki komşunun oğlu karşıkı komşunun kızıyla ilgileniyor. (Burada “göz koydu” gibi bir şey demek.)

Ahmet’in son piyesi büyük ilgi topladı. (Burada “rağbet gördü” demek.) Daha, sıralayabileceğiniz kadar, sıralayın. Bir sürü mâna, bir tek kelime,

Güzel bir Türkçenin katiyen aleyhinde değilim ama, yazar arkadaşların, biraz dikkatli davranmaları lâzım.

Zira, bu gidişle, günün birinde, korkarım, aynı şeyleri söylediğimiz halde, birbirimizle kavga edip, mahkemelere düşeceğiz.”

ÖZDİLCİ — Doğrusu, ben bu fıkranın en başta dilini sevmedim.

DİLSEVER — Bırakın onu şimdilik siz de, dedikleri için ne düşünüyorsunuz, onu söyleyin.

DİL UZMANI — Bu fıkrada, üzerinde durulacak birkaç düşünüyü var, ama biz, “ayrı ayrı sözcüklerle anlatılması gereken şeyleri bir tek sözcükle anlatma” düşünüsü üzerinde duralım biraz.

DİLSEVER — Benim bir öğrenci olduğumu unutup da bilim kişisiymişim gibi davranmayın bana. Ben konumu attım ortaya, artık dinleyici ve öğrenci durumundayım.

DİL UZMANI — Yoo, öyle şey mi olur? Bu konuyu elbir-

liğiyle işleyeceğiz. Hiç değilse siz, şimdi şu kitaplıktan alıp göz atacağımız sözlükleri açar, oradan bize istediğimiz sözcükleri bulursunuz.

DİLSEVER — A tabii, yaparım onu.

DİL UZMANI — Önce, “anlam” nedir? Bunun üzerinde duralım isterseniz.

ÖZDİLCİ — Evet, anlamın tanımını yapalım önce.

DİL UZMANI — Hayır, biz yapmayalım, tanımını bir sözlükten okuyalım. Dilsever arkadaşımız yapsın bize bunu, Türkçe Sözlük’ten bulup okusun.

DİLSEVER — Hay hay, işte buldum “anlam” sözcüğünü Türkçe Sözlük’te, okuyorum: *Anlam* : Bir kelimededen, bir sözden, hattâ bir hareket veya olgudan anlaşılan şey; bunların bize hatırlattığı fikir veya nesne.

DİL UZMANI — Teşekkür ederiz. Bu sözcüğü bir de Türk Ansiklopedisi’nden bulalım, bakalım orda ne deniyor?

DİLSEVER — Onu da okuyayım.

DİL UZMANI — Buyurun.

DİLSEVER — *Anlam* : Herhangi bir işaretin telkin ettiği tasarımı, yani bir hareketle, özel olarak da sözle, bildirilmek istenilen ve bu işareti alan tarafından kavranılan fikir veya şey.

ÖZDİLCİ — Aşağı yukarı aynı tanımlar bunlar.

DİL UZMANI — Evet. Demek ki, “anlam” sözcüğünün tanımı bu. Buradan, az önce Dilsever arkadaşımızın okuduğu fıkradaki “ilgi” sözcüğünün anlamlarına geçelim. Fıkra yazarının verdiği örnek cümlelere göre, bu sözcük, “alâka”, “siyasî münasebet”, “aile rabıtası”, “göz koyma”, “rağbet” gibi anlamlara geliyormuş. Yani bir sözcükle birkaç anlam karşılanmış

oluyor, bu da dilimizi yoksul bir dil durumuna getiriyor gibi bir sav var bu yazarın fıkrasında.

ÖZDİLCİ — Buradan dilin zenginliği, yoksulluğu sorununa atlayacak değilsiniz her halde.

DİL UZMANI — Hayır, o konuda da bir şeyler söylenebilir, ama şimdilik ben, şu ilgi sözcüğünün, başka dillerde, örneğin İngilizce ve Fransızcada ne anlamlara geldiğini öğrenelim istiyorum.

DİLSEVER — Bana kitaplığa uzanmak düşünüyor öyleyse. Şimdiden bir Fransızca – Türkçe, bir de İngilizce – Türkçe Sözlük indireyim oradan.

DİL UZMANI — Çok teşekkür ederiz, Dilsever arkadaşımız.

DİLSEVER — Sözlükleri hazırladım ama, ilginin Fransızcasını, İngilizcesini bilmiyorum ki bulayım size.

DİL UZMANI — Fransızca *Relation* sözcüğüne bakacağız bunun için. İngilizceye de bu sözcük aynı biçimde geçmiş, yalnız söylenişi İngilizceye uymuştur.

DİLSEVER — İşte buldum *Relation* sözcüğünü Fransızca–Türkçe Sözlük’te, okumaya hazırım.

ÖZ DİLCİ — Ben de İngilizce–Türkçe Sözlük’ten bulayım aynı sözcüğü de hazır olsun okunmaya.

DİL UZMANI — Okuyun lütfen, Dilsever dostumuz.

DİLSEVER — *Relation*: 1. bağıntı. 2. ilgi, ilinti. 3. Tanıdık. 4. Anlatı, hikâye, nakil.

DİL UZMANI — Görülüyor ki, Türkçe’deki “ilgi” sözcüğünün Fransızcasının “bağıntı”, “ilgi”, “tanıdık”, “nakil” gibi dört anlamı var.

DİLSEVER — Sözlüğe göre, öyle.

ÖZDİLCİ — Kuşkuluymuşsunuz gibi konuştunuz.

DİLSEVER — Yo, hayır, sözlüğe göre dediğime göre, kesinlikle demek bu.

ÖZDİLCİ — Peki, öyle olsun.

DİL UZMANI — Bir de İngilizce anlamlarına bakalım bu sözcüğün. Onu da elinizdeki Redhouse'dan siz okur musunuz lütfen Özdilci arkadaşımız.

ÖZDİLCİ — Hay hay, okuyayım. *Relation*: Nakletme, nakil, hikâye, anlatma; münasebet, taallük, alâka, bağıntı; akraba, hısım...

DİL UZMANI — Teşekkür ederim. Demek ki aynı sözcük, İngilizcede de birkaç anlama geliyor: Bağntı, ilgi, akraba, nakil, anlatma gibi.

DİLSEVER — Sözlüğe göre, öyle.

ÖZDİLCİ — (*Güler*) Kesin olarak öyle demek bu Dilsever arkadaşımızın dilinde.

DİL UZMANI — Elbette, tanışımız sözlükler çünkü. Bu örnekleri niçin verdim? anlamışsınızdır. Bir tek sözcükle, birkaç anlamı karşılamak, birkaç sözcüğü karşılamak olabiliyor. Bu yalnız Türkçede değil, başka dillerde de böyle. İngilizce ve Fransızca'dan verdiğimiz bu iki örnekte gördük bunu. Bu durum, yani türlü anlamları bir tek sözcükle karşılamak, bir dilin yoksunluğunu göstermez; bu, dil dediğimiz şeyin özelliklerinden, kendi yasalarındandır. Böyle, türlü anlamları karşılayan sözcükler, dediğimiz gibi, her dilde vardır. Bir örnek de, Türkçeyi yüzyıllarca etkisinde tutmuş Arapçadan verelim isterseniz.

DİLSEVER — Şimdi bir de Arapça sözlük bulmak düştü bana, desenize.

DİL UZMANI — Hayır, kitaplığa uzanmanıza değmez, ben bildiğim bir sözcüğün, şu "Ayn" sözcüğünün anlamlarını sayayım sizlere: Göz, güneş, kaynak, kişi, üvey kardeş, topluluk, seçilmiş, bulut, yağmur... Görüyorsunuz ki pek çok. Hatırladığıma göre, Kamus

bu sözcüğün tam 38 anlamını vermiştir. Arapçanın bir sözcüğe yüklediği anlamları biz kaç ayrı sözcükle karşılıyoruz böyle, görüyorsunuz.

DİLSEVER — Gerçekten, düşünüyorum da şimdi, böyle, bir sözcüğün birkaç sözcüğü karşılaması, dilin yoksulluğu sayılmamalı. Ama, yazarın, yani bugün sözünü ettiğimiz fıkranın yazarının dediği gibi, bu bir karışıklığı, bir anlaşma karışıklığını doğurur mu? Bunun üzerine durmanızı rica edeceğim.

DİL UZMANI — Bu kaygınızı anlıyorum. O yazarın verdiği örnekte olduğu gibi, “ilgi” sözcüğünün her kavramı anlatır biçimde kullanılması ve bunun da herkesce anlaşılması gösteriyor ki, bu bir karışıklığa götürmüyor dili. Ne diyor o yazar, bir kez daha gözden geçirelim: “alâka”, “münasebet”, “rabıta”, “rağbet” gibi sözcükleri bir tek “ilgi” sözcüğü ile karşılıyoruz diyor ve örnek cümleler veriyor: “Çocuğuna ilgi göstermiyor”, “Amerika, Panama ile ilgisini kesti.”, “Filânların falanlarla ilgisi yok.”, “Ahmedin son piyesi büyük ilgi gördü.” gibi . . . Yazarın örnek verdiği bu cümlelerde “ilgi” sözcüğünün yanlış anlaşıl-maya yol açtığı olmuyor, görüyorsunuz ki ne demeye geldiği kolayca anlaşılıyor. Kaldı ki, “alâka”, “münasebet”, “rabıta” gibi sözcüklerde bir “ilgi” kavramı var, bunlar başka başka sözcüklermiş gibi gözükse bile, “ilgi”yi içlerinde taşımaktadırlar.

ÖZDİLCİ — Demek oluyor ki, bir sözcüğün ne anlama geldiğini, hangi anlam için kullanıldığını o sözcüğün bulunduğu cümlemin bütününden çıkarmak gerekir.

DİL UZMANI — Evet, öyle. Bildiğiniz gibi, sözcüklerin kullanıldığı cümledeki yerine göre de anlamları vardır. Örneğin, bir şiirde, sözcüklerin, bizim bildiğimiz an-

lamlardan ayrı anlamlar kazandığı olur. Bu durumda kimse kalkıp da birbirimizi anlayamaz duruma düşeceğimizden söz eder mi? Etmez.

DİLSEVER — Ama şiir başka, düzyazı başka derlerse ne dersiniz?

DİL UZMANI — Dil için, sözcükler için, şiirde de düzyazıda da olsa, böyle anlam kaydırmaları durumları, kullananın ustalığına göredir. Yani usta bir kişi, düzyazıda da şiirde olduğu gibi, sözcükleri istediği, dilettiği gibi kullanabilir . . . Onun için şiir, düzyazı ayrımı ilk elde söz konusu edilmese de olur. Bu konuda, sonuç olarak şunu söylemek istiyorum: Türlü kavramların bir sözcükle karşılanması durumu hemen hemen bütün dillerde vardır; bu durum dilin yoksulluğunu göstermez ve dilde karışıklığa yol açmaz.

DİLSEVER — Çok teşekkür ederiz Dil Uzmanı dostumuz.

ÖZDİLCİ — Bu söyleşimizde, geçen söyleşimizdeki gibi, bir şiir dinleyemeyeceğiz sizden, sanırım; süremiz az kaldı çünkü.

DİL UZMANI — Evet, yazık ki öyle. İzin verirsiniz, süremiz dolmadan, sizlere ve dinleyicilerimize Türk Dil Kurumu'nun mart içinde düzenlediği kitap sergilerinden ve konuşmalardan söz edeyim.

DİLSEVER — A tabî, çok isteriz hem.

DİL UZMANI — 29 Şubat'taki "Öz Dilimiz" programımızda duyurduğum gibi, Türk Dil Kurumu, düzenlediği konuşmalar dizisinden mart içinde dört konuşma sunmuştur. Bu konuşmaların konularını ve konuşan sanatçı ve düşünürlerin adlarını da 29 şubat'taki söyleşimizde vermiştik.

DİLSEVER — Evet, o konuşmaların hiçbirini kaçırmadım ben, ilginçti hepsi de.

DİL UZMANI — Nisan içinde de ilginç konuşmalar var Kurumumuzca düzenlenen. 8 Nisan 1964 çarşamba günü saat 17.30 da eleştirmen Hikmet Dizdaroğlu konuşacak. 15 Nisan 1964 çarşamba günü de aynı saatte genç kuşak ozanlarından Turgut Uyar şiir üzerine konuşacak. Bu konuşmalarda da bulunmanızı isterdim.

ÖZDİLCİ — Herkese açık mı bu konuşmalar?

DİL UZMANI — Tabii, herkes çağrılı bu konuşmalara.

DİLSEVER — Nisan içindeki üçüncü konuşmayı söylemediniz.

DİL UZMANI — Evet, onu da söyleyeyim. Biliyorsunuz, nisan'da da dört konuşma düzenlememiz gerekirdi, ama bir konuşma bayrama rasladı, onun için nisanda üç konuşma sunabileceğiz. Bu üçüncü konuşma da 29 nisan 1964 çarşamba günü, yine Türk Dil Kurumu'nun Kavaklıdere'deki salonunda yapılacak. Prof. Nusret Hızır felsefe üzerinde konuşacak.

DİLSEVER — Teşekkür ederiz.

DİL UZMANI — Mart içinde Ankara'da üç yerde, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde, Gazi Eğitim Enstitüsü'nde ve Bahçelievler Deneme Lisesi'nde, Türk Dil Kurumu'nun yayınlarını sergiledik. Ayrıca, Gazi Eğitim Enstitüsü'nde bu sergiyle birlikte bir "Dil ve Şiir" gecesi, Bahçelievler Deneme Lisesi'nde de bir "Dil Günü" düzenledik. Öğrencilerin büyük bir ilgiyle izledikleri bu çalışmalarımız Kurumumuz için çok yararlı olmuştur. Genç kuşağın dil sevgisini, Dil Devrimi'ne bağlılığını yakından görmek olanağını

öz dilimiz

bulmuş olduk böylece.

ÖZDİLCİ — Süremiz dolmak üzere. On beş gün sonraki söyleşimizde buluşmak üzere hoşça kalın.

DİLSEVER — Hoşça kalın, Dil Uzmanı dostumuz.

DİL UZMANI — Güle güle. On beş gün sonra aynı saatte buluşmak üzere.

7.

DİL UZMANI — Hoş geldiniz Dilsever ve Özdilci dostlarım.

DİLSEVER — Hoş bulduk, Dil Uzmanı dostumuz.

ÖZDİLCİ — Hoş bulduk.

DİL UZMANI — Bir iki program önce, bu söyleşilerimizde arada bir, güzel Türkçeyle yazılmış düzyazı, şiir okuyalım demiştik ve ilkin, Türkçe üzerine yazılmış bir şiir okumuş, bu kararımızı uygulamaya yönelmiştik. Hatırlıyorsunuz sanırım.

DİLSEVER — Evet, hatırlamaz olur muyuz? “Türkçem, benim ses bayrağım” diye biten bir şiir dinletmiştiniz bize ve dinleyicilerimize.

DİL UZMANI — Özdilci arkadaşımız geçen söyleşimizde bir şiir dinlemek istemişti yine de, süremiz dolduğu için yerine getirememiştim bu dileğini.

ÖZDİLCİ — Evet, bugün umarım ki bir şiir dinletirsiniz.

DİL UZMANI — Ben, şöyle bir şey düşündüm, bilmem siz

ÖZ DİLİMİZ

nasıl bulacaksınız? Bugün, şu sözcük şöyledir, bu sözcük böyledir demeyelim de, dil üzerine yazılmış bir denemeyi, birlikte okuyalım.

DİLSEVER — Güzel bir şey olur.

ÖZDİLCİ — Ama bir de şiir okursanız...

DİL UZMANI — Tabii, vaktimiz kalırsa neden okumayalım?

DİLSEVER — Başlayalım o halde...

DİL UZMANI — Ben, bugün böyle bir öneri yapmayı kurduğum için hazırlık da yaptım. Türk Dil Kurumu Yönetim Kurulu Üyesi Doç. Dr. Nermi Uygur'un "Anadilin Bağlayışı" adlı denemesini getirdim. Uzunca bir yazı bu... Bugünkü söyleşimize sığdıramıyacağız sanıyorum, yarısını da gelecek "Öz Dilimiz" programında veririz...

DİLSEVER — Tabii, niye olmasın?

DİL UZMANI — Güzel bir Türkçeyle yazılmış, bir söyleşi niteliğinde, hem de dil sorununu ele almış başarılı bir deneme sayın dinleyicilerimize dinleteceğimiz bu yazı...

DİL UZMANI — Şimdi, Özdilci arkadaşımızdan rica edelim, başlasın yazıyı okumaya.

ÖZDİLCİ — Hay hay, başlıyorum.

"ANADILIN BAĞLAYIŞI"

"Dil nedir?" diye hiç sormamıştım o güne dek kendi kenime. Yaşama gündemimde başka şeyler vardı. Ama sonradan iş değişti. Nasıl olduysa oldu. pek seçemiyorum şimdi, giderek bu soru düşünmemi yönetmeye başladı. Artık besbelli : şimdi dikkatimi nerede yoğunlaştırırsam yoğunlaştırayım "Dil nedir?" den kurtaramıyorum kendimi. Bazan en umulmadık yapıp etmelerime siniyor bu soru. Yıllardan beri böyleyim işte. Bir saplantıya mı uğradım? Sonu nereye varacak kestiremiyorum? Şimdilik apaçık gördüğüm şu: bütün uğraşlarım, bu sorudan çıkmasa bile, dönüp dolaşıp bu soruya varıyor.

Dil nedir öyleyse? Bilmiyorum. İnanın bana, -yapmacıkla ilgim yok-, gerçekten bilmiyorum dilin ne olduğunu. Siz biliyor musunuz? “Dil nedir?” şaşırtıcı sorulardan biri. Augustinus’un hani şu “zaman” için söylediği ünlü söz var ya, “dil” için de doğru o. “Zaman” yerine “dil”i koyduk mu şöyle söylemiş oluyor Augustinus: “Dil nedir peki? kimse bana sormayınca, biliyorum. Birine açıklamaya kalkınca da, bilmiyorum.” Onun için, dilin ne olduğunu çevre gözönüne sermeye yeltenmeyeceğim. Yalnız bir yaşantımı, beni (o hep bildiğimizi sandığımız) dil-varlığına götüren günü anlatmak, sonra da ilgili bir iki düşünme doğrultumu azıcık deşip bırakmak istiyorum burada.

Altı yıl kadar oluyor. Ren ırmağının kuzeyinde bir Alman ilinde oturuyordum o zaman. Felsefe okumaya gitmişim oraya. Öylesine öğrenme tutkusuna kapılmışım kendimi ki, sormayın. Neye dokunsam bilgi olursun istiyordum. Yapmam gereken şey açıktı: Olanca gücümle sarılmalıydım Almancaya. Bilgiye götüren yolun geçeceği başka neresi vardı orada? Bütün tutkulular gibi aceleydi işim. Onun için bırakmışım kendimi Almancaya. Pek de yabancı sayılmazdım bu dilin. Türkiyedekeyen epeyce çalışmışım Almancaya. Geothe’yi her açtığımda, bana dilce apaydınlık gelen birkaç parçaya olsun rastlayabiliyordum. Ama tümen tümeni eksiklerim (gene de öyle ya). Tutku, kestirmeyi kolayca bulur. Bende de şaşırmadı. Bir de baktım çoktan kesmişim Türkçeyle ilişkisi. Zaten çevremde Türkçe bilen yoktu. Anayurttaki yakınlarla da pek az mektuplaşıyorduk. Götürdüğüm bir iki Türkçe kitabı da çoktan bitirmiştim. Her gün Almanca gazete alıyordum. Radyonun en kısa dalgasında, ne zaman çevirsem düğmeyi, kimi bir kadın kimi de bir erkek uzun uzun konuşurdu. Yolda nereye baksam Almancadan başka bir ses yoktu. Almancayla uyuyor, Almancayla kalkıyordum. Düşlerimin dili de karışmıştı. Sabaha karşı, bazı bazı, İstanbul’daki evimizin kapısını çaldığım olurdu, - ne tuhaf şey, Almanca sesler gelir gibiydi içerden.

İşte böylece bir yıl geçti. Belki de daha fazla; bir buçuk yıl olmuştu galiba. Almancaya gömüldükçe seviniyordum; öğrenmem kolaylaşıyordu. Bir serbestlik edinmeye başlamıştı dilim. Sözler -Almanca sözler -artık birbirine takılmıyor, kayı kayıveriyordu. Karşılaştığım her nenenin Almancası önemliydi benim için. Çay suyum *Tauchsieder*’le kaynatıyordum; kitaplarımı koyduğum rafı *Dönel*’lerle tutturmuşum duvara; odamın *recht gemütlich* olması için elden geleni esirgemiyordum; tatlı bir sarışın mı gördüm, Was für eine hübsche *Blondine* diye mırıldanıyordum kendi kendime. Her durumun, her ilişkinin ancak Almanca-sı rahat gibiydi. Etkilerim de tepkilerim de: Almanca!

ÖZ DİLİMİZ

Konuklukta olsun, sokakta olsun çocuklarla sıkılmadan Almanca konuşabiliyordum, gerekirse oyun arkadaşlığı edebiliyordum. Bir gün kümes hayvanlarını yansılama oynuyorduk. Ben horozdum. Sıram gelince, bir ân düşündüm sonra *ki-ki-ri-ki* diye bağırdım. Öyle ya Almancada kikiriki diye öterdi horozlar. Çevrenin ağzından da birşeyler kapmışım, hoşuma gidiyordu Ren'ce. Konuşmasına bakıp birinin kuzeyden mi güneyden mi, hangi yöreden geldiğini söylemiye bile heves etmişim bir ara. Oranlarım pek de yanlış çıkmıyordu.

Ama bir gün ... Ya o gün ... Nasıl olmuştu bakayım? Karnaval haftası gelip çatmıştı. Savaş sonrasında, Almanya'da Ren'de karnaval. Eskiden azıcık bile incinmesine katlanılmayan sürüyle toplum baskısı kalkmıştı üstümüzden. Ağırbaşlılığın ne ağırlığı, ne başı kalmıştı. Giyinmemiz, konuşmamız, yememiz, içmemiz başkaydı artık. Karda, Endülüs'lü bir boğa güreşçisi kılığıyla dolaşıyor, birbirimize "sız" yerine "sen" diyor, su gibi Ren-Mosel şarabı içiyorduk. Çalışmaya güle güle! Tümgülü eğlence kralının uyuğunda yaşıyorduk.

Daha gün ağarmamıştı sanıyorum; karanlıkçaydı ortalık. *Scheuneball*'dan çıkmışım (Yani Samanlık Balosu'ndan.) Ne de soğukmuş dışarı. Ren boyunca durağa yürüyordum. Neşeli insanlar doğrusu. Birden, koskocaman bir kutu, upuzun birşey, gürültüyle duruverdi yanımda. Tramvaymış. Atladım. Işıl ısl içi. Bilet almak için parayı uzatacağım, -durdum. İnanamıyorum. Herkes Türkçe konuşuyor. Hem de bağıra bağıra Türkçe konuşuyor herkes. İnsan şarap içer de dillenez mi? Konuşuyorlar işte. Türkçe! Dikdörtgenden ılık hızla kayıyor gecede. Kayıyor Türkçe sözler ağızdan kulağa. Görüyorum: yusuvarlak, pırıl pırıl hepsi. Bazısı doğru bana yönelmiş gibi, geliyorlar işte. Uzak-tayım, kapının hemen yanındayım; ortaya dökülüveriyor Türkçe sözler, boşluğa çarpıyor, dağılıyor, şuraya buraya konuyor. Alıştığım tatlı heceler sekiyor yanımda. Konuşan konuşana, gülen gülene. Sanki bir dara fazlası eziliyordu beni eskiden. Şimdi kalkıverdi. Nicedir yitirdiğim bir yumuşaklık, bir kendiliğindenlik buluyorum kendimde. Konuşuyorum, -tabii Türkçe, herkes gibi. Pencere dibindeki şu hotozlu, göğsünden aşağı çaprazlama ak-kızıl kurdellâlar inen Karnaval Delileri yansılama oynuyorlar galiba. Sıra bende mi? Ağzımı açmadan önce, çabucak da olsa, düşünmek sıkıntısından kurtuldum artık. Şöyle tizden bir *ku-ku-ri-ku*'yla kaphıyorum ortalığı. Öyle ya, benim için (herkes için) Türkçe öter yeryüzünün bütün horozları.

Sonra sonra anlamaya başladım. Olmaz'ı denemişim ben.

Anadilimi zorlamaya kalkmıştım. Geçici bir süre için de olsa anadilimden sıyrılmak istemiştım. Ama ne oldu? Binbir çabayla kurduğum Maginot Savunma Çizgisi umulmadık bir yerde çöktüverdi.- Artık yurda dönmeme dört-beş ay kalmıştı. Yeryüzüm parçalanmıştı sanki. Çalışmasına çalışıyordum gene. Hattâ elimde Almanca yazdığım bir yazı vardı. Yalnız, her söylediğimi bir eğretilik duyusuna banıp söylüyormuşum gibi geliyordu bana. Başkalarının sözleri de -ben eskiden farkında değilmişim meğer- içimdeki bir yere değmiyordu. Bir şeyin adını mı arıyordum, ilkin, “Türkçesi neydi?” diye soruyordum kendi kendime. Bir şeyin Türkçesini bilmeden rahat yüzü yoktu bana. Arkadaşlarla aynı yerde mi yüzüyoruz, onlar *Schwimmbad*’da, ben de *yüzme havuzunda* yüzüyordum. Üç dört yaşlarında bir çocuğa “Bugün işim var, koruda öbürgün geziniriz” mi diyeceğim, öbürgün derken *übermorgen* diyordum, gene de öbürgünü tam anlatamıyordum çocukcağıza. Birşeyler yetmiyordu, bir eksiklik vardı dilimde. Şöyle, içten bir “Uyuyacağız, kalkacağız, sonra gene uyuyacağız kalkacağız, işte o zaman koruya çıkacağız” diyemiyordum bir türlü. Bir özlem, tuhaf bir özlem gittikçe dal budak salıyordu içimde: burnumda tütüyordu Türkçe.

Yıllardan beri dil konusunu kovuşturuyorum. Keskin görüşlü kişiler ne güzel kitaplar yazmış. Elimden geldiğince okuyorum. Çevremdeki insanların dili yaşayışına bakıyorum. Kendimi gözliyorum. Bazı şeyler öğrendim diyebilirim bu arada. Gelgelelim, dil görünümü karşısındaki şaşmam, azalacağına artıyor. Almanya yaşantımı anışta birçok şey düşünüyorum şimdi. Başımdan geçeni ilerde nasıl yorumlayacağımı bilemem ama, çoktandır dönüp dolaşıp şöyle açıklamaya savaşıyorum durumu kendi kendime.

Nerde insan varsa, orada “dil” de var. İnsan birlikte diliyle. Sağır-dilsizlerle, iştir-dilsizler, dil yitimine uğramış olanlar, daha başka hasta kimseler bir yana, herkes konuşur, düpedüz konuşur, bol bol sustuğu olsa da, isteyince konuşabilir. Dil gibi yaygın bir insan görünümü azdır yeryüzünde. İsteyen uzaklara gitsin, gitmeyen de dolayındaki insanlara çevirsin gözünü, açsın kulağını. Ayrılıklar, değişiklikler, başkaktürlü oluşlarla karşılaşacaktır. Yalnızca insanların pay aldığı gerçekler yok mu? Var. Örneğin, o bilge sözü her insan için doğrudur: İnsanlar doğar, yaşar, ölür. Ama hayvanlar için de doğrudur bu. İnsanlar için ortak özellik akıldır da diyemeyiz, bir bakıma. Nedense bin yıllardan beri bu konuda şüphe kurdu pek girmemiş insanın içine, ondan (gocunamız olmayacağına göre) ben söyliyeyim: akıl kadar az raslanır bir

ÖZ DİLİMİZ

şey yok şu yeryüzünde. Çalışkanlık mı insanın temel belirlenimi diyeceksiniz? Çalışmada ün salmış ülkelerde bile öyle tembeller, öyle tembel topluluklar var ki! İnsanlarda ortak diye öne sürülen bellibaşlı özellikleri birer birer gözden geçirmesek de olur. Durum açık: Dil kadar kesintisizce yeryüzünü kaplayan bir insan başarısı daha yok. Dilsiz olamıyor insanlar. İnsanın öbür adı “konuşan” olmalı.

DİL UZMANI — Sayın dinleyicilerimize, böylece, Nermi Uygur’un “Anadilin Bağlayışı” adlı bu güzel denemesinin yarısını dinletmiş oluyoruz. Geri kalanını da gelecek “Öz Dilimiz” programında dinleteceğiz sayın dinleyicilerimize.

DİLSEVER — Öyleyse, söyleşimizin başında okumaya söz verdiğiniz şiiri dinlemek isteriz.

DİL UZMANI — Evet, bir şiir okuyacak vaktimiz var daha. O halde bu kez sizlere ve dinleyicilerimize Behçet Necatigil’in bir şiirini dinleteyim.

DİLSEVER — Çok seviniriz. Buyurun.

DİL UZMANI —

KAÇMALAR

*Sızlar ince içerlerde yara
Vurur yüzeyde şeylere üzüntüsü, acısı :
Elden kayar bir çatal,
Ya da düşüncelerde erir boy’na sigara
Sonra yalnızlıklara hem neden kaçılmıştı?
Uzayıp giderken alay kimilerinde,
Görmezden gelecek saygılı bakışları
Arardı bir gizli özlem içinde.*

ÖZ DİLİMİZ

*Demirli sirklerde eğitilen hayvanlar
Yedikçe kader kamçılarını...
Ama bir dönem gelir, ölüyorduk az daha
Sanki neydi, değer mi, hem neden kaçılmıştı?*

ÖZDİLCİ — Teşekkür ederiz Dil Uzmanı dostumuz.

DİLSEVER — Süremiz doldu sanıyorum. On beş gün sonra buluşmak üzere hoşça kalın.

ÖZDİLCİ — Hoşça kalın Dil Uzmanı dostumuz.

DİL UZMANI — Güle güle dostlarım. On beş gün sonra buluşmak umuduyla.

8.

DİL UZMANI — Hoş geldiniz benim Dilsever ve Özdilci dostlarım.

DİLSEVER — Hoş bulduk, Dil Uzmanı dostumuz.

ÖZDİLCİ — Hoş bulduk.

DİLSEVER — Bugün, geçen söyleşimizde yarısını okuduğumuz “Anadilin Bağlayışı” adlı yazının geri kalanını dinleteceğiz sayın dinleyicilerimize, değil mi?

DİL UZMANI — Evet, Nermi Uygur’un “Anadilin Bağlayışı” adlı denemesinin geri kalanını, geçen “Öz Dili-miz” programındaki gibi dinleteceğiz. Kaldığımız yerden başlayalım o halde.

ÖZDİLCİ — Geçen söyleşimizi dinleyememiş olabilecek dinleyicilerimizi düşünerek, okuduğumuz bu yazının kısa bir özetini versek nasıl olur?

DİL UZMANI — İyi hatırlattınız, teşekkür ederim. Yazar, Nermi Uygur, “Dil nedir?” sorusuna aklı takıldığını, bu soruya karşılık bulamadığını, onun için dilin

ne olduğunu bu denemesinde ortaya koymaya çalışmayacağını, yalnız dil-varlığı konusunda kendisini bu kaniya sürükleyen birtakım yaşantılarını anlatacağını söylüyor ve Almanya'da Ren ırmağı dolaylarında geçirdiği birkaç öğrenim yılı yaşantılarını anlatıyordu. Türkçeyle ilgisini büsbütün kesmiş, her şeyi Almanca düşünmeye, Almanca uyuyup uyanmaya başlamış olduğu halde, bir gün, bu davranışıyla olmazı denemiş olduğunu anladığını, kişinin anadiliyle ilgisini kesemeyeceğini söylüyordu. Bu kaniya varıyor ve insanlarda ortak olan şeyin "dil" ve dilin bir insan başarısı olduğunu anlatıyor, insanın bir adı da "konuşan" dır diyordu.

ÖZDİLCİ — Evet, bu özetten sonra, yazıyı sayın dinleyicilerimize kaldığımız yerden dinletmeye başlayabiliriz.

DİL UZMANI — Dilsever arkadaşımızdan rica edelim, kaldığımız yerden okumaya başlamasını . . .

DİLSEVER — Hay hay, okumaya başlıyorum :

Hep "dil", "dil" diyoruz ya, bu bir soyutlama aslında. Herkesin dili var, ama hep aynı değil bunlar. Bir topluluğun dili öbürününkünden ayrı. Mr. Brown ile Signor Lombardi, Bay Ahmet ile Her Sschmitz başka başka dilleri konuşur. Her birinin konuştuğu *kendi dili*, *anadili*. Konuşulan dillerdeki çeşitlilik ortak yanı örtemez: anadil kesintiye uğramadan yeryüzünü kaplayan bir insan başarısıdır. Hiçbir insan topluluğu için, "Acaba bu topluluğun bir anadili var mı?" diye bir şey soramayız. Uzaktaki bir yahut da daha çok sayıdaki toplulukla da paylaşırsa, her topluluk anadilinde konuşur. Bu dil bir bakıma karmaşık, karma, düzensiz, fukara bir dil olabilir. Gene de belli bir insan topluluğunun anadilidir. Tarih boyunca hep böyle olagelmıştır: anadili olmayan bir topluma, anadili olmayan bir insana raslanamaz.

Böylece, (genel olarak) dil dendi mi, anadili, tek tek anadilleri anlamak gerekir. Oysa, sık sık unutulur bu gerçek. Birçok önemli işlerde olduğu gibi, unutulmaması gerektiği zamanlarda da unutulur. (Belki de içinde yaşadığımızdan açıkça dile getirmek aklımıza gelmiyor bu

ÖZ DİLİMİZ

gerçeği.) Çiçeklerin dili, renklerin dili, tam-tam dili, mantık dili, matematiğin dili... hiçbiri anadil değil bu dillerin. Kabaca söylersek, özel diller bunlar, -özel durumlarda başvurduğumuz diller. Matematikçi belli bir işi yapmak için, matematikle uğraşırken, matematik diline başvurur. Bu dil yalnızca matematikçilerin ortak dilidir. Anadil ise, bu anlamda, özel, yapma (söz gelişi bilimsel) bir dil değildir. Hiçkimse anadilini sınırlı bir görevi yerine getirmek için kullanmaz; hiçkimse anadilini kendisi yapmış değildir. Anadil temel dilimizdir. Özel dillerle işimiz bittikten sonra da onun alışkanlığında dinleniriz. Her insan “benim” dediği bir dili konuşur. Bu, içinde doğduğu, geliştiği, biçim kazandığı topluma özgü bir dildir. İşte anadil budur.

Gerek Türkçedeki gerekse başka dillerdeki adlanışına bakıp anadilin ille de analarımızın konuştuğu dil olması gerekmez. Gerçi çoğun böyledir, anamızdan hangi dili öğrendiysek o dille konuşup gideriz. Ancak, anadil, aslında her bakımdan beslendiğimiz, sonra da (bazı alanlarda az kimseye vergi ya bu, neyse) bir şeyler katmayı denediğimiz, içinde yaşadığımız çevrenin dilidir. Anadil doğarken getirilmez, sonradan edinilir. Bir okul arkadaşım vardı. Çin’de doğmuş, annesi de Çinliydi. O küçükken Türkiye’ye göçmüşler. Bir tek Çince sözcük bilmiyordu kendisi; bizden biri. Anası, Çinliydi Çinli olmasına, ama oğlu Türkçenin içine doğmuştu. Bu bakımdan doğal bir şeydi Türkçe onun için. Annesi bir ara Çince göstermeye başlamıştı ona. Birgün hiç unutmam, yukardan aşağı şekilciklerle bezenmiş bir kitabı attı elinden: “Ne aykırı dil şu Çince, zor geliyor bana, saçma yanları var; yabancı dile yeteneğim yok herhalde benim; bırakacağım şu Çinceyi!” diye dert yandırıyordu bana. Bütün Türkler gibi Türkçeyle yoğruluyordu çünkü. Türkçeyle yöneliyordu yeryüzüne. Yaşama dili Türkçeydi. Kendi adı hangi ölçüde doğuştansa insan için anadil de o denli doğal: Hem sonradan, hem de herşeyin öncesi, başı, başlangıcı. Rasgele olmasına rasgele, ama ondan zorunlu neyimiz var? Alinyazısıdır bir insanın anadili.

Ancak anadil çevresinden ayrı düşenler bu alinyazısının ne olduğunu bilir. Uzak eller çekicidir, ama anadil de bağlayıcı. Gerçi yabanda da yalnız değil insan. Orada da “başkaları” var. Onlarsız edemeyiz. Gene de, her bakımdan, onlarla birlikte yaşadığımızı, onlardan biri olduğumuzu söyleyemeyiz. Çünkü, dilleri dilimiz değildir. Onların mayası bizimkinden başka dille tutturulmuştur. Onlar başka bir arada, biz başka bir arada. Baba evi, çocukluk sokağı, yetişkinlik kenti.. -bir gün geliyor, hepsine “yakında yine buluşuruz” diyor insan, çekip

ÖZ DİLİMİZ

gidiyor. Giderken ne gidiyor birlikte? Anılar mı, sözümona tatlı anılar mı? Pek sanmıyorum. Çoğu soluk, karmaşık, tatsız, güvensizdir anı hayallerinin. Saklanmalarına saklanırlar ya, bazıları hiç gün ışığına çıkmasa da olur. İstemeyi gerektirir çok kez anıları çağırmak. Anı-severler bir yana, öyle bol vakti yoktur insanın bu iş için. İnsanın yüzü geleceğe çevrilidir. Peki dışarlara giderken ne götürüyor insan birlikte? Gene de çok şey, belki de herşeyini, herşeyi: (Kendi kendisiyle bencileyin orası pek ahım şahım olmasa da) kendini. Kendini götürür insan nereye giderse gitsin; kendini, yani herşeyden önce, anadilini. Anadiline yapışıktır herkes. Vazgeçilemez bu birliktelikten:

Kande olsam ey peri gönlüm senin yanındadır

Gönlümüz dilimizdeyse, Fuzulî'ce Mecnunluğumuzdan değil bu. Varsa (neden olmasınmış?- anadilini sevmiyenlerin kulağı çınlasın) salt sevgiye dayanmıyor bu birliktelik. Tek başına kalanların baş örneğini unuttunuz mu? İşte Robinson Crusoe. Gönlüyle değil usa vurmalarla düşünen, kafasının içi güneşli, becerikli Robinson. Uzun zaman yalnız-cacık yaşıdı o ıssız adasında. Ama yapayalnız mıydı? Hiç de değil! Yolculuğa çıktığı tekne parçalanıp batınca sular neleri götürmemişti ki? Gene de çok şey kaldı ona. Dostları, çevresi, toplumu... Hepsi ötelerdeydi, hiçbirini yoktu bir bakıma. Hiçbiri yoktu ya, vardı genc. Anadiliyle, İngilizcesiyle karaya çıkmıştı Robinson. Uzaktayken de birlikteydi kendinden olanlarla. Bütün kültürün özeti, bilgiler, el araçları anadilinde gizliydi. Elini uzattığında kolayca nasıl bacağına değebiliyorsa, anadilinden ötürü, birçok şeye de o denli yakındı. Anadili olmasaydı tutunabilir miydi Robinson adasında?

Anadiline bir baskı gözüyle bakanları anlamıyorum. Olsa olsa çarpık bir sanının, gerçekte bağdaşmayan bir görüşün tuzağına düşmüş-tür bu gibiler. Hiçbir anadil yetkinlikte daha iyisini aratmamazlık etmez. Anadiliyle yakından uğraşanlara gitmeyin, herkes kendinden bilir: kısa düşer çok kez sözler dile getirilmek istenenden. Dışarda bir oda komşum vardı, İngiliz. Şairdi, gözde bir şair eğildi ama şair. Bir gün Türkçe birşeyler yazıyordum, hem yazıyordum hem de canım sıkılıyordu arada bir. Az geliyordu sözcükler. Bir de baktım şair komşum çıkagelmiş. İmreniyordum ona. "Ne talihlisiniz siz" dedim. "Türkçede bugün kullanılabilen sözcüklerin sayısı on bini aşmıyor. Sizse -o *Oxford Dittionary*'niz ne öyle?- yarım milyona yakın sözcüğün döşeğine kurulmuşsunuz, diyecek yok keyfinize!" Gültimsedi, daha

ÖZ DİLİMİZ

doğrusu İngilizce güldü ilkin. Sonra birden heyecanlanıverdi: “Öyle mi sanıyorsunuz? Bir de bana sorun. İngilizce sözcükler öylesine yetersiz ki.” Hangi anadilin eksikleri biter ki? Nitekim, zaman zaman, bu eksikleri üstümüze çöküveren bir ağırlık olarak yaşarız. Ezilmişiz, daralmışsınız, özgürlüğümüz tıkanmış gibidir. Serpilip boy atmamıza yasak konmuştur, konuklarını kesip öldüren Prokrustes’in cendereden yatağına uzanmışsınız sanki. Dili toptan silkip atmak gelir içimizden. Ama olmaz ki. Hep böyle yaşamayız ki dilimizi. Çoğun genişlemedir, özgürleşmedir, yaygınlaşmadır, yücelmedir anadil bizim için. Anadilimizin öyle sözleri, öyle deyişleri var ki, barınağımızdır onlar bizim. Günlük yapıp etmelerimizde, ömrümüzün bu en büyük kesitinde, anadil, gücümüzü kırmak şöyle dursun, gürbüzleştirir bizi. Anadil baskı değil, hafifliktir. İnsanın da gücü azalır bu -yanlış yere- baskı göziyle bakılan ortamın gücü azaldıkça. Anadil düpedüz konuşan dilimizdir. Anadilden ayrı düşen dilini yitirmiş gibidir. Dilini yitirmiş insan, bir bakıma, yaşamasa da olur. Nitekim, Shakespeare II. Richard’a Lord Mowbray’in sürgün yargısını söyletir söyletmez, Lord anlatılmaz bir üzüntüye kapılır. Sonunun ne olduğunu bilir çünkü:

Yargın ne ki dil yitiminden ötürü ölümden başka,
Doğuştan beri alıp verdiği soluktan eden dilimi?

Anadilden ötede, barınağından dışarı uğruyor insan. Kendisi olamıyor artık. Yalpalıyor, şaşırıyor, kekemeleşiyor, dilsizleşiyor. Ama , “dil yitiminden ötürü ölüme” kim kolay kolay boyun eğer? Neleri göze almaz ki sırasında? Atılışlar, örtük açık, “tek yaşayayım!”-dan fışkırır. Bu dille olmuyor mu öbürüyle konuşurum, der insan. (Öğrenme çabasına son yok ki.) Konuşur da. Ama nasıl? Konuşan bir başkasıdır sanki. Otuz yıl da geçse aradan, ne denli ısınsa da kendisinin olmayan bir dile, kiracı olarak tüketecektir ömrünü. Çalışıp öğrenmede hiçbir güzel yeti esirgenmemiş de olsa kendisinden, çalacaktır yine konuşması çocukluk devresinin ağızına. Hiç umulmadık yerde, yönelmelerini, davranışlarını ilk dilindeki anlam gömüsü belirliyecektir. Ölüm döşegindeki son sözü herhalde anadilinden olacaktır, sonradan öğrendiği dille değil. Anadil çekimine karşı konamaz.

Peki, “Benim iki anadilim var” diyenlere ne demeli? Diyeceğim şu: Olmaz! Farkındayım, kestirip atmak oluyor böyle söyleyince. Oysa ben insan işleriyle ilgili hiçbir sorunun bir sözcükle çözümlüvereceğine pek inanmam. İnanmam ya, içimden geliverdi bu “olmaz!”,

ÖZ DİLİMİZ

elimde olmayan bir “olmaz” bu. Şöyle diyorum aslında: İnsanın iki anadili olabilir, hattâ üç tane, daha fazla bile olabilir. Mantıkça bir çelişme yok bunda. Gelgelelim, gerçekten iki anadili olan bir tek insana raslanmamıştır şimdiye dek. Tersini öne sürenlerin sarsılmaz bir kanıtı varabileceğini sanmıyorum. Bir insanın iki anadili birden olması, aynı insanın, aynı zamanda, iki ayrı yerde birden var olması gibi geliyor bana. İki dili insanı şaşırtacak kadar iyi bilen, ikisinde de hiç zorluk çekmeden konuşup anlaşılan kimseler tanıdım. Gene de bir dili daha içten benimsediklerini, nice sallantıya rağmen, gönüllerini yalnızca birine kaptırmış olduklarını, işte anadillerinin o dil olduğunu düşünmeye eğilimliyim. Bu eğilimin yolunu açan ilgi çekici bir iki karşılaşmamı aktarmak isterdim burada, ama, her birinde durumu tam olarak belirtmeye kalkarsam uzayacak. Onun için, bir yana itip hepsini, gelin sizinle hepimizin bilip sözüne inandığı bir tanığa, söylediklerinin doğruluğunu yaşayışıyla göstermiş olan bir bilgeye başvuralım.

Aus meinem Leben und Denken adlı kitabında Albert Schweitzer anlatıyor: “Bir kimsenin iki anadili olduğunu sanması, benim denediğime göre, kendi kendisini aldatmasından başka bir şey değilmiş gibi geliyor bana. Böyle bir kimse iki dile de aynı ölçüde söz geçirdiğini sanabilir, ama aslında durum her zaman şöyledir: gereği gibi bu dillerin yalnızca birinde düşünüp yalnızca bu dilde özgür ve yaratıcı davranır. Biri bana ben iki dili aynı derecede iyi bilirim diyecek olsa, ona hemen, bu dillerin hangisinde sayıp hesapladığını, mutfak kapkacağının, marangoz ile demirci araçlarının adını hangi dilde daha iyi bildiğini, sonra da düşlerini hangi dilde gördüğünü sorarım. Bu deneyde, bildiği dillerden birinin daha ağır bastığını bağışlamak zorunda kalmayan bir tek insana raslamadım şimdiye dek.”

DİL UZMANI — Türk Dil Kurumu Yönetim Kurulu Üyesi Doç. Dr. Nermi Uygur’un iki programda dinleyicilerimize sunduğumuz “Anadilin Bağlayışı” adlı denemesini burada bitirmiş oluyoruz. Süremiz dolmak üzere, onun için ikinizi de, Dilsever ve Özdilci dostlarım, sayın dinleyicilerimizi de, on beş gün sonra yine bekleyeceğim “Öz Dilimiz” programında.

DİLSEVER — Geleceğiz elbette. Hoşça kalın Dil Uzmanı dostumuz.

ÖZDİLCİ — Hoşça kalın.

DİL UZMANI — Güle güle, dostlarım.

9.

DİL UZMANI — Hoş geldiniz benim Dilsever ve Özdilci dostlarım.

DİLSEVER — Hoş bulduk.

ÖZDİLCİ — Hoş bulduk, Dil Uzmanı dostumuz.

DİL UZMANI — Bu ay içinde, 17 Mayıs 1957'de Cumhuriyet dönemi Türk Edebiyatının usta eleştirmeni, deneme yazarı ve Türk dilinin yılmaz savaşçısı Nurullah Ataç ölmüştü. Ölümünden bu yana yedi yıl geçmiş bulunuyor. İsterseniz, bu programımızda ve süremiz yetmezse gelecek programımızda da Ataç üzerinde duralım. Onun dilciliğini, devrimciliğini ve gücümüz yettiğince de edebiyatçılığını konuşalım.

DİLSEVER — Ah, çok sevindim buna; teşekkür ederim, Dil Uzmanı dostumuz. Önce, dinleyicilerimize Ataç'ı kısaca anlatmanızı dileyeceğim.

DİL UZMANI — Ataç, 1898'de İstanbul'da doğmuştur. Öğrenimi özeldir. Ömrünün uzun yıllarını öğretmen-

likle geçirmiş, son görevi olan Cumhurbaşkanlığı çevirmenliğinden 1952'de emekli olmuştur.

Ataç, edebiyat alanına ilkin Dergâh dergisinde yayımladığı şiirleri, yazıları ve tiyatro eleştirileriyle girmiştir. 1921 yılını onun edebiyat alanına giriş yılı olarak alabiliriz. Daha sonra yalnız deneme ve edebiyat eleştirileri yazan Ataç, yeni şiirin, yeni sanatçıların anlaşılmasında ve tanınmasında öncülük etmiş, Türk dilinin özleşmesi uğrunda yılmadan savaşmış, edebiyatımızda kendine özgü bir anlatıma ermiş, her bakımdan genç kuşak yazarlarını etkilemiştir. Devrimci, batı düşüncesine inanmış bir kişi, gerçek anlamıyla bir edebiyat adamı olan Ataç, çevirileriyle de Türk diline ve edebiyatına yararlı olmuştur. 17 mayıs 1957'de Ankara'da ölen Ataç'ın çevirileri dışında kendi eserleri şunlardır : Günlerin Getirdiği, Karalama Defteri, Sözden Söze, Ararken, Diyelim, Söz Arasında, Okuruma Mektuplar, Günce, Prespero ile Caliban. Dil üzerine yazdığı söyleşilerden bir bölümü de Türk Dil Kurumu'nun yayımladığı "Ataç" adlı kitaba alınmıştır. Yine Türk Dil Kurumu, bu yıl içinde Ataç'ın söyleşilerinden bir bölümünü "Söyleşiler" adı ile yayımlayacaktır.

ÖZDİLCİ — Ataç, Türkçenin özleşmesine çok çalışmış, bu uğurda nice saldırılara uğramış, bütün devrimlere olduğu gibi Dil Devrimine de gönül vermiş bir yazardı. Onu konuşurken, bana kalırsa, önce dilseverliği ve dildiliği üzerinde durmalıyız.

DİLSEVER — Elbette.

DİL UZMANI — Evet, bu programda daha çok onun dildiliği üzerinde duracağız. Ataç, dediğiniz gibi, devrime inanmış bir kişiydi. Batı kafasına, batıya

inanmış, nice gençlerden daha genç bir düşünüyü adanmıştı . . . Ataç'ı bütün yazıları ile, bütün davranışları ile inceleyenler, yaptığı işin sonunda bir devrimcilik olduğu kanısına ulaşırlar. Yani onun yaptığı her şey, batılı olmak isteği, usculuğu, duyguculuğu, eğitimde gösterdiği çabalar, dılcılığı, eleştırmencılığı, hepsi, onun devrimciliğinin içindedir. Ataç'ın devrim tutumu şudur : Devrim, bir toplumun görüşünü, düşüncesini, yaşayışını, yasalarını, törelerini, yazısını, dilini değıştırmesidir. Demek ki, Ataç'ın dılcılığı, devrimciliğinin içinde bir öğedir.

DİLSEVER — Bir yazısında söylediğini hatırlıyorum şimdi, bu devrim, değışim üzerine. Şöyle : Bir ölülerin, bir de ölüden ayrımı olmayan dirilerin günleri hep birbirine uyar, hep bir hava içinde geçer. Yani ölü olmayanların kesinlikle devrime uyması gerektiğı düşüncesindedir Ataç.

DİL UZMANI — Çok güzel belirttiniz bunu. Bir başka deyimle, devrimcilik canlılığın, yaşıyor olmanın gerektirdiğı bir şey.

DİLSEVER — Evet.

DİL UZMANI — Özdilci arkadaşımızın isteğini göz önüne alarak, dılseverliği ve dılcılığını konuşalım biraz. Ataç, "Ben" adlı yazısında dil devrimine gönül verişini açıklıyor. O yazıdan bir bölümü Dılsever arkadaşımızdan okumasını rica edelim.

DİLSEVER — Hay hay, okuyayım. Şöyle diyor Ataç : "Dil işine sonradan giriştim. Daha önce başlasaydım, dil devriminin gerekli olduğunu daha önce anlayabilseydim ne iyi olurdu! . . . Erken olsun, geç olsun, giriştim dil işine. Gençler arasında bana uyanlar çok oldu. Yaşlılardan da var. Neden ötekilerden çok bana

uyanlar oldu? Dil işine girişmem bir çıkar kaygısıyla değil de onun için. Alıklar benim şu, bu buyurdu diye, şuna, buna yaranmak için öztürkçeye özendiğimi sanırlar. Oysa ben, öztürkçe için nice kazançları tep-tim, rahatımı kaçırdım, üzdüm kendimi, adımlı deliye çıkarttım. Hepsi de ne dediklerini bilmez, kafalarına düşüncenin gölgesi bile girmemiş, birer alıktır bana deli diyenler. Öztürkçeye özenişim de duygularımın etkisiyle değildir. Latince öğretilmeyen bir ülkede tek doğru yolun, tek usul (aklî, akla uygun) yolun özdile gitmek olduğunu düşüncemle anladım da onun için o yolu tuttum.”

DİL UZMANI — Bu birkaç cümle içinde Ataç’ın her yönü var : öfkesi, devrimciliği, usculuğu, eleştiri ve düşünüy eğilimi, dilciliği. Yazılarının hemen hepsinde Ataç’ın o kendine özgü kişiliği bulunur.

ÖZDİLCİ — Öz Türkçecilikte direnişinin nedenini de bilmek isterdim. Ataç’ın en sevdiğim yanı öz dilciliği, bunda direnişi ve aşırılığı.

DİL UZMANI — Evet, Ataç, aşırıydı. Ilımlı olmaktan, yani eski sözcükle söyleyeyim “mutedil” likten hoşlanmazdı, aşırıyım ben, derdi. Bu adı taşıyan bir yazısı da vardır. Ötekinin berikinin taşlamaları, yermeleri Ataç’ı hiç etkilememiştir. Gün gelmiş, dil devrimine toptan saldırılar başlamış, gönüldeşleri bile susmayı yeğlemiştir ama o tek başına dil devrimini savunmuştur. Ataç, kişinin inandığı yolda bir başına da gidebileceğinin en güzel örneğini vermiştir o dönemlerde. Bir yazısından altını çizdiğim şu satırları da Dilsever arkadaşımızın okumasını rica edeyim.

DİLSEVER — Evet, okuyorum, şöyle diyor Ataç : “Bana ‘öztürkçe yazma’ diyen oldu, ‘öztürkçe yaz’ diyen

olmadı. Niçin direndim ben? İnandım öz Türkçeye de onun için direndim, eski dilin yetersizliğini, kullanı-
lısızlığını, bugünün isterlerine uymadığını, elverişsiz-
liğini günden güne gördüm, anladım da onun için
direndim.”

DİL UZMANI — Öz Türkçeye gönül verişini, öz Türkçe-
ye vuruluşunu sık sık söyler yazılarında Ataç. Altını
çizdiğim şu satırlar da onun bu konuda söyledikle-
rinden. Onu da okuyun lütfen.

DİLSEVER — Şöyle diyor Ataç : “Bir öden beklediğim
için mi bu yola girdim ben? Sevgim sürükledi, düşün-
cem sürükledi beni : artık gülseler de, emeklerimin
büsbütün boşa gidip unutulacağını bilsem de dönmem.
Vurulmakta utanılacak ne var ki? Ben de dile vurul-
dum işte . . .”

ÖZDİLCİ — Onun yerinde bir başkası olsaydı, bunca
anlayışsızlık, bunca saldırılar karşısında direnmez,
bir kıyıya çekilir, ötekilere ayak uydururdu. Doğrusu,
Ataç’ın en övgüye değer yönü, inancı ve sağduyusu,
bence.

DİLSEVER — İnanan nice kişiler, çıkarları uğruna inanç-
larından dönmüşlerdir. Ataç, kendisinin de söylediği
gibi, çıkarlarını tepmiş . . . demek ki, bu, biraz da
yürekliktir. İçten gelen bir sevgi, ve en uygunu şimdi
aklıma geldi, batılıktır. Evet, batıllık.

DİL UZMANI — Güzel bir değinme. Ataç, batıllığı batı
ölkelerine benzemek, onlardan dış biçim almak diye
anlamıyor. Onun batı anlayışı, belirttiğiniz gibi, ki
siz buna yüreklilik dediniz ilkin, batı kafası edinmek,
batılı düşünüyü ermek. Giyim kuşam, teknik, yani
uygarlığın gözle görülür yönünü almakla batılı
olunmaz, batının kafası da birlikte gerektir. Batı

kafası için dilin de değişmesi, batı düşüncesini, batıdan gelen yeni kavramları karşılaması gerektir. Dil, düşüncenin aracıdır çünkü. Dil değişmeden düşünce hiç değişir mi? Ölümsüz Atatürk, Türk ulusunu her yönden değişime yöneltirken bunu çok iyi anlamış, yazıyı ve dili değiştirmiştir. Ataç, Atatürk'ten önce dil devriminin gerekliliğini kavramamış olduğumuzu, Atatürk'ün bizde, dil devriminin gerekliliğini ilk anlayan ve uygulayan olduğunu belirtir. Şöyle der, Ataç: "Doğrusu Atatürk'ten önce dil devriminin gerekliliğini hepimiz kavramamıştık. Kendim için söyleyeyim : ben de önce dil devrimine dayatmağa kalkmıştım : 'Olmaz bu iş, alıştığımız sözleri bırakamayız, bırakırsak dilimizi yoksullaştırırız' diyordum. Sonradan anladım yanlış düşündüğümü."

DİLSEVER — Ataç'ın dil üzerine genel görüşünü öğrenmek isterdim.

DİL UZMANI — Türk Dil Kurumu'nun, 1962 yılında Ataç'ın anısına yayımladığı "Ataç" adlı kitabın Ataç üzerine bölümünde Hikmet Dizdaroğlu, Ataç'ın dil üzerine genel görüşünü de ele almıştır. Buradan yararlanarak, bu isteğinize karşılık vermeye çalışayım.

DİLSEVER — Çok teşekkür ederim.

DİL UZMANI — Ataç, "Bir dil, şuradan buradan alınmış, birbiriyle ilgisi olmayan, her biri kendi başına buyruk sözlerle kurulmaz. Bir dilin sözcükleri birbirine bağlıdır; birini öğrendiniz mi, daha birçoğunu anlamaya başlarsınız." der. Dil bilmek, Ataç'a göre, bir dilin kurallarını öğrenmek demek değildir. Bir dili konuşmayan, o dildeki kitapları okuyup anlamayan kişiye dil biliyor denemez. Sonra, bir dili bilmek, o

dilde çok sayıda sözcük ezberlemek demek de değildir.

O sözcükleri yerli yerinde kullanmadıktan sonra!

DİLSEVER — Anlıyorum Ataç'ın demek istediğini.

ÖZDİLCİ — Evet, örneğin, Ataç'a göre, yani onun bu söylediklerine göre, halkın çoğunun dilimizi bilmediği çıkar ortaya.

DİL UZMANI — Bırakın halkı, öğrenim görmüş olmak bile bir dili bilmeye yetmez çoğu kez. Onun için, biz Ataç kadar aşırı düşünemeyiz.

DİLSEVER — Elbette. Ona göre, belki, bir dili sanatçılar gibi kullanabilmek gereklidir dil biliyor olmak için.

DİL UZMANI — Neyse... Ataç'ın dil üzerine genel görüşünü anlatmayı sürdürelim. Ataç'a göre, bir dilin zenginliği, aynı anlama gelen sözcüklerin çokluğundan gelmez... Örneğin, "ayn, dide, göz" gibi aynı anlama gelen sözcükler, bir dilde yüzlerce de olsa, o dil zengin dil sayılmaz, tersine, bunlar, dilin zayıflığını bile gösterir. Dilin zenginliği nasıl olur o halde? diyeceksiniz.

DİLSEVER — Evet.

DİL UZMANI — Dilin her sözcüğü başka bir anlam taşıyorsa, o zaman zengin sayılır. Ataç, dilini seven herkesin onunla ilgilenmesini, her kavram için ayrı sözcükler bulunmasını ister. Dil, elbirliğiyle kurulur, yabancı sözcüklerden temizlenir. Onun için, gücümüz ölçüsünde çalışmalı, dil devrimine yararlı olmalı, dilimizi çağdaş uygarlığın dillerinden biri yapmalıyız.

ÖZDİLCİ — Demek ki, Ataç, dile karışılmasından yana. Bu görüşten ben bunu çıkarıyorum.

DİL UZMANI — Elbette. Ataç'a göre, ki bu bana göre de böyledir, dil kendi kendine gelişmez. Dil kendi oluşu-

muna bırakılamaz. Bir dilin gelişmesi, dilseverlerin, dil bilginlerinin, edebiyatçıların ortaklaşa çalışmaları sonucunda olumlu bir sonuca ulaşır. Kendi haline bırakılan bir dil ne özleşebilir, ne de zenginleşebilir.

DİLSEVER — Elbette. Dilimiz, Dil Devrimi'nden önceki durumda kalırdı hiç karışılmamış olsaydı. Bugün şirimiz, romanımız, edebiyatımızın öteki türleri oldukça güçlüyse, dilimizin gelişimindendir bu, değil mi?

DİL UZMANI — Bu bir gerçek, Dilsever dostum.

ÖZDİLCİ — Sonra, çağdaş uygarlığın getirdiği yeni kavramları o eski dille, o karışılmamış dille nasıl karşılayabilirdik?

DİL UZMANI — Çok güzel söylediniz. Dil bir uygarlık işidir, uygarlık olayıdır. Bunu söyler Ataç. Batı uygarlığını seçtiğimize göre Arapçayı, Farsçayı bırakmak zorundayız, der. Atalarımız doğu uygarlığını benimsediler, doğu sözcüklerini kullanmaktan çekinmediler. Yeni karşılıklar bulamayınca o uygarlığın sözcüklerini kullanmak zorunda kalmaları, bir yere değin, anlaşılabilir, onları hoşgörebiliriz. Ama biz, onların yolundan gidemeyiz, yani batı uygarlığının sözcüklerini dilimize olduğu gibi aktaramayız... Onlara kendi dilimizden karşılıklar bulmalıyız; Türkçeyi geliştirmeli, o dillerdeki kavramları karşılayabilecek bir dil yapmalıyız onu. Bilmeliyiz ki dil, bir düşünce işi olduğunca bir araçtır da. Şöyle diyor Ataç: “Dil bir uygarlık olayıdır. bir uygarlığın kurduğu dil, başka bir uygarlığın düşündüklerini söyleyemez, yetmez onu söylemeğe. Bir ulus uygarlığını değiştirdi mi dilini de değiştirmek zorundadır.”

DİLSEVER — Demek ki Dil Devrimi gereklidir.

DİL UZMANI — Evet. Dil Devrimi bir gereksemeden, bir zorunluktan doğmuştur. Onun için yürüyüp gidecektir der Ataç. Bunun önüne geçilemez, çünkü toplum, ulus istiyor bunu, der. Diyeceksiniz ki, ne kadar sürecektir bu değişim?

DİLSEVER — Ben de onu soracaktım.

DİL UZMANI — Ataç, bunun da karşılığını veriyor: Dil devrimi, ancak, batı acunu içinde edindiğimiz düşünceleri, yeni görüşleri, yeni yaşayışı söyleyebilecek bir duruma geldiği gün . . . batı uygarlığı bu ülkeye iyice yerleştiği gün, ondan öğrendiklerimizi açıkça, seçikçe söyliyebildiğimize inandığımız gün . . . duracaktır.

DİLSEVER — Peki, dil özleşmesinde ölçüsü nedir Ataç'ın?

DİL UZMANI — Aşırı bir özleştirmeci bilinir Ataç. Başlarda da belirttiğim gibi, her yönden aşırıdır Ataç. Dil Devriminde de ılımlı olmaya gelmez, dönülür korkusu vardır içinde. Ama, yine de, öyle pek aşırı bir özleştirici değildir bence. Örneğin, Ataç'a göre, *su*, *yağ* gibi sözcükler, çok eski çağlarda, başka uluslarla komşuluğumuz sırasında dilimize girmiştir, yani yabancı sözcüklerdir. Ama bu onların dilimizden atılmasını gerektirmez. Çünkü bu çeşit sözcükler yabancılıklarını yitirmiş, dilimizin içinde erimiştir. Ama kimi sözcükler vardır ki, bunlar, bir kişinin aracılığı ile, bir bilgin ya da sanatçının aracılığı ile dile sokulmuştur. İşte bu yolla dile giren yabancı sözcükleri atmalıyız.

ÖZDİLCİ — Genç kuşağın bugünkü çabası da bu.

DİL UZMANI — Evet. Genç kuşağa bu çabayı Ataç'ın

aşılacağını söylemeliyim. Ataç, onlarda dil sevgisini, dil bilincini uyandırmıştır. Süremiz dolmak üzere, bu konuda da biraz dursak olurdu yoksa. Ama, gelecek programımızda da durabiliriz. Hem o programda Ataç'ın edebiyatçılığı üzerinde de durmak isterim ben.

DİLSEVER — Ataç, bildiğime göre, şiiri çok severdi. Süremiz dolmadan, bize bir şiir okuyamaz mısınız?

DİL UZMANI — Evet, Ataç, şiiri çok severdi. Onun sevdiği bir şiiri okumamı beklersiniz belki siz ama, ben, Cahit Külebi'nin Ataç için yazdığı şiiri dinletmeyi yeğliyorum. İzin verirseniz onu okuyayım sizlere ve dinleyicilerimize.

DİLSEVER — A, tabî.

DİL UZMANI —

NURULLAH ATAÇ'A

*Recâizade Ekrem Bey bile
Yıllarca dillerde dolaştı durdu
Bâkîler Nâîliler devrinde
Gelseydi o mülke üstad olurdu.*

*En iyi konuşan dilimizi
Hızır gibi boyuna genç olan
Nasıl anlarsa bostancı karpuzdan
Öylece tanıyan şiirimizi.*

*Öylece büyüten neslimizi
Hiçbir şeye boyun eğmeden
Görse bâri bizim de devrimizi
Ölmeden.*

ÖZ DİLİMİZ

DİLSEVER — Teşekkür ederiz.

ÖZDİLCİ — Teşekkür ederiz, Dil Uzmanı dostumuz.
Hoşça kalın.

DİLSEVER — On beş gün sonra yine Ataç üzerinde
konuşmak üzere hoşça kalın.

DİL UZMANI — Güle güle dostlarım.

10.

DİL UZMANI — Hoş geldiniz Özdilci ve Dilsever dostlarım.

DİLSEVER — Hoş bulduk.

ÖZDİLCİ — Hoş bulduk Dil Uzmanı dostumuz.

DİL UZMANI — On beş gün önceki söyleşimizde, Cumhuriyet dönemi Türk edebiyatının usta eleştirmeni, deneme yazarı ve Türk dilinin, Dil Devrimi'nin yılmaz savaşçısı ve savunucusu Nurullah Ataç'ın ölümünün yedinci yıldönümü dolayısıyla, onun genel dil görüşü üzerinde durmuştuk. Ayrıca devrimciliğinden de söz etmiştik. Bugün de, isterseniz, Ataç'ın terimler ve imlâ konusundaki görüşleriyle edebiyatçılığı üzerinde bir şeyler söylemeye çalışalım.

DİLSEVER — Geçenki programımızı dinleyememiş olan dinleyicilerimiz için, Ataç'ın dil konusundaki genel görüşünü kısaca belirtmenizi dileyeceğim.

DİL UZMANI — Evet, o programımızda söylediklerimizi

ÖZ DİLİMİZ

kısaca yeniden ele alayım. Dil üzerinde, genel olarak şöyle düşünüyor Ataç :

Dil kendi kendine gelişmez, bir dilin gelişmesi, dilseverlerin, dil bilginlerinin, edebiyatçıların ortaklaşa çalışmaları ile olabilir. Dil elbirliğiyle kurulur, yabancı sözcüklerden temizlenir; onun için, gücümüz ölçüsünde dilimizi özleştirmeye, onu çağdaş uygarlığın dillerinden biri yapmaya çalışmalıyız.

DİLSEVER — Evet, böyle düşünüyor Ataç.

DİL UZMANI — Sonra Ataç, dili bir uygarlık işi, uygarlık olayı olarak görüyor ve öyle ele alıyor. Batı uygarlığını benimsediğimize göre, Arapçayı, Farsçayı bırakmak zorundayız, diyor. Batı uygarlığının getirdiği yeni kavramları özdilimizden bulacağımız ya da yapacağımız sözcüklerle karşılamalıyız, diyor. Dil Devrimi konusunda da, dilin değişmesini toplumun, ulusun istediğini, bu değişimi durdurmanın olanaksız olduğunu, dilimiz ne zaman çağdaş uygarlığın, çağdaş düşüncenin bütün kavramlarını karşılayabilecek, kendi öz sözcükleriyle karşılayabilecek duruma gelirse, değişimin ancak o zaman duracağını söylüyor.

ÖZDİLCİ — Ataç'ın özleştirmeciliği üzerinde de durmuştuk.

DİL UZMANI — Evet, Ataç, dilimizde yabancılıklarını yitirmiş sözcükler için bir şey demiyor, ama, dilimize yazarlar, bilginler aracılığı ile başka dillerden, örneğin Arapça'dan, Farsça'dan, Batı dillerinden girmiş sözcükler için öyle düşünmüyor; dilimizi onlardan temizlemeliyiz, özleştirmeliyiz diyor.

DİLSEVER — Evet.

ÖZDİLCİ — Örneğin *su*, *yağ* gibi sözcükleri dilimizden atmak gereksiz, ama, *lûgat*, *fazilet*, ne bileyim, *maarif*,

ziraat gibi sözcükleri dilimizde tutmamalıyız, atmamız onları, bunların öz dilimizden karşılıkları vardır, yapılmıştır çünkü.

DİL UZMANI — Geçen konuşmamızda, burada kalmıştık, yani Ataç'ın özleştirmeciliğinde. Kaldığımız yerden sürdürelim konumuzu isterseniz.

DİLSEVER — İzin verirseniz bir şey sormak istiyorum.

DİL UZMANI — Buyurun.

DİLSEVER — Geçen konuşmamızdan sonra eve gidince Ataç'ın dil üzerine yazdıklarını bir bir okudum. Siz burda hemen hemen hiç dokunmamıştınız ama o, okullarda Latince öğretilmesi üzerinde duruyor, hem de direniyor bunda. Ataç'ın bu görüşü üzerinde niçin durmuyorsunuz?

DİL UZMANI — Ataç'ın o konuda yazdıklarında, batılı olma, batı kafası edinme kaygısı vardır. Latinceyi okullarda öğretmek, Ataç'a göre, batı kültürünü, batı kafasını edinmekte önemli bir araç olacaktır. Batı kültürü Latince'den doğmuştur çünkü. Batıların eğitimlerinin temeli o dil olmuştur. Çalışmaksa, okumak öğrenmekse, biz de Avrupalılar gibi çalışıp öğreniyoruz. Ama işte o kadar. İşlenmiş bir us yok bizde, diyor Ataç. Onun için batıların ulaştıkları düzeye ulaşamıyoruz. Demek ki, iş eğitimi; iş eğitiminde olunca da batı eğitiminin temeli olan Latince'den işe başlamak gerekli. Çocuklarımızı batılı çocukların yetiştiği gibi, Latinceyi öğretmek, kafalarını o dildeki klasiklerle yuğurarak yetiştirmeliyiz. O zaman batılı oluruz, batı kafasını edinmiş oluruz.

ÖZDİLCİ — Yani, Ataç, bunu bir kültür sorunu olarak mı ele alıyor?

DİL UZMANI — Önce, öyle. Sonra da, şunun için isti-

yor okullarda Latince öğretilmesini Ataç : Biz bugün, batı dillerinden sözcükler alıyoruz, ama onların kökünü bilmiyoruz; böyle, ikinci elden sözcükler alacağımıza, kaynağa gidelim, batı uygarlığının ana diline girelim. O zaman, Türkçenin sorunlarını da daha iyi anlarız. Batı dillerinden bir sözcük aldık mı, bilerek, anlayarak alırız, yanlış iş göreceğimize, doğru iş görelim diyor. Türkçemizi kurarken, batı ulusları nasıl yararlanmışsa Latince'den, biz de öyle yararlanır, dilimizi ona göre işleriz diyor. Yani iş gene, batılı düşüncede, batı kafasında. Çabası bu Ataç'ın, Latince öğretelim okullarda derken, umduğu bu.

DİLSEVER — Batıdan bilerek sözcük almaktan yana mı yani Ataç?

DİL UZMANI — Yoo, hiç de değil bence. Ama, hiç değilse, gelişigüzel, neyin nesi olduğunu bilmeden sözcük almaktansa, bilerek, gerekli bularak almak daha iyi, demek istiyor sanırım.

DİLSEVER — Evet, anlıyorum, ama yine de çelişme gibi geliyor bu bana.

DİL UZMANI — Ataç'ın çelişmelerden korkmadığını biliyoruz. Onun çelişmeler içinde olduğu söylenir. Aslında bu Ataç'ın bütünlüğündendir. Yazılarında çelişir görünen düşünülleri, birbirini bütünler bence. Latinceye sarılışı onun aşırılığının ürünüdür, ama bunun olanaksız olduğunu da çok iyi biliyordu Ataç. Onun için de öz dilimize, öz Türkçeye sarılmıştır, aşırılığını bu yöne aktarmış, çabasını bu yola harcamıştır.

ÖZDİLCİ — Dilsever arkadaşımızın dokunduğu çelişme, Ataç'ta önem kazanıyor aslında, belki de bir erdem oluyor. Çelişmeye düşmekten korktuğumuz için düşündüklerimizi söylemekten çekiniriz çoğu kez. Ataç,

çelişmeden korkmuyor, düşünülerinin birbiriyle çeliştiğini anlayınca açıkça söylüyor bunu. Örneğin, divan şiirini çok seviyor, ama okutulmasından yana değil, kapatalım divan şiirinin defterini diyor. Bu çelişme gibi geliyor bize; oysa, sağduyunun önerisi bu: dili, biçimi, özü, eskimiş bir şiiri bugün okullarda okutmak, gereksizdir. Ama ben o şiiri seviyor ve okuyorum, bu onları okullarda okutalım demeye sürükleyemez beni; Divan şiiri, o zamanın koşulları içinde ortaya çıkmış, gelişmiş, o zamana göre güzel ve olgun şiirdir, şimdiki koşulların şiiri olamaz diye düşünüyor olmalı.

DİLSEVER — Özdilci arkadaşımızın bu söylediklerinden sonra Ataç'ı daha iyi anlamaya başladım sanıyorum.

DİL UZMANI — Ataç'ın yazıları açık seçiktir, ne dediğini anlamak çok kolaydır; o, söyleyeceği bir şey olmayanlar açık seçik söyleyemezler, görüşündedir.

DİLSEVER — Yoo, onu demek istemedim, elbette açıkça anlaşılıyor her söylediği. Ben, Ataç'ın kişiliğini daha iyi anlamaya başladığımı söylemek istedim.

DİL UZMANI — Ha, evet; haklısınız.

DİLSEVER — Söyleşimizin başında, Ataç'ın terim ve imlâ konusundaki düşünülerini de ele alacağınızı söylemiştiniz.

ÖZDİLCİ — Edebiyatçılığını da.

DİLSEVER — Evet, terim ve imlâ konusundaki düşünülerinden ve edebiyatçılığından söz edeceğinizi söylemiştiniz.

DİL UZMANI — Bildiğiniz gibi, terimler, bir bilim, teknik, sanat daliyle ilgili, açık ve kesin anlamlı sözcüklerdir. Genel kültür dilinde bulunan sözcüklerin kullanılış alanı geniştir, ama terimler böyle değildir, ancak ilişkin bulundukları konulara ışık tutarlar;

onun için de önemlidirler. Çünkü her bilim dalı, terimlere dayanır, özel anlam taşıyan kavramlar, onlarsız anlatılamaz.

DİLSEVER — Elbette.

DİL UZMANI — Terimlerin önemini böylece belirttikten sonra, Ataç'ın terimlerle ilgili düşüncelerine geçebiliriz. Terimler birer tanımdır, belli bir kavramın tanımıdır. Bu tanımlamanın nedenini bilmezsek terimin anlattığı kavramı da bilemeyiz, terimin neden o anlama geldiğini anlayamayız. Böyle olunca terim yalnızca bir nesnenin ya da bir kavramın adı olmuş bir ses durumuna düşer. Sözcüklerin köklerini tanımalıyız ki o köklerden türetilen terimlerin hangi anlama geldiğini kavrayabilelim. Böyle düşünüyor Ataç.

ÖZDİLCİ — Hele batıdan girmiş terimleri, örneğin *atom* gibi batıdan gelmiş sözcükleri anlamak, onun kökünü bilmekle olur. Şimdi *atom* diyoruz, çoğunluğumuzca bu bir addır, ama ne demeye gelir, bilenlerimiz öyle çok olmasa gerek.

DİL UZMANI — İşte, Latince öğrenelim derken Ataç, sizin bu kaygınıza karşılık veriyordu. Kökleri bilinmedikçe batıdan gelen terimleri kullanmanın bir yararı olamaz, diyordu. O terimler dilimizde bir kalıp olarak kalır, onların gerçek anlamlarını kavrayamayız, diyordu.

DİLSEVER — Ama uluslararası terimler vardır, hepsinin kökünü nasıl öğrenebiliriz?

DİL UZMANI — Ataç bu sorunuza da karşılık veriyor, Dilsever dostum. Ataç'a göre, uluslararası terim diye öne sürülen sözcükler, aslında hiç de öyle, yani uluslararası değildir. Batı ulusları birbirinin akrabasıdır, aralarında kültür ve tarih birliği vardır, dillerinin kökü

birdir. Onun için onlar, *atomu, demokrasiyi, vitamini*, ne bileyim, *elektriki* kullanırlar, ama kökü bellidir onlarca bu sözcüklerin, onun için de ne demeye geldiklerini bilirler. Bizse, bilemeyiz bu sözcüklerin ne demeye geldiklerini, bizim için birer kalıptır bu sözcükler. Biz, onların hangi kökten geldiğini bilirsek ancak, dilimizde onlara karşılık bulur, öylece onları dilimizden atarız. Böyle düşünüyor Ataç. İşte bu amaçla okullarda Latince öğrenimi istiyordu.

DİLSEVER — Olumlu bir düşünüşü.

DİL UZMANI — Ataç, genel kültür dilinde olduğu gibi terimlerde de kargaşalıktan kurtulmak, birliğe ulaşmak gereklidir, diyor ki bu, istediğimiz bir şeydir. Her dilden sözcükler dolu bir terimler kümesi olan dil, dil değildir.

DİLSEVER — Evet.

ÖZDİLCİ — Peki, Ataç'ın terim yapmada ileri sürdüğü görüş neydi?

DİL UZMANI — Ataç, dilin asıl niteliğinin devşiricilik değil, yani ordan burdan, başka dillerden sözcük almak değil, üreticilik, kendinden çıkarma olduğunu çok iyi biliyordu. Bunun için, Türkçeden yararlanmak, türetme ve bileştirme yolu ile terimler elde etmek yolunun tutulmasını öğütüyordu. Ama, Ataç, terimlerle, yani bilimsel dille yazı dilini ayırmadan yana değildi. Ortada gerçekliği olan bir dil vardı, bu dilin bilim kitaplarında ayrı, edebiyat kitaplarında ayrı olması olmazdı.

DİLSEVER — İmlâ konusunda ne düşünüyordu Ataç?

DİL UZMANI — Bu konuya derinliğine girmemiştir Ataç, birkaç noktaya değinmiş, kişisel düşüncelerini belirtmekle yetinmiştir. Ona göre imlâ işi bir gelenek

işidir. Birden kesin kurallar koymak, şu şöyle yazılacak, bu böyle yazılacak demekle bu iş çözümlenemez. Sonra imlâ işi, Ataç'a göre, biraz da kuşaklarla ilgilidir: Arap yazısını bilenler göçmedikçe, Arap yazısıyla düşünenler bulundukça imlâ sorunu çözümlenemez. Bunun için bu iş gelecekte kendiliğinden olumlu sonuca ulaşacaktır.

ÖZDİLCİ — Dilimiz özleştikçe, böyle bir sorun pek kalmayacaktır, ben de o kanıdayım.

DİL UZMANI — Ataç'ın dil tutumunu, onun yakın çalışma arkadaşı, Türk Dil Kurumu Genel Yazmanı Ömer Asım Aksoy, bir yazısında anlatmıştır. O yazıdan birkaç satır okumasını Dilsever arkadaşımızdan rica edeyim.

DİLSEVER — Hay hay, okuyayım, şöyle diyor Aksoy: “Şimdi onun izinden gidenler, yaşadığı zamanda olduğundan daha çoktur. Demek ki dili temizleme yolunun çekiciliği gittikçe artıyor. Önce de yazdığımız gibi, Ataç, temizleme akımının öncüleri arasında yoktu. Bir zaman sonra bunun gerekliliğine o kadar inandı ki öncülerin ölçüsü, kendisinin ölçüsü yanında çok güdük kaldı. Ataç, en geniş anlamıyla arıttıcı idi. Son yıllarında, içinde tek yabancı söz bulunmayan yazılar yazıyordu. Bunun için yeni “tilcik” ler yaratıyor; eski Türkçeden ve Türk diyalektlerinden faydalanıyordu. Yarattığı “tilcik”lerin ve faydalandığı eski Türkçe sözlerin tutunmuş olanları da, olmayanları da bulunabilir. Ama tutulan bir şey vardır: Onun tutumu! Gençler, durmadan Türkçe yeni sözler yaratmaktadırlar.”

DİL UZMANI — Teşekkür ederim, Dilsever dostum.

DİLSEVER — Süremiz dolmadan biraz da edebiyatçılığı

üzerinde konuşsak Ataç'ın.

DİL UZMANI — Doğrusunu isterseniz, Ataç'ın edebiyatçılığı konusunda bir şeyler söyleyebilecek gücüm yok benim. Ama, onun devrimciliği ve dilciliği üzerinde olduğu gibi, edebiyatçılığını da kendi yazdıklarından çıkararak birazcık konuşabiliriz belki.

ÖZDİLCİ — Bence, onun edebiyatçılığı da dilciliğinden pek ayrılmaz. Dili nasıl bir uygarlık olayı görürse, edebiyatı da bir uygarlık olayı olarak ele alır ve işi yine dil sorununa bağlar. Dil ile yapılır edebiyat; dil ile düşünce, düşünce ile edebiyat.

DİL UZMANI — Ataç, günün yirmi dört saatinde edebiyatçıydı; bu elbette aşırı bir sav, demek istediğim şu: Ataç'ın bütün uğraşı bu alandaydı. Edebiyatımızı onun kadar bilen, günün sanatçılarını onun kadar izleyen kişi yoktu. Denemeleri, eleştirileri, söyledikleri edebiyatımızda bir canlılık yarattı. Herkes bir şey yazdı mı, “Ataç ne diyecek?” diye beklerdi. Yargıları kişisel de olsa, onun söyleyeceği ilginç bulunurdu. Öfkeliydi, kavgacıydı, ama kavga ettiklerinin bile ona ilgisiz kaldıkları görülmemiştir.

DİLSEVER — Eski edebiyatımız için genel düşüncesi neydi Ataç'ın?

DİL UZMANI — Ataç, geçmiş toplumumuzu duruk bir toplum olarak görmüştür. Duruk bir toplumda edebiyat da elbette duruktur. Onun için bizim edebiyatımızın Batı edebiyatlarına benzemezliğini söyler. Batı sanatçılarının ne düşündükleri, hayat anlayışları yazdıklarından çıkarılabilir, ama bir Fuzuli'nin, bir Baki'nin şiirleri özetlenemeyeceği gibi, onlardan, şairlerin düşünceleri, hayat görüşleri de çıkarılamaz, der. Ataç'a göre bizim edebiyatımızın eksikliği “eğitici”

ÖZ DİLİMİZ

olmayışıdır. İncelik kavrayışımız yoksa, bu, edebiyatımızdan, onun bize bunu veremeyişindendir, ona göre. Çünkü kişiyi eğiten, incelik kavrayışına ulaştıran, insancıl yapan edebiyattır.

DİLSEVER — Süremiz dolmak üzere, yoksa bize Ataç'ın yeni edebiyatımız için ne dediğini de sormak isterdim. Sonra şiir üzerine söylediklerini de öğrenmek isterdim.

DİL UZMANI — Bu isteklerinizi en iyi karşılayabilecek Ataç'ın kendi yazılarıdır. Kitaplarını alıp okursanız, onun sorularınıza karşılık vermiş olduğunu görürsünüz.

ÖZDİLCİ — Ben de, Ataç'ın sevdiği bir şiiri okumanızı istiyecektim.

DİLSEVER — Ben de isterdim ama süremiz doldu. Hoşça kalın Dil Uzmanı dostumuz.

ÖZDİLCİ — Hoşça kalın.

DİL UZMANI — Güle güle dostlarım. On beş gün sonra yine Öz Dilimiz programında buluşmak üzere.

11.

DİL UZMANI — İkiniz de hoş geldiniz Dilsever ve Öz-
dilci dostlarım.

ÖZDİLCİ — Hoş bulduk.

DİLSEVER — Hoş bulduk, Dil Uzmanı dostumuz. Bir
arkadaşım bana, “değnek” sözcüğünün kaynağını
sordu, bilemedim tabîî; size soracağımı söyledim ken-
disine. Şu anda bizi radyosu başında dinliyordur
samıyorum.

DİL UZMANI — “Değnek” Türkçe bir sözcüktür, bili-
yorsunuz; elde taşınabilecek incelikte düzgün ağaca
denir. Halk, buna “deynek” de der, yani “ğ” yerine,
“y” harfiyle söyler: “deynek”. Bir addır, ama çoğu
adlar gibi, kullanırız da, nedir, nerden gelmiştir?
niye böyle denmiştir? diye sordu mu biri, hemen karşı-
lık veremeyiz. O sözcük üzerinde düşünmediğimizi
anlarız.

ÖZDİLCİ — Kişi her kullandığı sözcüğün üzerinde dura-

bilecek bilgiyi edinemez ki her zaman.

DİL UZMANI — Tabii, tabii. Ben de onu demek istemiştim. Günde yüzlerce sözcük kullanırsınız ve hiçbirinin kimliği ile uğraşmayız doğallıkla. Sözcüklerin her türlü halleriyle dildiler uğraşır, biz, sözcükleri kullanarak anlamaya bakarız. Arada böyle “değnek” gibi, ne bileyim, “üzengi” gibi takıldığımız sözcük olursa da bir bilene sorar, öğrenme isteğimizi karşılarız.

DİLSEVER — E ama, söz karıştı araya, soruma doyurucu bir karşılık vermediniz.

DİL UZMANI — Ah, çok affedersiniz, gerçekten, “değnek” sözcüğü üzerine söyleyeceklerimi bitirmedim. Dilimizdeki kendi öz sözcüklerimiz, zamanla değişikliğe uğrar. Örneğin, bugün “gibi” diye kullandığımız sözcük eskiden “bigi” idi. Değnek sözcüğü de dilin böyle bir değiştirmesi sonucu bu biçime girmiştir, aslı “dayanak” tır. “Dayanak”, bildiğiniz gibi, dayanılacak şey demektir. Yaşlılar, yürürken dayanacak bir şey alırlar ellerine. Kentlerde bastondur bu, ama köylerde, bir “değnek” yani bir dayanak’tır.

DİLSEVER — O, hiç düşünmemiştim bunu.

DİL UZMANI — Düşünemezsiniz de, çünkü sözcüklerin nereden geldiğini, nasıl ortaya çıktığını unuturuz zamanla, bilinen bir başka sözcüğe dayayabilmek kolay olmaz onun için, bu “değnek” sözcüğünde olduğu gibi. Az önce söylediğim “üzengi” sözcüğüne niçin böyle dendiğini sorsam şimdi, bir karşılık verebileceğimizi sanmam.

DİLSEVER — Evet, öyle.

DİL UZMANI — “Üzengi”, biliyorsunuz, eyerin iki yanında asılı bulunan ve hayvana binildiği zaman

ayakların basmasına yarayan altı düz demirden yapılmış halkadır. Bu sözcüğün aslı “uzanğı”dır ... Bir benzetmeyle “uzanğı” denmiştir buna, sonra dil, zamanla bu sözcüğü değiştirime uğratmış ve sözcük “üzengi” olmuştur. “Uzanğı” unutulmuş, buna karşılık “üzengi” sözcüğünden, koşturmak için hayvana üzenği ile vurmak anlamına “üzengilemek” fiili doğmuştur. Bugün “uzangılamak” diyemeyiz, oysa “uzanğı” sözcüğü “üzengi” anlamında yaşasaydı, diyebilirdik.

DİLSEVER — Çok ilginç doğrusu, sözcüklerin serüvenini öğrenmek.

ÖZDİLCİ — Yabancı sözcüklerin değil de böyle Türkçe sözcüklerin geçmişini öğrenmek, gerçekten ilginç.

DİLSEVER — Bence yabancı sözcüklerinki de ilgi çekici; Türkçeye girmiş, bugün atamıyacağımız kadar kökleşmiş sözcüklerin de geçmişini öğrenmek isteğini duyuyorum şimdi.

DİL UZMANI — (*Güler*) Bu işin kolay olduğunu sanıyorsunuz galiba?

DİLSEVER — Ee, siz varsınız ya, Dil Uzmanı değil misiniz, elbette hepsini karşılırsınız bu konuda sorduklarımın.

DİL UZMANI — Hmmm ... desenize işler çatallaşıyor.

DİLSEVER — O denli güç demek?

DİL UZMANI — Güç de söz mü? Kolay olsaydı şimdiye bir yapan bulunmaz mıydı? Siz de öğrenmiş olurdunuz böylece.

ÖZDİLCİ — Türkçe sözcüklerin nasıl ortaya çıktıklarını, ne gibi değişimlere uğradıklarını öğrenmek isterdim, doğrusu. Hiç çalışma yok mu bu alanda?

DİL UZMANI — Bu sorunuza karşılık vermeden önce

sizlere, sözcüklerin nerden geldiğini, nasıl ortaya çıktığını araştıran bilim dalı konusunda birkaç söz söyleyeyim. Dilbilimin, sözcüklerin nereden geldiğini, nasıl ortaya çıktığını araştıran bu dalına etimoloji denir. Eski çağlardan beri dil bilginleri, sözcüklerin ilk biçimlerini, köklerini araştırma tutkusuna kapılmışlardır. Uluslararası dil alış verişi olayları başladıktan sonra da bu ilgi daha da artmıştır. Ama etimolojinin bir bilim dalı durumuna gelmesi on dokuzuncu yüzyılda olmuştur. Alman bilginlerinden Franz Bopp, August Friedrich Pott ile Karl Brugmann sözcüklerdeki ses yasalarını buldular. Türü diller arasındaki fonetik ayrımlarını belirttiler. Alman dil bilgini Rudolf Meringer de bir sözcüğün tarihiyle anlattığı eşyanın tarihi arasında bir bağlantı olduğunu ileri sürdü. Etimoloji bugün oldukça gelişmiştir. Bununla birlikte bütün sözcüklerin kökünü bulmak olanak dışıdır. Hemen bütün dillerde nerden geldiği, nasıl ortaya çıktığı bilinmeyen pek çok sözcük vardır.

ÖZDİLCİ — Türkçe sözcüklerin etimolojisiyle uğraşanlar var mı diye sormuştum.

DİL UZMANI — Olmaz olur mu, var. Ama, bunların araştırmaları birkaç yüz sözcük içinde kalmakta. Dilsever arkadaşımıza “kolay olsaydı şimdiye değin bir yapan bulunurdu” demiştim bu konuda. Batı dillerinin etimoloji sözcükleri yapılmıştır, elden geldiğince. Ama Türkçe sözcüklerin etimolojisinin yapıldığını göreceğ miyiz, bilemem. Çalışan dilciler var, Türk Dil Kurumu da çok istiyor böyle çalışmalar olmasını, Türkçenin etimolojik sözlüğünün yapılmasını. Dileriz, başarılı bu ilerde.

DİLSEVER — Çeşitli dillerden sözcükler birbirine geçer-

ken değişikliklere uğrarlar değil mi?

DİL UZMANI — Elbette. Her dil, bir başka dilden aldığı sözcüğü kendi yapısı içinde biçimlendirir, kendi yasalarına göre işler onu. Örneğin “şeker” sözcüğünü ele alalım. Bu sözcük Sanskritçe’de “Sarkara” Fars dilinde “Şakar”, Arapça’da “Sakkar”, İspanyolcada “Azucar”, Fransızca’da “Sucre”, İngiliz dilinde “Sugar” biçimindedir. Her dilde birbirine sesçe de benziyor, değil mi?

DİLSEVER — Şaşılacak denli hem de.

DİL UZMANI — “Kedi” sözcüğünü ele alalım. Arapça “Kit”, Lâtince “Catus” İngilizce “Cat”, Almanca “Katze”, Rusça “Kot”, kedi demektir. Bu sözcük Fransızcaya “Chat” diye geçmiştir; sözcüğün sonundaki “t” harfi Fransızcada okunmamaktadır, ama “dişi kedi” demek olan “La Chatte” sözcüğünde, bu benzerlik görülmektedir iyice.

DİLSEVER — (*Güler*) Etimoloji ilginç bir bilim dalıymış gerçekten.

ÖZDİLCİ — Etimolojisi yapılmış birkaç Türkçe sözcük üzerinde de durur musunuz?

DİL UZMANI — Etimoloji konusu bir söyleşide bitirilecek gibi değil. İzin verirseniz bu kez bu kadarcıkla yetinelim. İlerdeki söyleşilerimizden birinde yine dönelim. Türkçe sözcüklerden de birkaç örnek vermeye çalışırım o zaman.

DİLSEVER — (*Güler*) Kaçamak yapıyorsanız elimizden kurtulamazsınız, bunu şimdiden söyleyeyim size.

DİL UZMANI — (*Güler*) Nasıl da yakalıyorsunuz... Kaçamak yapıyor değilim ama iş Türkçe sözcüklerin etimolojisi üzerinde olunca benim gücümü aşıyor. Batı dillerindeki “amiral” sözcüğü Arapça “Al-emir

–ul mâ” yani “sular komutanı” sözünden geçmedir diyebilmek kolay, çünkü bunu herhangi bir batı etimoloji sözcüğünden bulmak olanağı var. Daha önce de dediğim gibi, batı dillerinde etimoloji çalışmaları oldukça ileri durumda. Ama Türkçe sözcüklere gelince, kafadan atmak olur söyleyeceklerim. Etimoloji, hem yapılması güç, hem yanılması çok kolay bir iştir. Elde yeter gerek yoktur. Etimolojisi yapılan bir Türkçe sözcük için başka başka görüşler ileri sürmek de olanak içindedir.

ÖZDİLCİ — Nasıl yani?

DİL UZMANI — Ne bileyim, örneğin, “üzengi” sözcüğü “uzangı” dan değişmiştir diyenlere karşı, bir başka araştırmacı çıkar, bunun daha başka bir yoldan ortaya çıktığını ileri sürebilir. Kesin bir şey söylenemez sözcüklerin geçmişleri konusunda. Bu konuda yanılma her zaman olağandır. Aklıma gelmişken size bir gözlemimi anlatmak isterim.

ÖZDİLCİ — Buyurun.

DİL UZMANI — Geçenlerde doğduğum kasabaya gitmiştim. Güney’e. Adana’nın Kadirli ilçesine. Kadirli’ye beş on kilometre kala, bir benzinciden benzin almak üzere durdu bindiğimiz taşıt. Benzincinin işyerinin duvarına o yerin, yani o köyün adını yazmışlar : “Hahdağlar” diye...

DİLSEVER — Bir an sözünüzü keseceğim: dağlık bir yer mi orası?

DİL UZMANI — Ne gezer, ova. Siz bu köyün adını “Halı” ve “dağ” sözcüklerinden yapılmış bir bileşik ad sandınız her halde.

DİLSEVER — Evet, “Çanakkale”, “Kumköy” gibi iki sözcükten yapılmış bir ad, “Halı” ve “dağ” sözcükleri

birleşmiş “Halıdağ” olmuş, sonuna da bir çoğul takısı almış...

DİL UZMANI — Gördünüz mü kişi nasıl yanılıyor? Bu köyün asıl adı “Halit Ağalar” dır. Yani “Halit Ağalar köyü”. Ben Kadirli’de ilkokulu okurken, çizdiğimiz ilçe köyleri haritasında bu adla gösterirdik o köyü. Sonra “Halitağlar” diye söylenir oldu... Bu da Halit adlı birinin ağıladığı izlenimini veriyor, değil mi?

DİLSEVER — Evet.

DİL UZMANI — “Ağalar” sözcüğündeki ikinci “a” düşmüş ve sözcük “ağlar” biçimine girmiştir. Ad iken dönmüş gibi... Bu ad sonra, “Halıdağlar” olmuş, şimdi o köyün benzincisinin duvarında çok güzel bir yazıyla böyle yazılı köyün adı. Bakın dil ne biçim bir değişime uğrattıyor sözcükleri... Birgün gelecek, bu köyün asıl adı olan “Halit Ağalar” iyice unutulacak, bilen kimse kalmayacak, bu köyün adının nerden geldiği üzerine türlü şeyler söylenecek, değişik görüşler ileri sürülecek. “Halit Ağalar” ile “Halıdağlar” arasında pek çok değişiklik var... Dil, çok kısa sayılabilecek bir sürede bir sözcüğü bu denli değiştirirse, çağlar, yüzyıllar ötesinden gelen sözcüklerdeki değişimi siz düşünün artık.

ÖZDİLCİ — Gerçekten, bu köyün eski adını bilmeyenler “Halıdağlar” ın geçmişini kolay kolay çıkaramazlar. Ama, ilk durumdan değişmekle birlikte gene de geçmişine kolayca bağlanabilen adlar vardır.

DİL UZMANI — Elbette. Örneğin, az önce sözünü ettiğim “Kadirli” sözcüğünü ele alalım. Burası bir zamanlar Dulkadiroğulları’nın egemenliği bölgesine girmiş ve ilçenin adı “Zülkadiriye” imiş... Sonra “Zülkadriye” olmuş, arkasından “Kadireli” biçimine

girmiş, sonra da “Kadirli”. İlçenin yüzyıllık bir geçmişi var. Gördüğünüz gibi, değişime uğramış olmakla birlikte adı kolayca eski adına bağlanabiliyor.

ÖZDİLCİ — Evet.

DİLSEVER — Bir “değnek” sözcüğünden nereye geldik... Sizi yordum ama çok yararlı oldu benim için bu söyleşimiz... Sözcüklerin serüvenini öğrenmek isteği doldurdu içimi...

DİL UZMANI — İlerdeki söyleşilerimizde sırası geldikçe gene dururuz bu konuda. İzin verirseniz başka konuya geçelim.

DİLSEVER — Tabîî, nasıl isterseniz.

DİL UZMANI — 12 temmuz 1964 pazar günü, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinde Türk Dil Kurumu’nun Olağanüstü Kurultayı toplanıyor. Bunu bilmiyordunuz herhalde?

DİLSEVER — Nerden bileceğiz siz söylemezseniz...

ÖZDİLCİ — Niçin toplanıyor bu Olağanüstü Kurultay? Önemli bir durum olmalı...

DİL UZMANI — Evet, Kurultay’ın gündeminde tek ve önemli bir konu var: Tüzük değişikliği. Bildiğiniz gibi geçen yıl bu ay içinde Türk Dil Kurumu’nun Onuncu Kurultayı toplanmıştı, gündeminde tüzük değişikliğini görüşmek de vardı, ama yetiştirilemedi ve Kurultay, tüzüğün olağanüstü kurultayda tek başına görüşülmesine ve olağanüstü kurultayın da 12 temmuz 1964 pazar günü toplanmasına karar verdi. İşte, bu karar gereğince toplanıyor Olağanüstü Kurultay.

ÖZDİLCİ — Niçin değiştirilecek tüzük?

DİL UZMANI — Yürürlükteki tüzük yeterli bulunmuyor, birçok gereksemeleri karşılayamayacak duruma geldiği görülüyor. Kurum çalışmalarını daha bir

verimli duruma getirecek bir tüzüğe gerekseme var.
Onun için değiştirilecek.

ÖZDİLCİ — Teşekkür ederiz. Süremizin sonuna yaklaşıyoruz sanırım, süremiz dolmadan bir şiir dinlemek isteriz sizden.

DİL UZMANI — Hay hay, okuyayım. Ama bu kez Türkçe üzerine yazılmış bir şiir okuyayım izin verin de. Türkçenin devlet dili olarak ilânının 687. yıldönümü dolayısıyla yazılmış ve bir Konya gazetesinde yayımlanmış bir şiir bu, “Güzel Türkçem” adını taşıyor, ozanı da Fezâî.

*Çiçek açar yüzyıllar ötesinden,
Arı Türkçem, duru Türkçem, öz Türkçem...
Akar su sesinden, bülbül sesinden
Arı Türkçem, duru Türkçem, öz Türkçem...*

*Bengisudur, gözelerden akışır,
Destan destan sayfalardan bakışır,
Türk diline arı Türkçe yakışır
Arı Türkçem, duru Türkçem, öz Türkçem...*

*Muştusu var dile düşmüş cemrenin,
Söyleştiği dil bu dildir kumrunun,
Şavkır şiirinde Yunus Emre'nin
Arı Türkçem, duru Türkçem, öz Türkçem.*

DİLSEVER — Güzel bir duygu şiiriymiş, çok teşekkür ederiz Dil Uzmanı dostumuz. Süremiz doldu sanırım. Hoşça kalın.

ÖZDİLCİ — Hoşça kalın.

DİL UZMANI — Güle güle dostlarım. On beş gün sonra aynı saatte bekleyeceğimi de unutmayın.

12.

DİL UZMANI — Hoş geldiniz Dilsever ve Özdilci dostlarım.

DİLSEVER — Hoş bulduk.

ÖZDİLCİ — Hoş bulduk.

DİL UZMANI — Özdilci arkadaşımız bugün üzgün görünüyor... yoksa bana mı öyle geldi?

ÖZDİLCİ — Yoo, hayır, pek üzgün sayılmam... ama belki de üzgünümdür. Kimi zaman gelir kişinin başına hani, öyle bir duygu içindedir ki ne olduğuna ad koyamaz. Üzgünlük, karamsarlık, kötümserlik, bunaltı, boşluk... ne bileyim, bu sözcüklerden hangisi durumunuza uygun, bilemezsiniz. İşte ben de öyleyim bugün.

DİLSEVER — Nedenini bilmiyorsanız, içinde bulunduğunuz ruh durumuna ad koyamazsınız elbette.

ÖZDİLCİ — Nedenini bilmiyor da sayılmam pek.

DİL UZMANI — Ama ruh durumunuza yine de bir ad koyamadınız, değil mi?

ÖZDİLCİ — Önemli de değil bu. Öyle bir hal işte, adı ne olursa olsun. Ama, nedenini söylersem size, bu halim geçer belki.

DİLSEVER — Açılmak iyidir derler... Derdini söylemeyen dermanını bulamaz derler... Atasözleri yabana atılmaz, biliyorsunuz.

ÖZDİLCİ — Atasözü dediniz de aklıma geldi, bu konuda dursak bugün biraz. Ama önce ben, sıkıntımın nedenini anlatayım size.

DİLSEVER — Sıkıntınızın nedenini anlatmayı düşünmek bile iyi geldi size...

ÖZDİLCİ (*Güler*) — İşi büyüttünüz siz... ben de kabul etmek zorunda kaldım. Bu, dilin etki gücündendir, sanıyorum. Her neyse... anlatayım derdimi. Bu söyleşilere başlayalı beri, işim gücüm dil sorunları üzerinde uğraşmak. Her gördüğüm yazıda dil yanlışları üzerinde duruyorum; yazar, söylemek istediğini nasıl anlatmış, öz dille mi yazmış, yoksa karma bir dille mi; yani Osmanlıca mı kullanmış, batı sözcüklerini gerekli gereksiz doldurmuş mu yazısına? Bütün bunları denetlemekten, okuduğum yazılardan tad alamaz oldum. İnanır mısınız, dizgi yanlışları bile ilgilendirir oldu beni. Dil konusundaki yazıları ise ayrıca ve özellikle inceler oldum, kesip dosyalıyorum onları.

DİLSEVER — Ee, bunlarla derdinizin ne ilgisi var?

ÖZDİLCİ — İlk bakışta kolay böyle düşünmek. Ama, düşünün ki, bütün bu araştırmalarınızın sonunda, dilimiz için olumlu bir durum çıkmazsa, ne olur ruh durumunuz? Dilinizi seviyorsunuz, çağdaş uygarlık dillerinden biri olmasını istiyorsunuz çünkü.

DİLSEVER — Pek anlayamadım, biraz daha açıklar mısınız lütfen?

DİL UZMANI — Özdilci arkadaşımız, bildiğiniz gibi, yüzde yüz Türkçecidir; okuduğu yazılarda bunu bulamamaktan, dil konularındaki yazılarda da kendi düşüncelerine aykırı görüşlerin çoğunlukta olmasından yakınıyor, dertleniyor olmalı.

DİLSEVER — Bilmem ki...

ÖZDİLCİ — Eh, aşağı yukarı, bir başka deyişle anlatınız bunu...

DİL UZMANI — Ama, herkesi sizin gibi düşünmeye zorlayamazsınız ki... Siz yüzde yüz öz Türkçe'den yanasınız, bir başkası Osmanlıcadan yana, daha bir başkası da Batı sözcükleri yandaşı olamaz mı? Bu tutumların doğruluğu ya da yanlışlığı üzerinde durmadan, yalnızca sorunu ortaya koymak için söyledim bunu.

ÖZDİLCİ — Olmaz diye bir şey söyleyecek değilim, olur elbette. Şu var ki, dil, Türk dili, bu Osmanlıca ve Batı sözcükleri yandaşlarından kurtarılmalıdır. Öteden beri bu yolda çabalıyoruz bu programlarda biz. Ama, yazılanları benim gibi izlerseniz, iyimser olamazsınız. Buraya gelmeden birkaç saat önce yazı kesiklerini gözden geçirdim de, bu tuhaf halim ondan. Örneğin, Arapçayı Farsçayı kovduktan sonra onların yerlerini almakta olan acayip dille karşı karşıya kalacağız diyenler var. Bir kişi kendi öz dili için “acayip” der mi? Diyorlar işte. Yani, “arz-ı ubûdiyyet ederim” yerine “saygılarımı sunarım” demeyi, “acayip” karşılıyor kimileri...

DİL UZMANI — Yoo, o kadarı...

ÖZDİLCİ — O kadarı ileri gitmek diyeceksiniz, ama gerçek bu. Ne zaman isterseniz bu görüşü ileri süren

yazıları gösterebilirim size dosyamdan. Hep Dil Devrimine karşı olanlar yazıyor, Dil Devriminden yana olanlar böyle bir çaba göstermiyor.

DİL UZMANI — Bakın; dostum, siz bugün duygularınızla konuşuyorsunuz; yoksa, öz dilimizle şiir, hikâye, roman, deneme, eleştiri yazan bir kuşağı yoksayamazdınız. Dil Devrimi, onların yapıtlarında yankı buluyor, dilimizi onlar işliyor. Atatürk Devrimlerinin en önemli bir parçasıdır Dil Devrimi. Atatürk Devrimlerine bağlı olan bugünkü kuşak, onun öteki devrimlerini olduğu gibi Dil Devrimini de yürütmektedir. Tabii, burada “kuşak” sözcüğünü, yaşdaşıktan çok anlayışta birlik anlamına kullanıyorum; genç ya da yaşlı, devrimlere inanmış kişilerden söz ediyorum. İşte size, arı duru bir dille yazılmış bir denemeden birkaç satır :

“Herkesin sorunları kendine, kimse kimsenin yerine çözemez onları. Hepimiz sonsuz ayrıntılarıyla kendimize özgü durumların içindeyiz. Çözüm yollarımız ayrı ayrı durumlarımıza göre belirlenmelidir. Nasıl yaşayacağımızı her birimiz kendimiz bulmak zorundayız.”

ÖZDİLCİ — İyi ama . . .

DİL UZMANI — İyi aması ne? Bugün, düşünülerimizi dökebileceğimiz bir dilimiz var. Sanatçılarımızı açarsak, onların anlatmak istediklerini kolayca ve yeterince anlatabildiklerini, hiç sıkıntı çekmediklerini görürüz. Biliyor musunuz bugün geçmiştekinden çok çeviri yapıyor yurdumuzda? Bu neyi gösterir? Bence, dilimizin uygarlık dillerinin kavramlarını karşılayabildiğini gösterir. Hiç dikkat ettiniz mi bilmem, felsefeyle ilgili, düşünüyü ilgili yapıtların çevirileri çoğalmıştır, hergün yenileri yayımlanıyor . . . Demek

ki, dilimiz onlardaki kavramları kendi sözcükleriyle verebilecek durumda.

DİLSEVER — Ben de bu kanıdayım. Eskiden çevirilmiş yapıtları anlamakta güçlük çekiyorum . . . Ama şimdilerde çevrilmiş yapıtları kolayca anlıyorum. Dile özen gösteren çevirmenler yetişti, Dil Devrimiyle dilimize kazandırılmış sözcükler, kimi zaman Arapçada Farsçada bile karşılığı kolayca bulunamayan kavramları karşılayabiliyor.

ÖZDİLCİ — Canım, konuyu alıp başka yerlere sürüklediniz . . . Ben neden yakındım, siz nelerden söz ediyorsunuz . . . anlaşılmadı.

DİL UZMANI — Yoo, anlaşılmadığımızı sanmıyorum. Siz, bugünkü dile “acayip” damgasını vuranlardan söz ettiniz, yakındınız onlardan, sıkıntılı ruh durumunuzun nedeni olarak onları gösterdiniz . . . Dil Devriminden yana olanlarınsa seslerini çıkarmadığını söylediniz.

ÖZDİLCİ — Ee, sizin karşılığınız bunlara uyuyor mu diyeceğiz?

DİLSEVER — Elbette. Onlar öyle diyor ama bugünkü dilimiz hiç de sandıkları gibi değil, en yeni kavramları bile karşılayabilecek durumda; öyleyse “acayip”lik neresinde bunun? diyoruz.

DİL UZMANI — Sonra, sizin, dil devriminden yana olanların sustuğunu söylemenize de, sanatçılarımızın yapıtlarını örnek gösterdik, dili kullananlar susmuyorlar, yapıtlar veriyorlar öz dilimizle, dedik. Bir denemeden birkaç satır örnek verdim size az önce. Bakın, bir de çeviri örneği okuyayım. Bir roman çevirisi bu, Samuel Beckett’in “*Molloy*” adlı romanından, Salâh

Birsel çevirmiş. Çevirinin gelişigüzel bir yerinden okuyorum şimdi size :

"Bu kez, belki de gelecek kez, şu yeryüzündeki şeyler de tükenecektir sanırım. Bu, sondan bir öncekinin görünüşüdür. Her şey gölgeleniyor. Az sonra da kör olunacak. Ama kör olan insanın kafasıdır. İnsanın kafası 'işler ilerlemiyor, ben artık ilerliyemiyorum.' diye düşünüyor. İnsan dilsizleşiyor da... Gürültüler sönüp gidiyor. Eşiği geçer geçmez böyle oluyoruz. Bıkkınlık getiren insanın kafasıdır. İnsanın 'Bu kez üstesinden geleceğim' demesi, sonra o işi bir daha denemesi ve en sonunda işten vazgeçmesi gibi kafalarımız bıkkınlık getiriyor. Bu düşünce çok güçlükle anlatılır, çünkü bir anlama göre bu düşünce başka düşüncelere benzemiyor."

DİLSEVER — Biraz daha okur musunuz bu çeviriden lütfen?

DİL UZMANI — Yo, beni yormayın, siz daha genç-siniz, şu işaretlediğim yerden siz başlayın okumaya öyleyse.

DİLSEVER — Hay hay, okuyayım :

"İki kişiydiler, biri büyük, biri küçük. Oralarda yanılmanın yolu yoktu, iki kişiydiler. Kentten çıkmıştılar. İlkini biri, sonra öteki. Birincisi yorgun olduğu, ya da yapması gereken bir işi hatırladığı için geri dönmüştü. Hava serindi, çünkü sırtlarında palto vardı. Birbirlerine benziyorlardı, ama başkalarının birbirlerine benzediğinden çok değil. Onları ilkin büyük bir uzaklık ayırıyordu. Başlarını kaldırsalar, gözleriyle birbirlerini arasalar bile bu büyük uzaklık yüzünden birbirlerini görmenin yolu yoktu. Yolu dalga dalga yapan, az buçuk, ama yeterince, yeterince çukurda bırakan toprağın biçimi de buna engeldi. Nedir, zaman geldi, ikisi de aynı çukura doğru yol almaya başladılar ve sonunda bu çukurda karşılaştılar. Birbirlerini tanıyorlar mıydı diye sorarsanız,

tanımıyorlardı, tanıdıklarını hiçbir şey ortaya koymuyordu. Ama belki ayaklarının çıkardığı gürültüden, ya da bazı karanlık sezgiler yüzünden başlarını kaldırdılar ve karşı karşıya gelip durmadan önce, bir on beş adımlık süre boyunca birbirlerini gözlemlədiler. Evet birbirlerine çarpmadılar ve kırlarda, geceleyn ıssız bir yol üzerinde karşılaşan birbirini tanımayan iki yolcu gibi, işin hiç de olağanüstü yanı yokmuşcasına birbirlerinin ta yanı başında duruverdiler.”

DİL UZMANI — Teşekkür ederim Dilsever dostum. Öz-dilci arkadaşımıza bir de felsefeyle ilgili çeviriden örnek okumak isterdim ama . . .

ÖZDİLCİ — Teşekkür ederim, işi anladım ben; siz, sorunu başka açıdan ele aldınız ve dilimizin özleşmekte olduğunu, giderek, özleştiğini, dolayısıyla, kim ne derse desin Dil Devriminin amacına ulaşmakta olduğunu belirttiniz.

DİL UZMANI — Elbette, kim ne derse desin, dilimiz özleşmektedir ve bu özleşme, gerçekte “acayip” olan karma dilden, Osmanlıcadan bizi kurtarmaktadır. Nasıl bir bağımsız yurdumuz varsa öyle bir bağımsız dilimiz olmaktadır. Ne demişti Atatürk? “Ülkesini, yüksek istiklâlini korumasını bilen Türk milleti, dilini de yabancı diller boyunduruğundan kurtarmalıdır.” demişti.

ÖZDİLCİ — Evet, orası öyle.

DİL UZMANI — Gelin, ölümsüz Atatürk’ün bu güzel özdeyişinde geçen “İstiklâl” sözcüğünü ele alalım, bunu, kendi dilimizden, Türkçemizden yaptığımız “Bağımsızlık” sözcüğüyle karşılaştıralım.

DİLSEVER — İstiklâl sözcüğünü genç kuşaklar kullanmıyor bugün.

DİL UZMANI — Elbette kullanmaz, “İstiklâl” sözcü-

günün ne demek olduğunu, nerden geldiğini bilmez çünkü; ama “bağımsızlık”ın kökünü bildiği için daha duyar duymaz anlamasa bile pek yabancı gelmez bu sözcük ona. Kaldı ki bugün bu sözcüğün ilk kullanıldığı yıllardaki durumuyla şimdiki durumu ayrı, şimdi yerleşmiştir. “Bağımsızlık” sözcüğünün nerden geldiğini bugün hemen herkes söyleyebilir. Ama “İstiklâl” öyle mi ya? Çevrenizdeki okur-yazarlara sorun, bakın bakalım kaçta kaçı bilecek “İstiklâl” sözcüğünün nerden geldiğini. Bakın, ben açıklayayım burda size önceden. “İstiklâl” Arapça “Kille” den gelmektedir; “Kille”, birçok anlamlara gelir, bu arada “tek başına yaşayan kişi” anlamını da taşır içinde. Ki, sözcüğün o anlamından yararlanılarak “İstiklâl” sözcüğü yapılmıştır.

DİLSEVER — Eh, Özdilci arkadaşımızın bizim gibi iyimser olmasını isteyemeyiz elbette. Onu şimdilik bu konuda biraz daha düşünmeye bırakalım da, başka konuya geçelim.

DİL UZMANI — Başka konuya geçmeden önce bir çift sözüm daha var, onu söyleyeyim. Özdilci arkadaşımızın söz konusu ettiği düşüncede olan kişiler de özleşme akımından kendilerini kurtaramayacaklardır, “acıyıp” demeye dilleri vardığı halde, bu dili ister istemez kendileri de kullanacaklardır, daha doğrusu, istiyerek, öteden beri istediklerini sanarak kullanacaklardır. Yazılarının bir yerinde “gizli celse”, hemen bir satır aşağısında “açık oturum” diyorlar şimdi ya, yarın “gizli celse” yerine “gizli oturum” diyecekler. Hepsinin, diyelim ki on yıl öncesinden bu yana yazdıklarını toplayıp okuyun, dillerinin değiştiğini, değişmiş olduğunu göreceksiniz. En aşırı Osmanlıca yandaşlarının

yazılarını tarayın, bu dediğimi bulacaksınız. Bu da elbette iyimser olmamızın nedenidir.

ÖZDİLCİ — Teşekkür ederim, açıklamalarınız üzerinde düşüneceğim, sanırım haklı da bulacağım sizi . . . Ama, burdan gidince bu konuyu kendi kendime bir düşüneyim önce. Belki ilerdeki söyleşilerimizden birinde bir daha açarım size.

DİL UZMANI — Tabiî, tabiî; bu konuda durun kendi kendinize, istediğiniz zaman da yeni baştan ele alabiliriz.

DİLSEVER — Başka konuya geçemeyeceğiz sanıyorum, süremiz dolmak üzere çünkü.

DİL UZMANI — Evet, yazık ki öyle. Oysa ben, atasözleri ve deyimler üzerinde de duralım isterdim biraz. Onu da bir başka söyleşimizde ele alalım, ama unutturmayın bana, olur mu?

DİLSEVER — Defterime yazdım bile. Şimdilik hoşça kalın.

ÖZDİLCİ — Hoşça kalın.

DİL UZMANI — Güle güle dostlarım. On beş gün sonra bu saatte yine beklerim.

13.

DİL UZMANI — Hoş geldiniz Dilsever ve Özdilci dostlarım.

ÖZDİLCİ — Hoş bulduk.

DİLSEVER — Hoş bulduk. Geçen söyleşimizde atasözleri ve deyimler üzerinde duramamıştınız, bana unutturmayın da bu konuda da konuşalım demiştiniz...

DİL UZMANI — Evet, teşekkür ederim hatırlatmanıza. Yalnız, daha önce Özdilci arkadaşımızla konuşalım birazcık. Biliyorsunuz, geçen söyleşimizde Özdilci arkadaşımız, kendi öz dilimize, Türkçemize, yani içinde Arapça, Farsça sözcükler olmayan, yabancı sözcükler olmayan ve adına öz Türkçe dediğimiz dile “acayip” diyenler olduğunu, buna üzüldüğünü söylemişti. Öz dilimizden yana olanlarınsa bu kişiler karşısında sustuğunu ileri sürmüştü. Biz de, kendisine durumun hiç de böyle olmadığını, Dil Devrimini benimsemiş yazarlarımızın yapıtlarından anlaşılabileceği

üzere dilimizin özleşmekte olduğunu, bugün özleşmekte olan dilimize “acayip” diyenlerin bile “acayip” dedikleri dilin sözcüklerini kullandıklarını, yakın bir gelecekte de onların da kullandıkları dilin özleşmiş bir Türkçe olacağını söylemiştik.

DİLSEVER — Evet; ama Özdilci arkadaşımız pek de doyurulamamıştı bu konuda yine de . . . Yalnız başına kalınca bu yolda yeniden düşünceğini, vardığı sonucu da bizimle konuşacağını söylemişti.

DİL UZMANI — Evet, öyle söylemişti. Bakalım ne diyecek bize şimdi.

ÖZDİLCİ — Doğrusu, sonda söyleyeceğimi önde söyleyeyim : Sizinle aynı kanıdayım, aynı düşünüyeye ulaştım; dilimiz, kim ne derse desin, özleşmektedir ve bu özleşme, dilimizi çağdaş uygarlığın bütün kavramlarını karşılayabilecek düzeye ulaştırmaktadır, bu yoldadır.

DİLSEVER — Gördünüz mü, anlaştık işte. Neydi o öyle, yok Dil Devriminden yana olmayanlar boyuna bu görüşlerini yayıyorlar, Dil Devriminden yana olanlarsa susuyorlar, ben de buna üzülüyorum, demele-riniz? Saçma sapan bir iki yazı sizi hemen etkiliyor demek? Ben inanıyorum ki Türkçemiz bugün dünkünden daha yetkin bir dildir; nitekim bu kanıya siz de varmış bulunuyorsunuz.

ÖZDİLCİ — Beni yanlış anlamışsınız, elbette dilimiz bugün dünkünden daha yetkin bir dil durumundadır; beni etkileyen, bunu anlamayan ve bu yetkinliği görmeyenlerin varlığı . . . Adamlar kırk yıldır hep aynı görüşü savunup duruyor da, toplumun ne düşündüğüne bakmıyor . . . Dil Devrimi, toplumun isteğidir; sanatçı, kullandığı dili yeterli bulmamakta, anlatacağı şeyleri anlatabilecek bir güçte bulmamakta, onun için

de dili işlemekte, duyduğu gereksemeyi karşılayabilecek bir düzeye getirmeye uğraşmaktadır. Karma bir dille, doğudan batıdan ne idiği belirsiz sözcüklerin doluştuğu bir dille yapıt vermek, yarına kalma kaygısı güden sanatçı için, istenecek bir şey değildir elbette. Sanatçılarımız bunun bilincine varmıştır. Toplumumuz da bu bilince ulaşmıştır; nasıl kendi bağımsız yurdu, bu yurttaki kendi yaptığı şeyler varsa, dilinin de yabancı diller boyunduruğundan kurtulmasını, kendi başına bir varlık olmasını istemektedir. Ölümsüz Atatürk, toplumun bu isteğini dile getirmiş, “Türk ulusu dilini de yabancı diller boyunduruğundan kurtarmalıdır” demiştir. İşte, geçen konuşmamızdan sonra eve gidince bunları düşündüm ve karamsar olmaya hakkım olmadığını anladım. Bir iki yaşlı ve eskiye bağla yazarın, tutucu yazarın sırası mı, değil mi, bakmadan özleşmekte olan dilimize saldırması, dediğiniz gibi, hiç de önemsenecek şey değil.

DİL UZMANI — Biliyordum bu kaniya ulaşacağınızı. Sizi düş kırıklığına uğratan, yüzde yüz özleştirmecilik ülkünüzdür; ama biliyor musunuz, sizin gibi düşünenlerin varlığı, dilimize yararlı olmaktadır, ben böyle düşünüyorum. Sizi aşırı özleştirmecilikle suçlayacaklardır, bakın, ben bile sizin gibi düşünemiyorum, ama sizi gönülden destekliyorum. Aşırı uc olmasa ilerleme, gelişme olmaz dilde, bence. Herkes ılımlı düşünse, yürünen yolda, yani dilimizi gereksemelerimizi karşılayacak yetkinliğe ulaştırma yolunda durabiliriz bir gün belki. Kimileri sizin gibi aşırı, kimileri ılımlı, kimileri daha tutucu düşünebilir... bu da, “Beş parmağın beşi de bir olmaz” sözünün ışığı altında düşünülebilecek bir şeydir.

DİLSEVER — Şimdi söylediğiniz söz, yani “Beş parmağın beşi de bir olmaz” sözü, bir atasözü mü?

DİL UZMANI (*Güler*) — Gördünüz mü, beş parmağın beşi bir değil işte...

DİLSEVER — Ne yaptım ki?

DİL UZMANI — Özdilci arkadaşımız kuzu kuzu dinlerken, siz dayanamadınız çektiğim söyleve... (*Güler*) Tabii, şaka bu, Dilsever dostum. Çok iyi ettiniz, konuyu atasözü yönüne çekmekle. Söyleşimize başlarken atasözleri ve deyimler üzerinde de duralım, demiştik. Başlayalım o halde.

DİLSEVER — Başlayalım. Önce sorayım size, ne demek atasözü?

DİL UZMANI — Ha, güzel bir başlangıç sorusu bu, doğrusu.

ÖZDİLCİ — Dilsever arkadaşımız bu yolda ustadır öteden beri.

DİL UZMANI (*Güler*) — Öyle...

DİLSEVER — Bugün ikiniz birleştiniz galiba bana karşı, ama hiç de teslim bayrağı çekmem, bilmiş olarsınız.

DİL UZMANI — Bakın, “teslim bayrağı çekmek” deyimini kullandınız... Şimdi, ilkin atasözünü tanımlayalım, sonra da deyim tanımlarız... Bu iki söz çeşidi, birbiriyle oldukça ayrıdır çünkü, ama çoğu zaman karıştırılır birbirine.

DİLSEVER — Evet, ben ayıramam örneğin. “Tencere yuvarlandı kapağını buldu” sözü bir atasözü mü yoksa deyim mi, bilemem.

DİL UZMANI — Türk Dil Kurumu’nun yılda bir kez yayımladığı, içinde bilimsel dil araştırmaları bulunan Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten adlı yıllık-ların 1962’ye ayrılan sayısında bu konuda çok değerli

bir inceleme var. Sayın Ömer Asım Aksoy'un bu incelemesinden ve yine aynı konuda Türk Dili dergisinin mayıs 1964 günlü sayısında çıkmış bir yazıdan, Prof. Vecihe Hatipoğlu'nun yazısından yararlanarak, bu konuda birşeyler söylemeye çalışayım. Bu saydığım kaynaklarda atasözleri ve deyimler oldukça ayrıntılı olarak işlenmiştir, onun için, sayın dinleyicilerimizden ilgilenenler bulunabilir diye, bu kaynakları belirtmek gerekmesini duydum.

ÖZDİLCİ — Biz de yararlanabiliriz o yazılardan.

DİL UZMANI — Tabii, daha da iyi olur bu. Şimdi, atasözünün önce sözlükten bulup okuyalım tanımını. Dilsever arkadaşımızdan dileyelim bunu.

DİLSEVER — Hay hay, buldum Türkçe Sözlük'te, okuyorum: "*Atasözü*: az sözcükle anlatılmış ve halka mal olmuş bilgece söz, darbimesel."

DİL UZMANI — Demek ki, sözlük anlamı bu, atasözünün. Ben de size, Sayın Aksoy'un tanımını okuyayım: "Atalarımızın, uzun denemelere dayanan yargılarını genel kural, bilgece düşünce ve öğüt olarak düsturlaştıran ve kalıplaşmış şekilleri bulunan öz sözler". Sayın Aksoy, atasözlerini biçim ve kavram özellikleri yönünden inceledikten sonra bu tanıma ulaşmıştır. Bu incelemeyi onunla birlikte biz de yapalım isterseniz.

ÖZDİLCİ — Atasözlerindeki biçimden neyi anlatmak istiyorsunuz yani?

DİL UZMANI — Bakın, bunu bir örnekle işleyelim. "Derdini saklayan derman bulamaz" sözündeki "derman" sözcüğünü kaldırıp "ilâç" sözcüğünü koyarak, o sözü "Derdini saklayan ilâç bulamaz" biçiminde söyleyemeyiz.

ÖZDİLCİ — Neden? Söylediniz işte.

DİL UZMANI — Ama o atasözünün biçimini bozmuş oldum böylece. Çünkü atasözleri kalıplaşmış sözlerdir, klişe sözlerdir. Yani, belli bir kalıp içinde, belli sözcüklerle söylenmiş olan donmuş biçimleri vardır atasözlerinin. Sözcükler değiştirilip yerine aynı anlama da gelse başka sözcükler konulamayacağı gibi sözdiziminin biçimi de bozulamaz. Böyle değişimlere uğratılmış söz, anlamı değişmese bile, atasözü sayılmaz.

DİLSEVER — “Çalma elin kapısını, çalarlar kapını” yerine “Elin kapısını çalma, kapını çalarlar” diyemeyiz yani.

DİL UZMANI — Evet. Örneğin :

“Dikensiz gül olmaz”

“Taşıma suyla değirmen dönmez”

gibi atasözlerinde görüldüğü üzere, atasözleri kısa ve özlüdür, az sözcükle çok şey anlatır; çoğu bir iki cümledir, uzunları azdır. İşte bütün bu saydıklarım atasözlerinin biçim özellikleridir.

ÖZDİLCİ — Peki, biçim özellikleri bunlar; kavram özelliklerinden de söz eder misiniz bize?

DİL UZMANI — Tabii, sıra ona geldi. Şu atasözüne dikkat edelim :

“Araba kırılınca yol gösteren çok olur”

Bu sözden, atasözlerinin kavram özelliklerinden birini çıkarabiliriz ki o da şudur : Toplumsal olayların nasıl olageldiklerini, uzun bir gözlem ve deneme sonucu olarak, tarafsızca bildirmek. Şu atasözlerinde de bu vardır :

“Sütten ağzı yanan yoğurdu üfleyerek içer”

“Minareyi çalan kılıfını hazırlar”

“Komşunun tavuğu komşuya kaz görünür”

Atasözlerinin kavram özelliklerinden bir başkasına geçelim; doğa olaylarının nasıl olageldiğini belirtmek :

“*Mart kapıdan baktırır, kazma kürek yaktırır*”

gibi.

DİLSEVER — “Kork aprilin beşinden öküzü ayırır eşinden” gibi...

DİL UZMANI — Evet. Toplumsal olayların nasıl olageldiğini uzun bir gözlem ve deney sonucu olarak bildirirken bundan ders almamızı hatırlatmak.:

“*Ağlamayan çocuğa meme vermezler*”

“*Öfke ile kalkan ziyan ile oturur*” gibi.

DİLSEVER — “Sona kalan dona kalır” gibi.

DİL UZMANI — Evet. Atasözlerinin kavram özelliklerinden bir başkası, deneylere ve mantığa dayanarak doğrudan doğruya ahlâk dersi ve öğüt vermek. Az önce verdiğimiz örneklerde bu dolaylı yapılmaktaydı, ama

“*Ayağını yorganına göre uzat*”

“*Bugünkü işini yarına bırakma*”

örneklerinde olduğu gibi açıkça da olur bu.

DİLSEVER — “Çirkefe taş atma, üstüne sıçrar” gibi, değil mi?

DİL UZMANI — Evet. Atasözlerinin kavram özelliklerinden biri de şu : Birtakım gerçekler, felsefeler, bilgece düşüncüler bildirerek dolayısıyla yol göstermek :

“*Ak akçe kara gün içindir*”

“*Taşma su ile değirmen dönmez*” gibi.

DİLSEVER — Bu örneğinize iki atasözü de ben katayım:

“Bal bal demekle ağız tatlı olmaz”

“Korkunun ecele faydası yoktur”

DİL UZMANI — Teşekkür ederim. Atasözlerinin görenek ve gelenekleri bildirmek, birtakım inanışları bildirmek gibi kavram özellikleri de vardır. “*Dost başa bakar, düşman ayağa*”, “*Bir fincan kahvenin kırk yıl hatırı vardır*”, “*Kız beşikte, çeyiz sandıkta*” gibilerinde görenek ve gelenekler; “*Akacak kan damarda durmaz*”, “*Baykuşun kısmeti ayağına gelir*”, “*Kırk yılda bir ölet olur, eceli gelen ölür*” gibilerinde de inanışlar bildirilmektedir.

ÖZDİLCİ — Bütün bu söyledikleriniz, söyleşimizin başlarında verdiğiniz atasözü tanımını içine almakta gerçekten.

DİL UZMANI — Elbette; bunlar, atasözlerinin ana nitelikleridir. Ayrıntılarına girmeye bu söyleşide olanagımız yok.

DİLSEVER — Deyimler üzerinde de duramayacağız sanırım, en az o da bu denli zaman ister, değil mi?

DİL UZMANI — Ne yazık ki öyle; oysa, atasözleriyle birlikte deyimleri de ele almak çok yararlı olacaktı; ama söz size, üç-dört söyleşi sonra bu konuya yeniden döner, ikisini de bir arada gözden geçiririz. O söyleşimizde atasözü konusunu kısa tutar, daha çok deyimleri işleriz.

ÖZDİLCİ — Dilsever arkadaşımızın bunu defterine yazması gerekiyor...

DİLSEVER — (*Güler*) Yazdım bile...

ÖZDİLCİ — Tabii değil mi? “İş bilenin, kılıç kuşananın” demişler...

DİL UZMANI (*Güler*) — Bu atasözünü çok güzel kullandınız doğrusu. Bundan yararlanarak, atasözleri üzerine

genel bir iki söz söyleyeyim. Bizim gelenekle yerleşmiş bir atalarsözü anlayışımız vardır. Bu anlayışa göre, atasözleri, ulusal varlıklardır. Kutsal sözler gibi ruha işleyen bir etki gücü taşırlar, inandırıcı ve kutsaldırlar. Geniş halk yığınlarının yüzyıllar boyunca geçirdikleri deneylerden ve bunlara dayanan düşüncelerden doğmuşlardır. Ulusun ortak düşünce, kanış ve tutumunu belirtir, bize yol gösterirler. Bir atasözüyle belgelendirilen tutumun doğruluğu herkesçe kabul edilir; anlaşmazlıklarda bir atasözü en büyük yargıcıdır.

ÖZDİLCİ — Eh, süremiz dolduğuna göre, söyleviniz burda bitiyor her halde.

DİL UZMANI — Dolmasa bile bitmişti...

ÖZDİLCİ — Hoşça kalın öyleyse.

DİLSEVER — Hoşça kalın, Dil Uzmanı dostumuz.

DİL UZMANI — Güle güle dostlarım. On beş gün sonra bu saatte sizi burda beklediğimi de unutayım demeyin.

14.

DİL UZMANI — Hoş geldiniz Dilsever ve Özdilci dostlarım.

DİLSEVER — Hoş bulduk.

ÖZDİLCİ — Hoş bulduk, Dil Uzmanı dostumuz.

DİL UZMANI — Sıcaklarla aranınız nasıl diye sormaya-
cağım... halinizi görüyorum çünkü.

ÖZDİLCİ — Hiç sormayın gerçekten. Kişide devinim
gücü bırakmıyor bugünlerde sıcaklar.

DİLSEVER — Kişide ne gücü bırakmıyor dediniz?

ÖZDİLCİ — Devinim gücü.

DİLSEVER — O da ne demek?

ÖZDİLCİ — Hmm... Bilmezden geldiğiniz belli ama
yine de eski sözcüklerle söyleyeyim sizin için. “Devinim gücü”nü ben burada “hareket enerjisi” anlamına kullandım. Biliyorum, bu bir mekanik terimi,
pek doğru kullanmadım burda belki... ama...

DİLSEVER — Doğru ya da yanlış kullanmanızla ilgilen-

miyorum şimdi ben, şu “devinim” sözcüğü ile ilgileniyorum. Geçenlerde bir arkadaşım nerden geliyor bu sözcük? diye sordu. Karşılık veremedim...

ÖZDİLCİ — Doğrusu, ben de karşılık veremem, Türkçe bir sözcük olduğunu bilir ve kullanırım, ötesini hiç düşünmemiştim şimdiye dek.

DİLSEVER — Dil Uzmanı dostumuz bizi aydınlatabilir mi acaba?

DİL UZMANI — Bu sözcük nerden gelmiştir? gibi bir soruya ben de karşılık veremem. Dilde varolan bir sözcüğün nerden geldiği bilinemez her zaman. Dilin malı olan sözcükler için böylesine bir soru sormak, karşılık alamamayı göze almaktır bence.

DİLSEVER — E, karşılık alamayacak mıyım şimdi ben?

DİL UZMANI — Alacaksınız elbette, ama ben size bu “devinmek” sözcüğünün nerden geldiğini değil de Türkçenin kendi malı bir sözcük olduğunu söyleyebileceğim.

DİLSEVER — Ne demek istediğinizi anlayamadım.

ÖZDİLCİ — Bu sözcüğün Türkçe bir sözcük olduğu yolunda belgeler mi göstereceksiniz yani?

DİL UZMANI — Evet. Dilde varken zamanla kullanım alanından çıkmış bir sözcüğün yeniden kullanım alanına girmesi durumunda, o sözcüğün dilin kendi öz sözcüğü olduğunu, bir başka dilden alınmadığını ya da türetme yoluyla yapılmadığını tanıkla ortaya koymak gerektir. Bu “devinmek” sözcüğünü bu bakımdan inceleyeceğim ben.

DİLSEVER — Bana doyurucu bir karşılık verin de hangi yolla yaparsanız yapın bunu... Demek ki “devinmek” sözcüğü eski metinlerde var. Ölü bir sözcük

durumunda vardı da bugün kullanım alanına mı girdi, peki?

DİL UZMANI — Yoo, sabırsızlanmayın. Ama yanlış anlaşılmayı önlemek için hemen karşılık vereyim ki, pek de ölü bir sözcük değildi bu, ama durun, size önce tanıklara başvurarak anlatayım bunu.

DİLSEVER — Buyurun.

DİL UZMANI — “Devinmek” sözcüğüne ilk tanık, on altıncı yüzyıldan. On altıncı yüzyıl ozanlarından Edirneli Nazmi Mehmet Bey’in “Divan-ı Türki-i Basit” adlı eserinde rashyyoruz bu sözcüğe. Ozan, bu eserinde “Türki-i Basit” le, öyle sanıyorum, okumamışların dilini anlatmak istemiştir. Yani ona göre bir aydınlar Türkçesi vardır, bir de “basit Türkçe”. Bu “Türki-i Basit”, yani “Basit Türkçe” işaretiyle verdiği parçalarında ozan öz Türkçe kullanmıştır. Bugün, onun “Türki-i Basit” işaretiyle divanına aldığı parçalardan öz Türkçe bir sözcüğe tanık göstermek durumundayız.

ÖZDİLCİ — Keşke bütün divanını “Türki-i Basit”le yazsaymış, değil mi?

DİL UZMANI — Ben de onu söyleyecektim.

DİLSEVER — Peki, hangi anlamda kullanmış Edirneli Nazmi Mehmet Bey bu sözcüğü?

DİL UZMANI — Önce, isterseniz, “Divan-ı Türki-i Basit”ten, bu sözcüğün geçtiği yeri bulup okuyalım. Anlamını da ordan çıkarmış oluruz.

DİLSEVER — Evet.

DİL UZMANI — Bakın, bu sözcüğün geçtiği yeri okuyorum size :

Dünya derdine düşelden beri bu çorlu gönül

Yakasın tasa elinden devinüp kurtaramaz

ÖZDİLCİ — Bu iki dizeyi yeniden okur musunuz lütfen?

DİL UZMANI — Hay hay :

*Dünya derdine düşelden beri bu çorlu gönül
Yakasın tasa elinden devinüp kurtaramaz*

DİLSEVER — Ama burda “uğraşmak” gibi bir anlama geliyor. “Yakasın tasa elinden devinüp kurtaramaz”, yani “yakasını tasa elinden uğraşıp kurtaramaz” diyor.

DİL UZMANI — İyi ya işte, uğraşmakta bir devinme yok mu? yani “hareket” yok mu?

DİLSEVER — Evet, var galiba.

DİL UZMANI — Var galiba değil, var. Ama gizliden. Gelin, isterseniz, size bir başka tanık göstereyim. Bu tanıgım büyük halk ozanı Karacaoğlan. Karacaoğlan, on yedinci yüzyıldan sesleniyor bize. Az önceki tanıgımız Edirneli Nazmi Mehmet Bey’den yüz yıl sonra. Bakın ne diyor o, bir koşmasının son dördlüğünde :

*Karac’oğlan size bakar sevinir
Sevinirken kalbi yanar göyünür
Kımlıdanır hep dertlerim devinir
Yas ile sevincim yıkışır dağlar*

ÖZDİLCİ — Dilsever arkadaşımız buna ne diyecek bakalım?

DİLSEVER — Evet, burda tam “hareket etmek” anlamında kullanılmış.

DİL UZMANI — Tabî, “Kımlıdanır hep dertlerim devinir” diyor Karacaoğlan. Türkçenin güzelliğine bakın siz, “hareket etmek” gibi iki sözcüğü “devinmek” gibi bir sözcüğe indiriyor. Dilimizde, yabancı sözcükler “etmek”, “yapmak” mastarlarıyla ayakta durmaktadır. Oysa, öz Türkçe tek sözcükle karşılar çoğunu, örneğin “tayip etmek” yerine “kınamak”, “teşyi

etmek" yerine "uğurlamak", "iftihar etmek" yerine "öğünmek" gibi. Bunlar doğulu sözcükler. Batıdan gelenlerde de "yapmak" sözcüğünden koltuk değ-neği... "Yıkanmak" yerine "banyo yapmak" gibi... Öyle ki Türkçe sözcüklerle bile yanyana görülüyor bu : "Gezinmek" yerine "gezinti yapmak" gibi. Bir söyleşimizde de bu konuda durmak isterim.

ÖZDİLCİ — Gerçekten, ben de rica ederim bu konuda durmanızı ilerde.

DİLSEVER — Söz Karacaoğlan'a gelmişti ne güzel, dağittınız gene.

DİL UZMANI — İsterseniz dönebiliriz Karacaoğlan'a.

DİLSEVER — Tabîî isterim. Ondan güzel bir dörtlük okudunuz, tadı damağımızda kaldı desek yeri. Bütününü dinlemek isterdim bu koşmanın.

DİL UZMANI — Karacaoğlan'ın bütün şiirleri güzeldir, ayrıca güzel bir Türkçeyle söylenmiştir. Her şiiri gibi onun bu koşması da dil bakımından işimize yarar. Önce, bu koşmanın bütününü okuyayım size, sonra da dili üzerinde söyleşelim isterseniz.

DİLSEVER — İsteriz tabîî.

DİL UZMANI — Öyleyse aldı Karacaoğlan bakalım ne dedi :

*Çukurova bayramlığın giyerken
Çıplaklığın üzerinden soyarken
Şubat ayı kış yelini kovarken
Cennet demek sana yakışır dağlar*

*Ağacınız yapraklarla donanır
Taşlarınız bir birliğe inanır
Hep çiçekler bağrınızda gönenir
Pınarınız çağlar, akışır dağlar*

ÖZ DİLİMİZ

*Rüzgâr eser dallarınız atışır
Kuşlarınız birbiriyle ötüşür
Ören yerler bu bayramdan pek üşür
Sümbül niçin yaslı bakışır dağlar*

*Karac'oğlan size bakar sevinir
Sevinirken kalbi yanar göyünür
Kımuldanır hep dertlerim devinir
Yas ile sevincim yıkışır dağlar*

DİLSEVER — Çok teşekkür ederiz. Çok da güzel okudunuz. Biliyor musunuz, ben halk ozanlarının şiirlerini daha kolay anlıyor ve seviyorum.

DİL UZMANI — Tabii daha kolay anlarsınız, söylemek istediklerini arı duru bir dille söylerler, dolambaçlı yollara sapmazlar, gereksiz söz oyunları yapmazlar da ondan kolayca anlarsınız. Oysa, örneğin divan ozanları öyle mi ya?

DİLSEVER — Onlar da söylediklerini ustaca söylüyorlar ama ... bunu yoksayamazsınız.

ÖZDİLCİ — Anlaşılmamak için bütün ustalıklarını gösteriyorlar yani.

DİLSEVER — (*Güler*) Hemen de alaya başlarsınız ...

ÖZDİLCİ — Yo, alay değil benimki, bir gerçeğe parmak basmak dense yeri. Doğrusu, biraz haksızlık etmiyor da değilim ... ne de olsa, arada bir de Türkçe sözcük sıkıştırırlar söyledikleri arasına.

DİL UZMANI — Divan ozanları ile halk ozanlarını karşılaştırıp yargılamak mı istiyorsunuz nedir? Karacaoğlan'ın koşmasından nerelere gittiniz böyle?

DİLSEVER — İş buraya gelmişken, sizin görüşünüzü de öğrensek?

DİL UZMANI — Az önce halk ozanlarını dil yönünden

övdüğüme göre, bu isteğinizi yerine getirmiş olmuyor muyum? Bildiğiniz gibi, divan ozanları karma bir dille yazmışlardır. Bugün onları sözlüklere bakmadan anlayamıyoruz. Az önce okuduğumuz koşmayı ise anlamakta güçlük çekmiyoruz örneğin. Karacaoğlan “bayramlık” diyor; divan ozanı ise, öyle sanıyorum, “idiyye” demekle bir yücelik, bir güzellik bulacaktı. DİLSEVER — Demek siz de Özdilci arkadaşımız gibi düşünüyorsunuz.

ÖZDİLCİ — Siz öyle düşünmüyor musunuz?

DİLSEVER — Benim işim sormak ve öğrenmek ... bunu kaç kez söyleyeyim size?

ÖZDİLCİ — Ha, öyle ya, söylemiştiniz ... (Güler) Ama bir kez bu ilkeyi bozamaz mısınız?

DİL UZMANI — Bakın gene ayrıldık konumuzdan, Karacaoğlan’ın koşmasını boşuna mı okudum size ben? Onun üzerinde duracaktık ya ... Dilsever arkadaşımız halk ozanlarının şiirlerini kolayca anladığını söylemişti. Bir şiiri kolayca anlamak demek, onu hem öz, hem biçim, hem de dil olarak anlamak demek bence. O halde, Dilsever arkadaşımıza sormak isterim ... Karacaoğlan’ın az önce okuduğum koşmasını bütün bu yönleriyle anladığına göre, bu koşmada geçen “Donanmak”, “Gönenmek”, “Ören”, “Yas, “Göyünmek”, “Yıkışmak” gibi sözcükleri açıklayabilir mi bize?

DİLSEVER — Doğrusunu isterseniz ben, söz gelişi şu “Donanmak” ve “Gönenmek” sözcüklerini Dil Devrimi’nin ürünü sanırdım. Karacaoğlan’da görmekle, yanıldığımı anladım. Anlamlarını biliyorum, tabii. Bunu Karacaoğlan’ın bu sözcükleri kullandığı dize-lerden de çıkarabiliyorum hem. “Ağacınız yaprak-

larla donanır” diyor Karacaoğlan; ağaçların, yapraklarla donanması, onların bir şenliğe hazırlanır gibi, giyinip süslenmesi demek.

DİL UZMANI — Bayramlarda, sevinçli günlerde kentlerin bayraklarla donanması gibi, değil mi?

DİLSEVER — Evet. “Gönenmek”, mutlu olmak, mutluluk içinde yaşamak demeye geliyor sanırım. Karacaoğlan, “Hep çiçekler bağrınızda gönenir” diyor dağlara; demek ki, çiçekler, dağlarda mutluluk içinde yaşıyorlar. “Ören” sözcüğü de “harabe” anlamına geliyor; “Ören yerler bu bayramdan pek üşür” diyor Karacaoğlan. “Yas” sözcüğünü de bilmemek olur mu, “matem” demek elbette.

DİL UZMANI — Bu söylediklerinizin hepsi doğru, kutlarım sizi. Ama, şu “Göyünmek” ve “Yıkışmak” sözcüklerinin de anlamlarını söyleyebilirsiniz iki kez kutlamış olurum.

ÖZDİLCİ — İzin verirseniz, onları da ben söyleyeyim size.

DİL UZMANI — Ne dersiniz, Dilsever dostum?

DİLSEVER — A, tabii; sevinirim hem de, pek güvenli değilim bildiğime çünkü.

ÖZDİLCİ — “Göyünmek”, yanmak demektir; ama tam yanmak değil, şöyle, yarıyanmak da diyebiliriz. Örneğin, bir bez parçasını ateşe yaklaştırsanız, biraz sonra onun göyündüğünü görürsünüz, ki bezin göyünen yerleri, elle birazcık çekmekle, yırtılabilir; göyünmeden önce çekmekle kolayca yırtamazsınız oysa. “Sevinirken kalbi yanar göyünür” diyor Karacaoğlan; göyünmenin tam yanmak olmadığını bundan da çıkarabiliriz. “Yıkışma”, “tenakuz” demektir, buna çelişme de diyoruz. “Yas ile sevincim yıkışır”

ÖZ DİLİMİZ

diyor Karacaoğlan, yani çelişik duygular içinde olduğunu anlatmak istiyor.

DİL UZMANI — İkinize de çok teşekkür ederim, dostlarım. Böylelikle, programımızın “Türkçe Sözlük’ten” bölümünü de yapmış oluyoruz. Süremiz de doldu, sizleri on beş gün sonra yine bu saatte bekleyeceğim burda.

DİLSEVER — Şimdilik hoşça kalın öyleyse.

ÖZDİLCİ — Hoşça kalın Dil Uzmanı dostumuz.

DİL UZMANI — Güle güle. İyi günler dilerim.

15.

DİL UZMANI — Hoş geldiniz Dilsever ve Özdilci dostlarım.

ÖZDİLCİ — Hoş bulduk.

DİLSEVER — Hoş bulduk, Dil Uzmanı dostumuz.

DİL UZMANI — Görüşmeyeli neler yaptınız bakalım? Özellikle Dilsever arkadaşımıza soruyorum bunu; çünkü o, beni terletecek sorular hazırlar çokluk.

DİLSEVER (*Güler*) — Korkutuyorum sizi demek . . . Ama bu kez, öyle sorularım yok, yeri gelirse kendiliğinden olur bu belki.

ÖZDİLCİ — Hani, buraya gelirken bana bir sözcükten söz etmiştiniz, Dil Uzmanı dostumuza soracaktınız onu.

DİLSEVER — Ha, canım o terletecek bir soru değil ki . . . soru bile değil.

DİL UZMANI — Neymiş, söyleyin bakayım.

DİLSEVER — “Sevi” sözcüğünü ben, şimdiye dek, genç

kuşaklarca yeni yapılmış bir sözcük sanırdım. Dün Yunus Emre'den şiirler okuyordum, baktım bu sözcüğü kullanmış Yunus Emre. Çok sevindim buna . . . yani, şaşırdım demek istiyorum . . . Daha önce, şiirlerde rasladıkça Türkçe Sözlük'te aramıştım da bulamamıştım bu sözcüğü; demek ki, yeni yapım bir sözcük diye düşünmüştüm. Bu sözcüğün "aşk" demek olduğunu da Türk Dili dergisinin "Bu sayının sözcükleri" başlıklı bölümünden öğrenmiştim geçenlerde. İşte, Yunus Emre'de görünce . . .

DİL UZMANI — Evet, şaşırdınız ve sevindiniz.

ÖZDİLCİ — Dilsever arkadaşımız gibi, buna benzer sözcükleri yeni yapılmış sananlar çok. Geçen söyleşimizde üzerinde durduğumuz "Devinmek" sözcüğünü de yeni yapım sözcük sananlara rasladım ben. Oysa tâ on altıncı yüzyıldan bu yana gelen bir sözcük olduğunu Edirneli Nazmi Mehmet Bey ile Karacaoğlu'ndan örnek göstererek belgelediniz bize.

DİL UZMANI — Bu "Sevi" sözcüğü daha da eski, on üçüncü yüzyıldan. Dilsever arkadaşımız Yunus'un hangi dizelerinde rasladı ona bilmem ama ben bu sözcüğün geçtiği birkaç dize okuyayım size, Yunus Emre'den.

ÖZDİLCİ — Buyurun.

DİL UZMANI — Şöyle diyor Yunus :

"Sevündür bil seni senden vradan"

Bir başka dize de şu :

"Can kanadı sevi gerek uçuban dosta gitmeğe"

DİLSEVER — Benim bu sözcüğe rasladığım dizeler bunlar değil. İzin verirseniz bu sözcüğün geçtiği dörtlülüğü okuyayım Yunus'tan.

DİL UZMANI — Ben de bunu rica edecektim.

DİLSEVER —

*Ben gelmedim devî için
Benim işim sevi için
Gönüller dost evi için
Gönüller yapmağa geldim*

DİL UZMANI — Teşekkür ederim. Görüldüğü gibi, Yunus Emre kullanmış bu sözcüğü sık sık, daha başka dizelerinde de bulunur belki aransa. Yunus'tan sonra gelenlerden de tanıklar gösterebiliriz bu sözcük için. On dördüncü yüzyıldan bir tanık göstereyim size. Bu tanıgım Germiyanlı Şeyhoğlu Mustafa. Germiyanlı Şeyhoğlu Mustafa, İran Şahı Siyavuş'un Kızı Hurşit ile Diyar-ı mağrip yani Batı ülkesi Sultanı'nın Oğlu Ferahşad'ın aşklarını anlatan "Hurşit ve Ferahşat" adlı manzum eserinde kullanmıştır bu sözcüğü. Ordan okuyorum size :

*"Dönüp Hurşide eydür ey gül-endam
Sevün gönlüm kuşuna kurdu bir dâm"*

Bugünkü dille söyleyeyim bu dizeleri size :
"Hurşide dönüp, ey güzel boylum, aşkın yani sevin gönlümün kuşuna bir tuzak kurdu, dedi"

*"Dönüp Hurşide eydür ey gül-endam
Sevün gönlüm kuşuna kurdu bir dâm"*

ÖZDİLCİ — Yunus Emre'den okuduğunuz ilk dizeyi yeniden okur musunuz lütfen?

DİL UZMANI — Hay hay, okuyayım :

"Sevündür bil seni senden iradan"

ÖZDİLCİ — Yunus, bu dizede “sevi” yerine “sevü” diyor; Germiyanlı Şeyhoğlu Mustafa da “sevü” diyor. Nedenini anlayamadım ben.

DİL UZMANI — Ha, önemli bir noktaya parmak bastınız. Elimden geldiğince açıklamaya çalışayım bunu size. Belirttiğiniz gibi, sözcüğe “sevi” olarak da “sevü” olarak da raslanır eski metinlerde. Dilimizde, son ses kurallarına göre “e” den sonra “ü” gelmez, “i” gelir. Ama eskiden “e” den sonra “ü” nün kullanıldığı olmuştur. Bugün bile bazı bölgelerde “kemik” yerine “kemük”, “çevik” yerine “çevük”, “gelir” yerine “gelür” denilir. İşte bu az önceki örneklerde geçen “sevü” de eski bir kullanıştır.

DİLSEVER — Ama bugün bu sözcüğü “sevü” söyleyişle kullanamayız sanırım, kullanana da raslamadım şimdiye dek.

DİL UZMANI — Haklısınız; dil, bu sözcüğü bugün eski söylenilişinden uzaklaştırmıştır, “ü” sesini “i” sesine çevirmiştir. Bu yüzden de bugün kimse “sevü” diye kullanmaz. “Sevi” sözcüğünü yerli yerinde kullanmak güçtür, bunu da belirtmek isterim ayrıca.

DİLSEVER — Nasıl yani?

DİL UZMANI — “Sevi” yi tek başına, çekimsiz kullandığımız zaman oluyor, ama senin aşkın anlamına “sevin”, benim aşkım anlamına “sevim” derken, bir yadırgama olmuyor mu?

DİLSEVER — A, oluyor elbette.

DİL UZMANI — Dilimizde “sevim”, “bir şeyde bulunan ve o şeyi başkalarına sevdiren hal” anlamıyla “sevimli” ve “sevimsiz” sözcüklerinde geçer. Kadın adı olarak da kullanılır. Demek ki, “aşkım” anlamına “sevim”

sözcüğünü yerli yerince kullanabilmek çok ustalık ister, yoksa . . .

ÖZDİLCİ — Haklısınız, yoksa yanlış anlamalara yol açar.

DİL UZMANI — Bu incelemeden şu sonuca ulaşıyoruz sanırım, sanatçı, bir sözcüğü en iyi değerlendiren durumları bilir ve ona göre kullanır. Yunus Emre ve Germiyanlı Şeyhoğlu Mustafa'nın söz konusu ettiğimiz dizelerinde gördük bunu.

DİLSEVER — Anlaşıyor ki öyle.

DİL UZMANI — Bu “sevi” sözcüğünün geçtiği bir iki dize daha okuyayım da bu konuyu geçelim isterseniz.

DİLSEVER — Buyurun.

DİL UZMANI — Şeyh Elvanı Şirazi adında birinin güzel bir Türkçeyle çevirdiği “Gülşeni Raz” çevirisinde geçen bir dize :

“Sevi serhoşluğuna bade derler”

Şu iki dize de Kadı Burhanettin'den :

*“Biz hod kalenderiz bu sevü evine girdik
Sende bu heves yoğ ise bu kapıyı kahma”*

Kadı Burhanettin, bilindiği gibi, hem bilgin, hem hükümdar, hem ozandır. Kullandığı dil de Anadolu Türkçesinden çok Azeri Türkçesine yakındır. Onun divanı dil bakımından çok zengindir.

ÖZDİLCİ — Okuduğunuz bu iki dizesinden anlaşıyor bu açıkça.

DİL UZMANI — Bu “sevi” sözcüğünün bulunduğu iki dize daha okumak isterim size. Bu tanıdığım da on beşinci yüzyıldan. Aydınlı Dede Ömer Ruşeni; şöyle diyor o da :

*“Dil ki seni anmaya ol dil değil
Dil ki sevün cayı değil dil değil”.*

DİLSEVER — Çok teşekkür ederim bu açıklamalarınıza.
Şimdi de sizden bir isteğim var.

DİL UZMANI — Buyurun.

DİLSEVER — Programımızın başından beri yalnızca şu
“sevi” sözcüğü üzerinde durduk. Bundan esinlenerek
sizden bir sevi şiiri rica edeceğim.

ÖZDİLCİ — Ben de katılıyorum bu isteğinize.

DİL UZMANI — Hay hay, okuyayım dostlarım. Dil ola-
rak da, şiir olarak da sevdiğim bir şiiri, Fazıl Hüsni
Dağlarca’nın “Yaşamada” adlı şiirini okuyayım siz-
lere.

DİLSEVER — Çok teşekkür ederiz. Buyurun.

DİL UZMANI —

*Öldürsem kendimi
Seni bir kez seveceğim,
Kendimi öldürmesem
Seveceğim seni Tanrı kez.*

*Yolboyu, yalnayak yürür gider,
Böcekler, Fadimeler, uzunlar, açılar burdan.
Bilgin değilim ama elim ayağım bilgi,
Tuttuğum vardığım sevi mi ne?*

*Taylalarına çamların gök konmuş,
Çağırır leylekten, kartaldan, ishaktan,
Gece yarısı aklığımı yitirenleri,
İlyan çürük yapraklar üstünde.*

*Seve düşüne, seve düşüne,
Yalnızlığım ile iki oluyorum,
İki'mle seni buluyorum şimdi,
Yanağın ne yumuşak?*

*Haykırır gün doğarken öpüştüğümüz
Yataklar uzağı, ovalar çıplağı,
İki 'gövdelerde
Bir'den.*

*Dolar dolar, alır alır, gider gider,
Gök bir kova,
Karanlık, mavi, binlerce yıldır,
Sevgimi bitiremez.*

*Sen çiçek açtığı
Uykunun, gecede.
Açtığı usun, anlamsız,
Ta ötelerde, ben.*

*Gömüleri nedir ki eski uygarlıkların, bilemedik,
Altın mı, taş mı, ölüm mü?
Sıcaklığın mı,
Geleceklere gömdüğü boşluğun?*

*Seninle değil, benimle değil,
Yeryüzü bilinmez, yürür, uzanır,
Aşmaz buralarda anladığımız,
Sevdiğimizi.*

*Sıcaklığım bütün türküleri kaplamış
Balıktan yaprağa, Finike'den Hind'e,
Isıtıyorum şimdi,
Bütün eski sevgenlerini çağların.*

*Kendimi öldürsem sevginde
Taş olacağım, ot olacağım, yoksu.
Öldürmesem utanmaz, çirkin,
Senden ayrılmış olacağım.*

ÖZ DİLİMİZ

Kendimi öldürsem

Kalacağım sonsuzluğa dek yokluğunda,

Öldürmesem kendimi

Her kuş, her yıldız, sürüp gidecek ölmüş varlığın.

DİLSEVER — Oh, çok çok teşekkürler...

ÖZDİLCİ — Gerçekten, bu şiir her yönüyle sevillecek bir şiirmiş... Hele öz dilimizi en güzel şiir yüküyle veriş... Nerdeyse yüzde yüz Türkçe bu şiir.

DİL UZMANI — Öteden beri söylediğimiz gibi, dili en güzel kullanan sanatçılardır. Dilimiz bir edebiyat dili, bir bilim dili, çağdaş uygarlığın bütün gereksemelerini karşılayabilecek bir dil olma yolunda. Bunda sanatçılarımızın büyük payı var..

DİLSEVER, — Bu şiiri dinledikten sonra konuşamaz oldum nerdeyse, onun için ben gidiyorum, hoşça kalın.

ÖZDİLCİ — Ben de geliyorum öyleyse, hoşça kalın Dil Uzmanı dostumuz.

DİL UZMANI — Güle güle dostlarım, on beş gün sonra bu saatte sizleri gene burda beklediğimi unutmayın.

16.

DİL UZMANI — Hoş geldiniz benim Dilsever ve Özdilci dostlarım.

ÖZDİLCİ — Hoş bulduk.

DİLSEVER — Hoş bulduk, Dil Uzmanı dostumuz.

DİL UZMANI — Biliyorsunuz, 10 kasım'da, yani birkaç gün sonra, ölümsüz Atatürk'ün aramızdan ayrılışının yirmi altıncı yılı dolacak. Atamızı, onun ölümsüz varlığını yanibaşımızda duyarak, anacağız. Ondan güç alıp, gücümüzü yenileyeceğiz. Biz de bu söyleşimizde, isterseniz, Atatürk'ün dılcılığı konusunda duralım; kısaca, ana çizgileriyle.

ÖZDİLCİ — Ölümsüz Atamızın, Dil Devrimi'ni başlattığından bu yana otuz iki yıl geçti. Dilimiz özleşme yolunda başarılı bir gelişim göstermiştir. Atatürk, dilimizin alinyazısıyla doğrudan doğruya ilgilenen bir Türk büyüğü, bir devlet adamı, bir önderdi. Ulusal varlığın, bağımsızlık kadar dille de bütünlenmesi

gerektiğini çok iyi biliyordu.

DİLSEVER — Dil Uzmanı dostumuz izin verirse, Ata'nın dilciliği konusunda ilk soruyu sormak istiyorum.

DİL UZMANI — A, tabî; buyurun.

DİLSEVER — Atatürk'ün Türk diliyle ilgilenişinin nedeni nedir?

DİL UZMANI — Az önce, Özdilci arkadaşımız, “Ulusal varlığın, bağımsızlık kadar dille de bütünlenmesi gerektiğini çok iyi biliyordu” dedi. Bunun, yerinde bir görüş olduğunu söylemeliyim. Atatürk, çağdaş bir devlet kurabilmek için siyasal bağımsızlığın yeter olmadığını, bunun yanı sıra birçok toplumsal ve kültürel devrimler de yapmak gerektiğini elbette çok iyi biliyordu. Türk ulusu bağımsızlığını kazanmıştı, kazanmıştı ama, yalnızca bir bağımsızlık, uygarlıkça durmadan ilerleyen çağdaş uluslara ulaşmayı sağlayamazdı . . . Atatürk, ulusunu çağdaş uygarlık düzeyine çıkarabilmek için, söz konusu ettiğimiz toplumsal devrimleri bir bir gerçekleştirmeye başladı. Bugün adına Atatürk devrimleri dediğimiz bu devrimler, ulusumuzun çağdaş uygarlıkta yerini almasının ilk adımları olmuştur. Bütün devrimlerinde ulusal egemenlik ilkesini güden Atatürk, dilde de bu ilkeyi güdecekti elbette.

ÖZDİLCİ — Yani, dil bağımsızlığını ulusal bağımsızlığın parçalarından biri sayacaktı, demek istiyorsunuz.

DİL UZMANI — Güzel söylediniz, Atatürk, devrimleri bağımsızlığın öğeleri saymıştır bir bakıma. Dil Devrimi'ni doğrudan doğruya ele almadan daha, 1930 yılında, “Ülkesini, yüksek bağımsızlığını korumasını bilen Türk ulusu, dilini de yabancı diller boyunduruğundan kurtarmalıdır” diyordu. Demek oluyor ki,

Atatürk'ün Türk diliyle ilgilenişinin nedeni, bağımsızlık. Dilsever arkadaşımızın sorusuna yeterince bir karşılık olur mu bu, bilmem.

DİLSEVER — Teşekkür ederim, sorumu yeterince karşıladınız. Şimdi de bir başka sorum var size; umarım buna da kısaca da olsa karşılık verirsiniz.

DİL UZMANI — Sorunuza karşılık vermekten mutluluk duyarım.

DİLSEVER — Öyleyse, sorum şu olacak size : Atatürk'ten önce, Türkçenin özleşmesi yolunda çalışmalar olmuş muydu?

DİL UZMANI — Elbette olmuştu; Türkçenin özleşmesi yolundaki çabaların geçmişi yüz, yüz elli yıla çıkar. Ama bu çabalar, doğrusunu söylemek gerekirse, bir akım halini almaktan uzak, dağınık birtakım kişisel çabalardı. Birbirini tutmayan, kimi zaman da birbiriy-le çelişen bir özleşme çabasıydı bunlar. Atatürk'ün işe el koymasıyla, bir ilke, bir yöntem geldi bu alana.

ÖZDİLCİ — Yani, bu dağınık çalışmalar, Atatürk'ün Dil Devriminden önce, ilkesiz, yöntemsizdi, demek istiyorsunuz. İlkesiz ve yöntemsiz, hiçbir amaca ulaşamaz, kanımca.

DİL UZMANI — İlke ve yöntem. Bu iki sözcük, Dil Devrimi'nin, toplumca benimsenen bir akım durumuna gelmesinde başlıca etken olmuştur. Dil Devrimi'nin belli bir amacı vardır, o da Türkçenin, çağdaş uygarlık dillerinden biri olması, öz bir dil olmasıdır. Atatürk, dilde özleşme akımını başlattığı günlerde, “Kesin olarak bilinmelidir ki, Türk ulusunun ulusal dili ve ulusal benliği bütün hayatında baş ilke kalacaktır” demişti. Dönüp dolaşıp, ulusal benlikle dilin bağlantısına geliyoruz.

ÖZDİLCİ — Bağlantısına değil, bir oluşlarına.

DİL UZMANI — Benim demek istediğim de oydu ama, siz daha açık söylediniz, kutlarım.

ÖZDİLCİ — Teşekkür ederim. Benim de öğrenmek istediğim bir şey var, Atatürk'ün dilciliği konusunda. Dil özleşmesini ilkesi, yöntemi olan bir akım durumuna getirdiğine göre, acaba, kendisi de bu akıma yeni sözcükler bularak katılmış mıydı?

DİL UZMANI — Bunu, çok eski söyleşilerimizden birinde Dilsever arkadaşımızın da sorduğunu sanıyorum.

DİLSEVER — Evet, hatırlıyorum. Atatürk'ün ürettiği matematik terimlerinden örnekler vermiştiniz; “Geometri” adlı küçük bir kitap bile yazdığını söylemişsiniz. Verdiğiniz örneklerden, aklımda kaldığına göre, “terim” sözcüğü, “açı”, “üçgen”, “kesit”, “eşit”, “artı”, “eksi”, “pay”, “payda” gibi, dilimizin kazandığı güzel sözcükleri o bulmuş.

DİL UZMANI — Teşekkür ederim, iyi hatırladınız dostum. Atatürk'ün yazdığı “Geometri” adlı o küçük kitap 1937 yılında Millî Eğitim Bakanlığınca bastırılmıştır. Atatürk, özellikle matematik terimleri ile uğraşıyordu. 1936 yılında Orta Öğretim Terimleri'nin Türkçeleştirilmesi yolunda çalışılmasını istemişti, kendisi de işte böylece, bu çalışmaya katılmıştır.

ÖZDİLCİ — Sizce, Dil Devrimi'nin temeli neye dayanmıştır?

DİL UZMANI — Doğrusunu isterseniz bu sorunuza karşılık vermek güç. Ama, şunu söyleyebilirim: Dil Devrimi'ne temel, harf devrimi olmuştur. Yeni Türk harfleri, Türkçenin seslerini vermekte iyi bir araçtır, ama Arapça, Farsça sözcükler, bu harflerle gereğince

yazılamamaktadır. İşte, Atatürk, Harf Devrimini yapmakla, Dil Devrimi'ne temel hazırlamıştır.

ÖZDİLCİ — Teşekkür ederim.

DİL UZMANI — Söyleşimizin başından beri söylediklerimizi kısaca yeni baştan söyleyeyim, izin verirseniz.

DİLSEVER — Seviniriz buna.

DİL UZMANI — Atatürk, dilimizin yetersizliğini, karma bir dil olduğunu görmüş, yurdu bağımsızlığa kavuşturduğu gibi, dilimizi de bağımsızlığa kavuşturma gereğini duymuştur. Buna temel olarak harf devrimini yapmıştır. Ondan sonra uygulama alanına geçmiş, kendisi el atıncaya dek geçen sürede dağınık, kişisel bir takım çaba olmaktan ileri gitmeyen özleşme akımına yön vermiş, dil çalışmalarını, Türk Dil Kurumu'nu kurarak, bilimsel ortama kavuşturmuştur. Bütün devlet örgütünün öz dilimize destek olmasını istemiştir. Doğrudan doğruya bir dilci gibi dil çalışmaları yaparak özleşme akımını güçlendirmiştir. Türk Dil Kurumu, bugün, onun çizdiği yolda, Türk dilinin özleşmesi için çaba harcamaktadır.

DİLSEVER — Cumhuriyet kuşakları, Atatürk'ün bütün devrimlerini olduğu gibi, Dil Devrimini de içten benimsemiştir. Türk Dil Kurumu'nun çabasına onlar da katılmaktadır.

DİL UZMANI — Elbette. Genç olsun, yaşlı olsun, Atatürk'ün dil devrimini benimseyenler, Türkçeyi seven, Türkçenin özleşmesinin bilincine varanlar bu çabaya katılmaktadırlar. Bunu, "Öz Dilimiz" programlarında sık sık belirtmekteyiz.

ÖZDİLCİ — İzin verirseniz, Atatürk'ün dilciliği konusunu, onun dil üzerine söylediği özdeyişleri anarak kapayalım.

DİL UZMANI — Güzel bir öneri, teşekkür ederim. Bakın, şurda, Atatürk'ün dil üzerine söylediği özdeyişleri toplayan bir dergi var; Dilsever arkadaşımızla birlikte, O'nun bu güzel özdeyişlerini bize dinletmenizi rica edeyim sizden. Dilsever arkadaşımız okusun, siz de Ata'nın adını sesleyin.

DİLSEVER — Peki, başlıyoruz o halde :

Ulusal duygu ile dil arasındaki bağ çok güçlüdür. Dilin ulusal ve zengin olması ulusal duyguların gelişmesinde başlıca etkindir. Türk dili, dillerin en zenginlerinden; yeter ki bu dil, bilinçle işlensin.

ÖZDİLCİ — Atatürk.

DİLSEVER — Kesin olarak bilinmelidir ki, Türk ulusunun ulusal dili ve ulusal benliği bütün hayatında baş ilke kalacaktır.

ÖZDİLCİ — Atatürk.

DİLSEVER — Türk dilinin, kendi benliğine, aslındaki güzellik ve zenginliğine kavuşması için, bütün devlet kuruluşlarımızın uyanık, ilgili olmasını isteriz.

ÖZDİLCİ — Atatürk.

DİLSEVER — Türk Tarih ve Dil Kurumlarının, Türk ulusal varlığını aydınlatan çok değerli ve önemli birer bilim kurumu niteliğini aldığını görmek, hepimizi sevindirici bir olaydır.

ÖZDİLCİ — Atatürk.

DİLSEVER — Bizim uyumlu ve zengin dilimiz yeni Türk harfleriyle kendini gösterecektir. Yüzyıllardan beri kafalarımızı demir çerçeve içinde bulunduran, anlaşılmayan ve anlamadığımız işaretlerden kendimizi kurtarmak ve bu gereği anlamak zorundayız.

ÖZDİLCİ — Atatürk.

DİLSEVER — Ülkesini, yüksek bağımsızlığını korumasını

bilen Türk ulusu, dilini de yabancı diller boyunduruğundan kurtarmalıdır.

ÖZDİLCİ — Atatürk.

DİL UZMANI — İkinize de çok teşekkür ederim dostlarım. Ölümsüz Ata'mızın bu sözleri, bize, onun Türk dili üzerindeki düşüncelerini açık ve seçik olarak vermektedir. Her biri kutsal bir yönerge olan bu sözler, Türkçenin özleşmesi yolunda çabalamınıza hız katmaktadır.

DİLSEVER — Süremiz doldu, sanıyorum; on beş gün sonra buluşmak üzere hoşça kalın.

ÖZDİLCİ — Hoşça kalın Dil Uzmanı dostumuz.

DİL UZMANI — Güle güle, dostlarım.

17.

DİL UZMANI — Hoş geldiniz benim Dilsever ve Özdilci dostlarım.

DİLSEVER — Hoş bulduk.

ÖZDİLCİ — Hoş bulduk, Dil Uzmanı dostumuz. Biliyorsunuz, uzun bir süreden beri bize Türk Dil Kurumundan haberler vermez oldunuz... Bizi ve sayın dinleyicilerimizi ilgilendirecek çalışmalarınız var her halde. Sonra, yeni yayınlarınız yok mu? Onları da bilmek isteriz.

DİL UZMANI — Hakkınız var, uzun zamandır bu söylediklerinizi yapamıyorum, oysa, yapmam gerektiğini de biliyorum. Uyarınıza teşekkür ederim...

DİLSEVER — Özdilci arkadaşımız sormasa ben soracaktım artık... Gazetelerden mi öğreneceğiz Kurum çalışmalarını yani?

DİL UZMANI — Ne duydunuz bakayım gazetelerden?

DİLSEVER — Spor terimlerinin Türkçeleştirilmesi konusunda çalışmalar yapıyorlarmış...

ÖZDİLCİ — Ben de geçenlerde Ankara’da oynanan Türkiye-Tunus ulusal ayaktopu karşılaşmasını anlatan radyo konuşmacısından duymuştum... Ama sizden daha ayrıntılı öğrenmek olanağını bulacağımı sandığım için pek üzerinde durmamıştım.

DİL UZMANI — İyi öyleyse... sizlere ve sayın dinleyicilerimize bu konuda daha geniş bilgi vermeye çalışayım...

Biliyorsunuz, Türk Dil Kurumu, dilimizin özleşmesi yolunda bilimsel çalışmalar yaparken, terim işlerini de önemle ele almış, çeşitli alanlarda terim sözlükleri hazırlamaya başlamış, bunların kimilerini de yayımlamıştır. “Sinema Terimleri Sözlüğü”, “Zoo-loji Terimleri Sözlüğü” yayımlanmıştır örneğin. Daha birçok alanla ilgili terimler üzerinde çalışılmaktadır. İşte bunlardan biri de “Spor Terimleri Sözlüğü”dür. Bu sözlük üzerindeki çalışmaları anlatmadan önce, terim ne demektir? buna kısaca değinelim, izin verirsiniz.

DİLSEVER — Seviniriz buna, bilgimizi yenileriz hem.

DİL UZMANI — Bildiğiniz gibi, terimler, bir bilim, teknik, sanat dalıyla ilgili, sınırları belli, açık ve kesin anlamlı sözcüklerdir.

DİLSEVER — Evet.

ÖZDİLCİ — Açık ve kesin anlamlı olmasalar, karışıklığa yol açarlar...

DİL UZMANI — Değil mi? İşte, terimin özelliği biraz da burda : bir terim başka bir terimle karşılanamayacağı gibi, çoğu kez eşanlamlı bir terim de kullanılmaz.

ÖZDİLCİ — Tanımınıza göre terim, sanat ve bilim sözcükleridir... Bir sanat dalında bilgisi olmayan, o dalın terimlerini anlayamaz... Öyle olunca örneğin “atom” sözcüğünü Türkçeleştirsek bile, bunun ne yararı olur dilimize? diyenler bulunsa, ne karşılık verirsiniz?

DİL UZMANI — Siz de mi böyle düşünüyorsunuz?

ÖZDİLCİ — Hayır, ben öyle düşünmüyorum, ama düşünenler var, biliyorum. “Atom” sözcüğünün tanımından, onun bölünemezliği söylendiği sıralarda, Ataç, “atom”a Türkçeden bir karşılık buldu, “bölünsüz” dedi; tutup tutmadığı ya da tutup tutmayacağı bir yana, atomla ilgili hiçbir bilgim olmadığı halde, “bölünsüz” sözcüğünü ötekenden, “atom” sözcüğünden daha anlaşılır buluyorum ben.

DİL UZMANI — İşte işin inceliği de burda, anlaşılır olmakta. Bir bilim dalının sözcüğünü duyan kişi, o dalda hiçbir bilgisi olmasa bile, söylenen sözcüğü anlayabilirse, daha iyi olmaz mı? Örneğin “müselles” denince anlamayan, “üçgen” denince hiç değilse üçlü bir şeyden söz edildiğini anlar... Şunu da unutmayalım, terimler öyle her zaman dar bir çevrede kullanılmakla kalmaz, genel dile geçer... Atom sözcüğü, şimdi yalnızca fizik terimi midir? Hergün gazetelerde, radyolarda duyarız bu sözcüğü... yayılma alanı genişliyor, günlük dile, genel dile geçiyor ve çoğunluk, sözcüğü kullandığı halde, anlamını bilmiyor.

DİLSEVER — Spor alanında da bu böyle... Maçlara gitmem ama gazetelerin spor sayfalarını okurum arada, anlamadığım o kadar sözcük var ki... Bir maça otuz, kırk bin kişi gidiyor; gazetelerin spor

sayfalarını okuyanlarsa daha da çok belki...

DİL UZMANI — Teşekkür ederim, Dilsever dostum, hem güzel örnek verdiniz, hem de bizi asıl konumuza çektiniz. Şu “maç” sözcüğünü ele alalım, kullanmayan mı var bu sözcüğü? Yedisinden yetmişine herkes “futbol maçı” der de “ayaktopu karşılaşması” demez... “Gol” sözcüğü İngilizce “kale” demektir, bir de fiil olarak “topun kaleye girmesi”ne denir... Düşünün, ayaktopu seyircileri “gool...” diye, yani “kalee...” diye bağırıyorlar da siz onlara böyle dediklerini söyleyince, kırk yıllık “gol” hiç “kale” olur mu diyorlar? Bunu örnek diye verdim, doğrusu ben de “kale” densin istemem... Neden derseniz, “kale” sözcüğü de Türkçe değil de ondan.

DİLSEVER — Geçenlerde yapılan Türkiye-Tunus ulusal karşılaşmasında karşılaşmayı radyodan veren konuşmacı “kórner” yerine “köşe” diyordu... Buna sevinmiştim, ama bakıyorum da sizin gibi düşününce sevinmemem gerekiyor; “köşe” sözcüğü de Türkçe değil çünkü.

DİL UZMANI — Doğrusunu isterseniz, benim bu görüşüm aşırı... “Kórner” yerine “köşe” diyenleri kutlamalıyım, bana düşen bu... Ama ilerde daha güzel sözcükler, öz dilimizden sözcükler bulanları da daha çok kutlarız, değil mi?

DİLSEVER — Elbette.

ÖZDİLCİ — Türk Dil Kurumu’nun spor terimleri çalışmalarına katılanlar, bunu bize sağlayacaktır her halde.

DİL UZMANI — Doğrusunu söylemek gerekirse, kolay iş değil bu... Sporun bütün dallarında binlerce terim var... Onların hepsini öz dilimizden sözcüklerle karşı-

layabilmek mutluluğuna erersek, bayram edeceğiz elbette. 30 ekim 1964 cumartesi günü, İstanbul'da, Kurumumuzun Terim Kolu Başkanı Hikmet Dizdaroğlu, gazetelerin spor yazarları ile bir toplantı yaptı. O toplantıda konuşuldu bunlar. Spor terimlerinin Türkçeleştirilmesi gereği belirtildi. Spor yazarları da, Kurumumuz gibi, spor terimlerinin Türkçeleşmesini yürekten istiyor...

ÖZDİLCİ — İstedikleri halde neden uygulamaya geçmiyorlar? Spor sayfalarında, terimler bir yana, genel dil sözcükleri bile Türkçe değil çoğu kez. Hiç yenilmemiş bir takım için “nâmağlûplar” diyordu iri bir başlıkta, önemli bir gazetenin spor sayfası.

DİL UZMANI — İstenen bir gün içinde olmaz ki... zamanla spor dilinin Türkçeleşeceğine güvenim var benim. İlk istemek gerekir, ardından da istenen şey yapılır.

DİLSEVER — Spor terimleri konusunda İstanbul'da gazetelerin spor sayfası yazarlarıyla yapılan toplantıyı anlatıyordunuz... Peki, ne kararlara varıldı o toplantıda?

DİL UZMANI — Türk Dil Kurumu'nun, spor terimleri konusunda birkaç yıldır çalışmakta olduğu, “Spor Terimleri Sözlüğü”nün 1965 yılı içinde tamamlanacağı belirtildi. Bu sözlük tamamlanınca, spor yazarlarına gönderilecek, onların görüşlerinden yararlanılacak. Ancak, sözlük basılıncaya değin, spor yazarlarının konuya ilgi göstermeleri, terimlere karşılık bulma çabalarına katılmaları gerekli. Terim Kolu Başkanımız Hikmet Dizdaroğlu, özellikle bu noktayı belirtmiştir o toplantıda. Biz, spor terimleri konusunun olumlu bir sonuca ulaşacağı kanısındayız. O toplan-

tıdan sonra Türk Dil Kurumu, gazetelerin spor yazarlarına birer mektup göndermiş, bu çabaya elbirliğiyle katılmaya çağırmıştır onları. Size daha ayrıntılı bilgi veremeyeceğim, çünkü süremiz doldu. On beş gün sonra belki gene döneriz bu konuya.

ÖZDİLCİ — O zamana kadar hoşça kalın öyleyse.

DİLSEVER — Hoşça kalın.

DİL UZMANI — Güle güle dostlarım.

TANITMA YAYINLARI

Türk Dil Kurumu'nun yayımlamakta olduğu "Tanıtma Yayınları", yetişen kuşaklarda, geniş topluluklarda dil bilgisini çoğaltma, dile özen duygusu ile ana dili bilincini kökleştirme, dile sevgi ve saygıyı geliştirme, Dil Devrimi'nin gerekliliğini örnekleriyle gösterme amacını gütmektedir.

"Tanıtma Yayınları" beş dizidir. Bu diziler şunlardır:

1 - Radyo Konuşmaları Dizisi, 2 - Türk Diline Emek Verenler Dizisi, 3 - Dil Konuları Dizisi, 4 - Açık Oturumlar Dizisi, 5 - Çeşitli Konular dizisi.

* * *

Bu kitaptaki söyleşiler, kasım 1963 ile kasım 1964 günleri arasında Ankara Radyosu'nda her on beş günde bir *Öz Dilimiz* saatinde yayımlanan programlardan seçilmiştir. Türkçenin çeşitli sorunlarını açık, anlaşılır bir biçimde ele alan bu söyleşilerin dilseverlerce yararlı bulunacağını sanıyoruz.

